

**ҚАЗАҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚЫЗДАР
ПЕДАГОГИКАЛЫҚ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ХАБАРШЫСЫ**

**ВЕСТНИК КАЗАХСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО
ЖЕНСКОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА**

**BULLETIN OF THE KAZAKH STATE WOMEN'S TEACHER
TRAINING UNIVERSITY**

№2 (56) 2015

ҚАЗАҚ МЕМЛЕКЕТТІК ҚЫЗДАР ПЕДАГОГИКАЛЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ХАБАРШЫ
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

КАЗАХСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЖЕНСКИЙ ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ
УНИВЕРСИТЕТ
ВЕСТНИК
НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

KAZAKH STATE WOMEN'S TEACHER TRAINING UNIVERSITY
BULLETIN
SCIENTIFIC JOURNAL

№2 (56)

2006 жылдан бастап шығады, шығару жиілігі – жылына 6 рет

Қазақстан Республикасының Мәдениет және Ақпарат министрлігінің Ақпарат және мұрағат комитетінің мерзімді баспасөз басылымдарын және (немесе) Ақпарат агенттіктерін есепке алу туралы №13965-Ж куәлігі бойынша тіркелген

Бас редактор

Нөкетаева Д.Ж. - п.ғ.к.

Бас редактордың орынбасары

Алиев Б.Ә. – ф.-м.ғ.д., профессор

Редакциялық алқа

Бакибаев А. - х.ғ.д., профессор (Ресей)

Абилев С. К. - б.ғ.д., профессор (Ресей)

Щепеткин И.А. - б.ғ.к., профессор (АҚШ Монтана университеті)

Бутин Б.М. - х.ғ.д., профессор

Сәтімбеков Р.С. - профессор

Құрманбаева М.С. - б.ғ.д., профессор м.а.

Дейв Чан – PhD Geotechnical Engineering, профессор (Канада, Альберта университеті).

Лазерев В.А. – п.ғ.д., профессор (Ресей, Центр современного образования и НМС по математике МО и Н РФ).

Обозов А.Дж. – техн.ғ.д., профессор (Қырғызстан, И.Раззаков атындағы Қырғыз мемлекеттік техникалық университеті).

Жамалов А. – техн.ғ.д., профессор

Құлбек М.Қ. – ф.-м.ғ.д., профессор (Абай атындағы ҚазҰПУ).

Баймахан Р.Б. – техн.ғ.д., профессор

Есқалиев М.Е.– техн.ғ.д., профессор

Роже Бастриос – PhD., профессор, гуманитарлық ғылымдар докторы (Франция)

Фарух Чолах – PhD., профессор (Түркия)

Семенов П.А. – ф.ғ.д. (Ресей)

Сүлейменова Ж.Н.– п.ғ.д., профессор

Қансейітова Ұ.Р. – п.ғ.к.

Әбді Уақап Қара – профессор, PhD (Түркия)

Ахмет Ташағыл – профессор, PhD (Түркия)

Махмудов Б. Л. – PhD (Абай атындағы ҚазҰПУ)

Сүлейменова Ж.Д. – PhD (Астана қаласы)

Смағұлова С.Ә. – т.ғ.д., профессор (Ш.Уәлиханов атындағы тарих және этнология институты)

Гогоберидзе А.Г. – п.ғ.д., профессор (Ресей)

Джуринский А.Н. – п.ғ.д., профессор (Ресей)
Артамонова Е.И. – п.ғ.д., профессор (Ресей)
Аймағамбетова Қ.А.–п.ғ.д., профессор
Бапаева М.К. – п.ғ.к., доцент
Сұлтанова Р. – Азияттық музыка орталығының директоры (Кембридж университеті)
Бағдат Естемесұлы – музыка институтының профессоры (Қытай Халық Республикасы Шыңжаң педагогикалық университеті)
Құлманова Ш.Б. – п.ғ.д., профессор
Халитова И.Р. – п.ғ.д., (Абай атындағы ҚазҰПУ).

Редакциялық кеңес

Кішібаев Қ.О. - х.ғ.к.
Мырзахметова Н.О. - х.ғ.к., қауымдастырылған профессор м.а.
Мамырова К. Н. - п.ғ.к., доцент
Мухамединова Н. А. - п.ғ.к., доцент
Жексембиев Р.Қ. - б.ғ.к., доцент
Мырзалиев Ж. – ф.-м.ғ.д., профессор
Тұңғатарова Ә.Б.– ф.-м.ғ.д, профессор (әл-Фараби атындағы ҚазҰУ).
Исаев С.Ә. – ф. - м.ғ.к, профессор
Мұқашов Қ.М. – ф.-м. ғ.д., профессор (Абай атындағы ҚазҰПУ).
Заурбеков Н.С. – техн.ғ.д., профессор (Алматы технологиялық Университеті).
Файзуллаев А.А. – п .ғ.д, қауым.профессор
Ершина А.Қ. – ф.-м.ғ.д., профессор
Салғараева Г.И. – техн.ғ.к., профессор
Сатбекова А.А. – п.ғ.д., профессор
Ержанова С.Б. – ф.ғ.д., профессор м.а.
Ермекова Т.Н. – ф.ғ.д., доцент
Базылова Б.Қ. – ф.ғ.к., доцент
Рысбаева Г.Қ. – ф.ғ.к., доцент
Нұрланбекова Е.Қ. – п.ғ.к.
Аширбекова Ж.Б. – т.ғ.к., доцент
Қожакеева Л.Т. – т.ғ.д., профессор
Иманбекова Б.И. – саяси ғ.д., доцент
Заманбеков Ш.З. – э.ғ.к., доцент
Баданов А.И. – э.ғ.к., доцент
Қайпбаева А.Т. – т.ғ.к.
Жиенбаева С.Н.–п.ғ.д., профессор
Шаталина В.В.-п.ғ.к., доктор PhD, (Ресей)
Шеръязданова Х.Т. – п.ғ.д., профессор
Мұратбаева Г.А. – п.ғ.д., доцент
Абаева Г.А. – п.ғ.к., доцент
Бейсенова Ж.Ж.– п.ғ.к., аға оқытушы
Өмірбаева Г.Ш. – п.ғ.к., доцент
Қоңыратбай Т.Ә. – ф.ғ.д., профессор
Бисембаева Б.Ә. – п.ғ.к., доцент (Астана қаласы)
Какимова Л.Ш. – п.ғ.к., доцент
Жауапты редактор-Сәндібаева Н.Ә. - п.ғ.к.
Редакторлар Ж.Қ. Қуанышева, С.Авдарсолқызы, Қ.Ж.Тұрсынбаева, Р.Т.Айтбаева, А.Текесбаева, М.А.Оразалиева.
Корректор Сүйіндікова С.Ж., Түбітбаева Ж.Х.

МАЗМҰНЫ – СОДЕРЖАНИЕ – TABLE OF CONTENTS

ЖАРАТЫЛЫСТАНУ – ЕСТЕСТВОЗНАНИЕ – NATURAL SCIENCES

<i>Abdraimova M.R.</i> INNOVATIVE TECHNOLOGIES OF TRAINING OF CHEMISTRY.....	5
<i>Мамирова К.Н., Торғайбай М.Қ., Сейдакова Н.А.</i> АЛМАТЫ ОБЛЫСЫНЫҢ ТАБИҒАТ РЕСУРСТАРЫ МЕН ОНДАҒЫ ТУРИЗМ ДАМУЫНЫҢ ТАБИҒИ АЛҒЫШАРТТАРЫ.....	9
<i>Нармуратова Г.Х., Сартаева А.А., Нармуратова М.Х.</i> ТҮЙЕ ЖӘНЕ ЕШКІ СҮТІНІҢ ЛИПИДТІК ҚҰРАМЫН САЛЫСТЫРМАЛЫ ЗЕРТТЕУ.....	11
<i>Сандибаева А.А.</i> БИОЛОГИЯ ПӘНІН ОҚЫТУДА ОЙЫН ӘДІСІН ҚОЛДАНУ.....	16

ФИЗИКА – МАТЕМАТИКА – ИНФОРМАТИКА

PHYSICS – MATHEMATICS – COMPUTER SCIENCE

<i>Vazayeva Zh.</i> INNOVATIVE METHODS OF TEACHING.....	19
<i>Искакова А.К., Сагынбаева Э.Е., Батырбаева Г.А.</i> МАТЕМАТИЧЕСКАЯ ПОДГОТОВКА В ОБЩЕМ ОБРАЗОВАНИИ СОВРЕМЕННОГО ЧЕЛОВЕКА.....	23
<i>Төреханова Қ.М., Игенбаева Ә.С.</i> ФИЗИКАНЫ ОҚЫТУДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ.....	27

ФИЛОЛОГИЯ – PHILOLOGY

<i>Бердешова И.Н.</i> РЕАЛИЗАЦИЯ ПРИНЦИПОВ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА НА ОСНОВЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МУЛЬТИМЕДИЙНЫХ ПРОГРАММ.....	31
<i>Имашева Г.Е.</i> МІРЖАҚЫП ДУЛАТҰЛЫНЫҢ КӨСЕМСӨЗ, ӘДЕБИ СЫН, ЗЕРТТЕУ МАҚАЛАЛАРЫНДАҒЫ ЛИНГВОМӘДЕНИ БІРЛІКТЕР.....	34
<i>Kulbekova V.</i> WRITING A RESEARCH PAPER.....	39

ТАРИХ, ЭКОНОМИКА, ҚҰҚЫҚ – ИСТОРИЯ, ЭКОНОМИКА И ПРАВО

HISTORY, ECONOMY AND LAW

<i>Аймбетов Б.С.</i> ЖАПОНДАРДЫҢ ОТБАСЫНДАҒЫ БАЛА ТӘРБИЕСІ.....	41
<i>Жолдасбекова Г.Ж., Тейфурова С.</i> МЕСТО МОЛОДОГО СПЕЦИАЛИСТА В ОБЩЕСТВЕ....	45
<i>Иманбекова Б.И., Бәбітаева Ә.С.</i> ҚАЗАҚ ЖАСТАРЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТЕНУІНЕ САЛТ-ДӘСТҮРДІҢ ӘСЕРІ.....	49
<i>Мұқалдиева Ж.Б.</i> ТӘУКЕ ХАННЫҢ «ЖЕТІ ЖАРҒЫ» ЖИНАҒЫНДА ӘЛЕУМЕТТІК ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚТЫҚ НОРМАЛАРЫ ЗАҢДЫЛЫҚТАРЫНЫҢ БАЯНДАЛУЫ.....	53

ПЕДАГОГИКА – ПСИХОЛОГИЯ, PEDAGOGY – PSYCHOLOGY

<i>Агеева Л.Е., Евдакова Е.А.</i> ФОРМИРОВАНИЕ ПОЗНАВАТЕЛЬНОГО ИНТЕРЕСА К ЧТЕНИЮ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ.....	57
<i>Агеева Л.Е., Прокопенко А.А.</i> КОЛЛАБОРАТИВНАЯ СРЕДА КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ.....	61
<i>Аймагамбетова Қ.А.</i> СТУДЕНТТЕРГЕ ЖАСАЛҒАН ҚАМҚОРЛЫҚ – БІЛІМ МЕН ТӘРБИЕНІҢ НЕГІЗІ.....	64

ӨНЕР ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТ – ИСКУССТВО И КУЛЬТУРА – ART AND CULTURE

<i>Даркембаева А.Б.</i> БОЛАШАҚ МУЗЫКА МҰҒАЛІМІН ДАЯРЛАУДА ОҚЫТУДЫҢ ЖАҢА ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІН ҚОЛДАНУ.....	67
<i>Досумбаева Б.С.</i> СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ НОВЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ И БУДУЩЕЕ БИБЛИОТЕКИ.....	71
<i>Жайлымысова Г.А., Досжанова А.Ж.</i> БАЛАНЫ МУЗЫКА МЕКТЕБІНДЕ ОҚЫТУДЫҢ ОН СЕБЕБІ.....	74
<i>Сабдалиева Р.Б.</i> ПРОБЛЕМЫ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ОЦЕНКИ ПРОФЕССИОНАЛИЗМА В ХОРЕОГРАФИИ.....	78
<i>Садыкова Г.Т.</i> 80-ЛЕТИЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕСПУБЛИКАНСКОГО УЙГУРСКОГО ТЕАТРА МУЗЫКАЛЬНОЙ КОМЕДИИ ИМЕНИ К.КУЖАМЬЯРОВА.....	83

UDC 372.854

INNOVATIVE TECHNOLOGIES OF TRAINING OF CHEMISTRY

*M.R. Abdraimova, PhD**(c. Almaty, Kazakh State Women's
Teacher Training University)*

Abstract: Based on the developed Andrei Viktorovich Khutorskiy didactics theory, aimed at personal development of students and their creative self-realization, based on teaching the subject of chemistry, I built a system combining innovative technologies. Among them: the technology problem-based learning, technology tiered learning game learning technology, information and communication technology, design technology, technology integrative learning, educational reflection of students.

Keys word: Technology problem-based learning, technology tiered learning game learning technology, information and communication technology, design technology, technology integrative learning, educational reflection of students.

Currently, with the strategic directions of development of education. A new system. A key feature of this system is the formation of creative competences of students. I believe that the effectiveness of the educational process define educational technology. Modern educational process is unthinkable without the search for new, more efficient technologies that contribute to the development of creative abilities of students[7].

Material of the school curriculum in chemistry does not develop creative thinking. Before a teacher of chemistry there is a problem, how to develop students' creative abilities and form creative competence? Finding a solution to this problem led me to hypotheses, which became the leading idea of the experience.

Based on the developed Andrei Viktorovich Khutorskiy didactics theory [10], aimed at personal development of students and their creative self-realization, based on teaching the subject of chemistry, I built a system combining innovative technologies. Among them: the technology problem-based learning, technology tiered learning game learning technology, information and communication technology, design technology, technology integrative learning, educational reflection of students.

As a teacher, I set a *goal*: to develop creative thinking child

Objectives:

- The use of modern educational and instructional technology in accordance with the age and psychological characteristics.

- Construction of environment for self-realization and self-actualization.

- Co-management and self-management in achieving the goal of each lesson.

To solve the problems using student-centered approach and a system combining technologies.

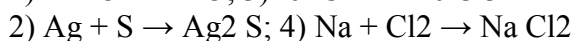
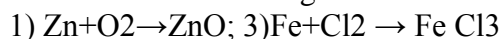
One *technology problem-based learning*. Problem learning permeates the whole chemistry course. Each lesson becomes problematic[7]. The teacher poses the problem, brings students to its solution. For example, when studying the topic «Glucose» give the formula of glucose. Children find out what functional groups are in its structure? In the glucose molecule has an aldehyde group. Children solve the problem, if it is, why it does not react with acid fuchsin? In solution, glucose molecules are not only the open-chain carbon atoms, and cyclic. Molecular open chain carbon atoms is not enough, so they have shown themselves to reaction with acid fuchsin.

The following technology: *technology tiered training*. The assimilation of the subject technology can provide the level differentiation. The level of general education gradually rises to the level of advanced training, or in-depth study of the subject. The study of each subject in school - not a goal but a means to a child's development. To evaluate the success of students is defined as

the intent of the: at the level of play of the facts, their remodel or variability of the level (cognitive operations). [7] An example of a check on the topic: «Chemical reactions»

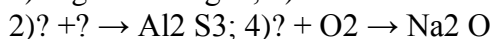
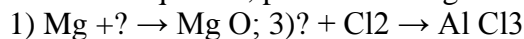
Option 1 (Includes job reproductive level).

Put coefficients missing in the following equations:

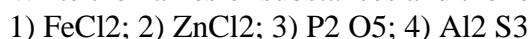
Option 2 (Includes job search part-level cognitive activities of students).

Write the equation, put the missing factors:

Option 3 (Includes job research level cognitive activities of students).

Write the names of substances and the reactions by which they can be obtained:

Next *technology - game-based learning*. It promotes student interest in different types of learning activities and cognitive activity. Game as a method of teaching people used since ancient times. [7]. In my practice, I often use gaming technology, spend lessons - games. For example, in the study of organic chemistry in the 10th grade: lesson-competition entitled «Saturated hydrocarbons» School Detectives «Hydrocarbons» lesson-journey «Conquering the mountain top fenolyus Spiritus».

The use of *information and communication technologies* opens up new perspectives and opportunities for learning chemistry. Using computer programs, animation, allows us to see what an ordinary lesson impossible[7]. Computer telecommunications - a special training tool and a form of communication. They are versatile, efficient, accessible and productive. Provide an opportunity for creative self-realization of students and individual educational trajectory[3]. The interest in children caused Internet projects in chemistry and remote ecological and biological Olympiad.

One of the priorities of the implementation of a new model of education is to develop mechanisms to assess the quality and relevance of education services through the establishment of a transparent system of objective evaluation of student achievement. One of the mechanisms for the implementation of external quality control system becomes the exam, which since 2009 goes into normal mode on the entire territory of Russia. Under these conditions there is actual creation of an educational institution transparent system of internal audit quality permanent training. As such a system in our school uses technology-aided *intraschool monitoring the quality of teaching (AVMK)*, which allows you to quickly assess the current educational activity of students and timely adjust the educational process to achieve the end result, the audited final state certification[13]. Teachers by subject for this system are tests for core subjects, including in chemistry.

Among the innovative teaching tools and methods of Special Education, a special place is occupied by the *method of technology projects*. Project method implements the main meaning and purpose of learning - creating conditions for cooperation in the research community, thus helping the student to become a star pupil. [6]In my practice, I use: Information projects, the implementation of which students learn ways of obtaining information (literature, library collections, media, databases), methods of processing (analysis, synthesis, comparison with the known facts, reasoned conclusions) and presentations. [6]. Example: Grade 10 «Cleaning the ability of washing powder», «Vitamins: for or against». In my practice I use creative projects. The presentation of these projects are: video, holiday, expedition, reporting and so on. Example: 10 Class: «Esters control the whole world» (a form of results - an essay, an exhibition of drawings, pictures).

Project-based learning is focused on achieving the goals of the students. It forms a large number of skills, experience activities[6]. Means the use of all of the above is *the integration* of educational technologies. It has long been observed that not only perform poorly, but even many honors did not correlate information about the outside world, received the same lesson with information on the same subject, which they reported in other lessons. Children often do not tie together disparate facts and received within a single subject[9].

- *Integration:*

- helps students learn facts and phenomena, the overall picture of the world;
- eliminates the disunity of school subjects;
- increases the students' interest in the teaching;
- increases the practical orientation training.

Integration spend on two levels: 1. In class the link is chemistry with mathematics, biology, physics, geography and life safety. Literary passages give the material being studied special attraction, develop students' interest, logical thinking, as well as contribute to the heuristic activity of pupils in the classroom[10].

An illustration is the following example: 10 class theme of the lesson: «Rubber and its properties», an excerpt from the works of L. Bussenar. «The kidnappers diamonds»

- My dear, but because the powder must be soaked and turned to mush.

- Deep mistake, dear Albert. Before leaving France, I greased cartridges bottoms and wicks solution of rubber and carbon disulphide. Evaporation of the thin film of material left on the parts that can dampen and thus my bullets were also not available for moisture as the Banks stoppered.

2. Integrated lessons - the second level of integration, it creates conditions for the development of students' interest in the subject. Example: 10 Class: «Oxygenated organic substances». At the lesson integrates chemistry, biology, ecology, «nucleic acid» – integration chemistry, biology. In my practice, I use three types of integrated lessons: lesson - learning a new material; lesson - synthesis and consolidation of study; lesson - control of knowledge [10]. The ability to summarize information in a few words - is an important skill. It requires thoughtful reflection, based on a rich conceptual stock. From this point of view is interesting creative form of reflection - *Cinquain*. Cinquain word comes from the French, which means «five». Cinquain - the poem consisting of five lines.

Rules for writing Cinquain:

1. The first line of the theme is one word (usually a noun).
2. The second line - a description of the topic in a nutshell (two adjectives).
3. The third line - a description of the action under this theme in three words (verbs).
4. The fourth line - a phrase of four words, showing the relevance to the topic (feelings in one sentence).
5. The last line - is synonymous with one word that echoes the essence of the topic[8].

For example, in the 10th grade lesson «Oxygenated organic substances», where the integration of chemistry, biology and ecology, the substance in question - ekoregulatory. Reflection Classes are held in the form of Cinquain.

1. Substances.
2. The oxygen-containing organic.
3. Attract, warn, protect.
4. The mysterious ways of communicating in nature.
5. Pheromones allomony

To summarize the experience presented «Innovative technologies of teaching chemistry» hold reflection - Cinquain.

1. Technology (topic)
2. Innovative, interactive (description of the topic)
3. Develop, strengthen, promote (description of the action).
4. Develop creative intellectual activity (related to the topic).
5. Competence (synonym, repeating the essence of the topic)

Thus, applying innovative technologies, we increase the competence of students to develop creative thinking activity, activate abilities, improve the efficiency of teaching the subject. What are the results of the annual certification of the results for the last three years. A positive trend. The quality of knowledge is 76%.

LITERATURE

1. Alekseev NG Design and development of reflective thinking // personality. 2002, №2.
2. Vedenina TI Differentiation of training as an important factor in the development of cognitive interests of students. <http://festival.1september.ru>.
3. Galanov AB Implementation of the method by means of computer telecommunications projects in the System of Special Education. www.eidos.ru.
4. Imakayev VR Education and the time axis // Philosophy of education and reform of the modern school. – Perm. 2002.
5. Innovation in secondary school. Teaching methods. Collection of scientific works / ed. A.V.Khutorskiy. – M.: GNU ISMO RAO, 2006.
6. Matveeva IA .. The implementation of competence-based approach by the method of technology projects. <http://festival.1september.ru>.
7. Muravleva OI innovative learning technologies implemented in the practice of chemistry teachers. <http://festival.1september.ru>.
8. Selevko GK Encyclopedia of Educational Technology, Moscow, Research Institute of Technology School, 2006.
9. Modern technologies of learning: Proc. rep. IX Intern. Conf .. – SPb.: LETI, 2003.

РЕЗЮМЕ

М.Р. Абдраймова, PhD докторант

(г. Алматы, Казахский государственный женский педагогический университет)

ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ ХИМИИ

Опираясь на разработанную Андреем Викторовичем Хуторским теорию дидактики, направленную на развитие личности учащихся и их творческую самореализацию, в основе преподавания предмета химии я выстроила систему сочетания инновационных технологий. Среди них: технология проблемного обучения, технология разноуровневого обучения, технология игрового обучения, информационно-коммуникативные технологии, проектные технологии, технологии интегративного обучения, образовательная рефлексия учащихся.

Ключевые слова: Технология проблемного обучения, технология разноуровневого обучения, технология игрового обучения, информационно-коммуникативные технологии, проектные технологии, технологии интегративного обучения, образовательная рефлексия учащихся.

ТҮЙІНДЕМЕ

М.Р. Абдраймова, PhD докторант

(Алматы қ., Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті)

ХИМИЯ ПӘНІН ОҚИТУДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Химия пәнін оқыту негізінде оқушылардың және олардың шығармашылық өзін-өзі жүзеге асыру жеке дамуына бағытталған Андрей Викторович Хуторскийдің дидактика теориясы негізінде инновациялық технологияларды үйлестіру жүйесі салынды. Олардың ішінде: технологиялық проблемаға негізделген оқыту, деңгейлеп оқыту, ойын, ақпараттық және коммуникациялық, дизайн технологиясы, интегративтік оқыту қарастырылды.

Түйін сөздер: Технология проблемаға негізделген оқыту, ақпарат және коммуникациялық, көп деңгейлі оқыту, жобалық, интегративтік оқыту.

АЛМАТЫ ОБЛЫСЫНЫҢ ТАБИҒАТ РЕСУРСТАРЫ МЕН ОНДАҒЫ ТУРИЗМ ДАМУЫНЫҢ ТАБИҒИ АЛҒЫШАРТТАРЫ

К.Н. Мамирова, п.ғ.к., профессор,

М.Қ. Торғайбай, студент

*(Алматы қ., Қазақ мемлекеттік
қыздар педагогикалық университеті)*

*Н.А. Сейдакова, география пәнінің оқытушысы,
директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары*

(Алматы индустриалды колледжі)

Аңдатпа: Алматы облысында табиғи ресурстардың жиынтығы басым. Сонымен бірге туризмді дамытуға ыңғайлы әрі жайлылығы жағынан Қазақстан аймақтарын бөлгенде барынша тартымдылық танытқан Алматы облысының аймағы болды. Туризмді дамытуға жайлы аймақ ретінде танылу үшін оған төмендегідей сипаттамаларға ие болу қажет болады: жаз мезгіліндегі жылылықтың ұзақ сақталуы, жер беті суларының болуы, орманға оранып, көз тартатын көрікті таулардың көп болуы, экскурсиялық нысандардың болуы. Сөз жоқ мұндай сұлулықты дархан табиғат ана Алматының маңайына асқан жомарттықпен тарту еткен.

Түйін сөздер: альпинизм, туризм, рекреациялық аймақтар, экскурсиялық нысан, инфрақұрылым.

Алматы облысы республикамыздың оңтүстік-шығыс бөлігін алып жатқан Жетісу деп аталатын аймақта орналасқан. Солтүстігінде ол Шығыс және Орталық Қазақстан облыстарымен шектесіп жатыр әрі бұл шекаралық аймақты ащы-тұщы сулы Балқаш көлі, суы ащы Алакөл, Жалаңаш көл және суы тұщы Сасықкөл мен Ұялы көлдері бөліп жатыр. Шығысында Жоңғар Алатауы арқылы Қытай мемлекетімен көршілес жатыр. Ал, оңтүстігінде Іле Алатауы, Күнгеі және Теріскей Алатау жоталары созылып жатыр. Бұл Солтүстік және Орталық Тянь-Шань таулары. Батысында Жамбыл облысымен шектеседі.

Облысты Жетісудағы ең ірі су көзі – Іле өзені кесіп өтеді. Оның қайнар көзі Алматы облысынан бастау алып, сосын Қытайға бет алады, ол жақтан қайтадан Қазақстанға ағып келіп, жасанды Қапшағай су қоймасын түзген соң, шөл арқылы өтеді де Балқаш өзеніне келіп құяды. Оның ұзындығы 1001 шақырым. Қапшағайдан Іле Алатауының аңғарына дейін 1000 шақырымға жуық, бірақ мұндай ара қашықтықта бір сағаттың ішінде қаңсыған шөл даладан бастап арктикалық мұзға дейінгі 4 климаттық белдеуді жүріп өтуге болады [1]. Облыста альпинизм мен тау туризмі кеңінен танымал. Биік шыңдар мен асуларды бағындыру сонау 30-шы жылдарда-ақ қолға алына бастаған және мұнымен айналысушылар әлемнің әртүрлі елдерінен келіп жататын туристер болды. Қазақстанның ең биік нүктесі болып саналатын және жаз мезгілінде 2000 жуық адам өрмелейтін Хантәңірі шыңының етегінде халықаралық альпинистер лагері орналасқан.

Ауа райының тұрақтылығы, асулар мен жазықтардың көп болуы, рельефтің әр алуандылығы Жетісу мен оның орталығы Алматының туризмнің археологиялық, спорттық, танымдық т.б. түрлеріне ыңғайлы демалыс орнына айналуына ықпал етті [2].

Демалыс орнын немесе рекреацияны таңдаған кезде турист сол аймақтың тартымдылығын басты назарда ұстайды. Бұл кезде мәдени, тарихи нысандар мен өнер ескерткіштерінің мәні аса маңызды бола қоймайды. Туристер сол елдің болмаса сол аймақтың саяси жағдайын ерекше ескереді. Бірақ, оларды сол ауданның табиғи жағдайынан басқа ешнәрсе алаңдатпайды. Туристердің саяхаттауға немесе демалуға жайлы деп бағалауы бойынша келесідей критерийлерді бөліп қарастыруға болады:

- демалыс белгіленген елдің немесе аймақтың географиялық жағдайы;
- аймақтың рельефі;

- климаттық жағдайлары;
- сол табиғи ортаның ландшафттық факторлары;
- су көздерінің, өзендер мен көлдердің, болуы;

- сол аймақтың жануарлар әлемі мен өсімдіктер әлемінің болуы [5]. Алматы облысында бұл табиғи ресурстардың жиынтығы басым.

Сонымен бірге туризмді дамытуға ыңғайлы әрі жайлылығы жағынан Қазақстан аймақтарын бөлгенде барынша тартымдылық танытқан Алматы облысының аймағы болды. Туризмді дамытуға жайлы аймақ ретінде танылу үшін оған төмендегідей сипаттамаларға ие болу қажет болады: жаз мезгіліндегі жылылықтың ұзақ сақталуы, жер беті суларының болуы, орманға оранып, көз тартатын көрікті таулардың көп болуы, экскурсиялық нысандардың болуы. Сөз жоқ мұндай сұлулықты дархан табиғат ана Алматының маңайына асқан жомарттықпен тарту еткен [3].

Бүгінгі таңда туризм әлемдік экономиканың белсенді түрде дамып келе жатқан саласы ретінде кеңінен танылып отыр. Соңғы бірнеше жылда кейбір елдер, мысалы Малайзия, Тайланд және Қытай елдері шетелдік туристерді тартуға байланысты қарқынды түрде өткізіліп отыратын реформалардың арқасында өз экономикаларын әлдеқайда жоғарғы деңгейге көтеріп алды десе де болады. Егер сандық мәліметтерге жүгінер болсақ, табысы қомақты басқа салалармен салыстырғанда туризм саласының салмағы басым екендігін байқаймыз. Мамандардың зерттеуінше туризм саласы 2005 жылдан бастап жеңіл автокөлік пен мұнай экспорттауды артта қалдырып, кіріс кіру жағынан бірінші орынға шыққан. Көп жағдайда туризм халықты жұмыспен қамтамасыз ету мәселесін шешіп береді.

Мәселенің мәнісіне тікелей көшетін болсақ, біз сөз еткелі отырған Алматы облысы бүгінгі күннің өзінде қазіргі туристердің әртүрлі деңгейдегі сұраныстарын қанағаттандыра алуға қабілетті әрі кең көлемдегі туристік потенциалы бар аймақ ретінде танылғандығын көрсетіп отыр. Статистикалық зерттеулердің көрсеткіштеріне сүйенсек, әлемдегі саяхаттауды ұнататындардың белгілі бір жаққа саяхаттауды жоспарлау алдында сол елдің шоу-бизнесмен өткізілетін мәдени іс-шараларын немесе тарихи-мәдени ерекшеліктерін зерттеуді емес, сол елдің табиғи көрнекті жерлерін тамашалауды бірінші кезекке қоятындығы анықталды. Жақын арада, дәлірек айтсақ 2014 жылы Алматы облысы рекреациялық аймақ бола тұрса да және жақсы деңгейдегі қызмет көрсету инфрақұрылымы болмаса да жыл сайын 1,5 миллион туристі қабылдап отырғандығы кездейсоқ нәрсе емес. Әрине, мұндай жағдайда Алматы облысына туризмнен жүздеген миллион доллар қаржы көлемінде кіріс кіруі анық нәрсе [4].

Саяхатшылардың саяхаттау мен демалыс өткізу аудандарын таңдауында табиғи ресурстар үлкен рөл атқарады. Бұл жағынан алғанда туристер өздері таңдау жасаған туристік аудандардың ландшафты мен климатына, өсімдіктер және жануарлар әлемінің бай болуына, спортпен айналысуға, аң аулауға, балық аулауға жайлы болуына көп көңіл аударады. Туристік аймақтың ресурстары қандай болса, рекреациялық әрекеттер мен түрлерді ұйымдастыру соған байланысты болады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Ердаuletov C.P. География туризма: теория, методы, практика. – Алматы, 2000. – 356 с.
2. Поздеев-Башта А. Горные тропы Алматы. Туристско-информационный справочник. – Алматы: Ғылым, 1998. – 207 с.
3. Энциклопедия «Алма-Ата». – Алма-Ата: Гл. ред. Каз. Сов. Энциклопедия, 1983. – 605 с.
4. О туризме в Республике Казахстан в 2000 году Статистический справочник. Агентство по статистике. – Алматы, 2001. – 74 с.
5. Есмаханова А.С. Влияние индустрии туризма на экономику страны.

РЕЗЮМЕ

*Мамирова К.Н., к.п.н., профессор, Торгайбай М.К., студент
(г. Алматы, Казахский государственный женский педагогический университет)*

*Сейдакова Н.А., преподаватель по географии,
заместитель директора по воспитательной работе
(г. Алматы, Алматинский индустриальный колледж)*

ПРИРОДНЫЕ РЕСУРСЫ АЛМАТИНСКОЙ ОБЛАСТИ И ПРЕДПОСЫЛКИ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА

Алматинская область – это регион, который благоприятен со своими природными ресурсами для развития туризма и отдыха. Для того что бы развивать туризм в данной области было доказано что именно природные ресурсы имеют большую роль.

Ключевые слова: альпинизм, туризм, рекреационные регионы, экскурсионные объекты, инфраструктура.

SUMMARY

*K.N. Mamirova, cand. of ped.sci., professor, M.K. Torgaibai, student of 4th course
(c. Almaty, Kazakh State Women's Teacher Training University)*

*N.A. Seidakova, lecturer of geography, the Deputy Director on educational work
(c. Almaty, Industrial college of Almaty)*

NATURAL RESOURCES AND DEVELOPMENT OF ALMATY REGION TOURISM

Almaty area –is a region that is favorable to their natural resources for the development of tourism and recreation. To develop tourism what exactly in the field was proved natural resources have big role.

Keywords: mountaineering, tourism, recreational regions, touristic sites, infrastructure

ӘОЖ 637.054: 637.146.23 557,1

ТҮЙЕ ЖӘНЕ ЕШКІ СҮТІНІҢ ЛИПИДТІК ҚҰРАМЫН САЛЫСТЫРМАЛЫ ЗЕРТТЕУ

*Г.Х. Нармуратова, магистр, оқытушы,
А.А. Сартаева, б.ғ.к., аға оқытушы,
(Алматы қ., Қазақ мемлекеттік
қыздар педагогикалық университеті)
М.Х. Нармуратова, б.ғ.к. аға оқытушы
(Алматы қ., әл-Фараби атындағы
Қазақ ұлттық университеті)*

Аңдатпа: Сүттің липидтерін зерттеу – көптеген нутритивтік аурулардың алдын алуда және адамның тамақтануында маңызы ерекше. Ұзақ уақыт жануар майындағы холестеролдың жоғары мөлшері адам денсаулығы үшін қауіпті саналып келді. Бірақ, соңғы кезеңдегі зерттеулер жануар майының адам метаболизіміне жағымды әсерін көрсетті. Жануар майларының ассортиментінде сүт майлары ерекше орын алады.

Мақалада түйе және ешкі сүтінің липидтік құрамына салыстырмалы сараптама жүргізілді. Түйе мен ешкі сүтінің липидтік құрамын сандық зерттеу барысында екі ауылшаруашылық жануарларының сүт үлгілеріндегі бос май қышқылдарының мөлшері

шамамен бірдей нәтиже көрсетті, яғни түйе сүтінде 73,6%, ал, ешкі сүтінде сәйкесінше 73,9%. Стеролдардың мөлшері орташа алғанда түйе сүтінде 28,8%, ешкі сүтінде 23,5% құрады. Идентификацияланбаған фракция бойынша бес үлгінің орташа мәнін алғанда түйе сүтіндегі мәні 2,1% болса, ешкі сүтінде 2,5% тең екендігі анықталды.

Түйін сөздер: түйе сүті, ешкі сүті, липидтер, жұқа қабатты хроматография.

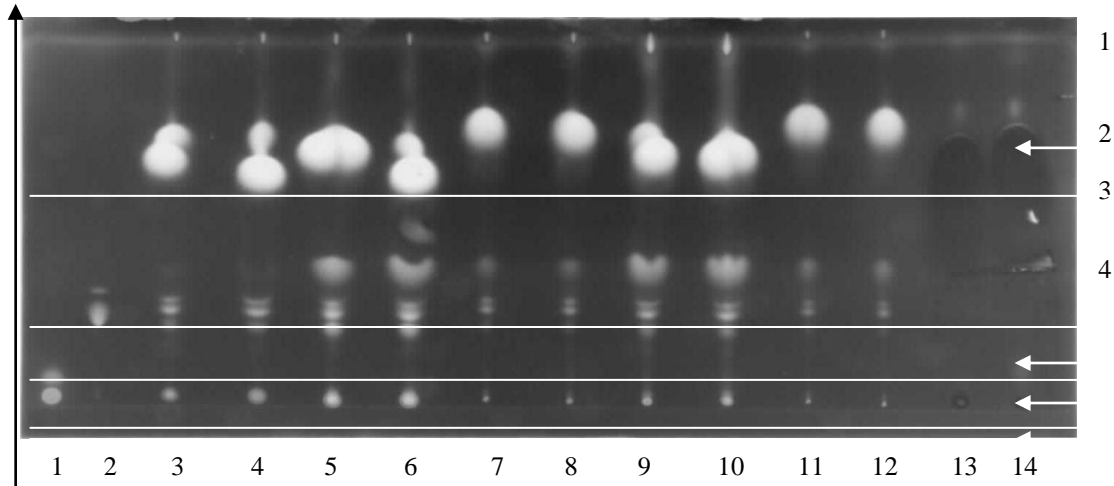
Адам өмірінің 15-20 жыл аралығында дұрыс тамақтанбаудың салдарынан соңғы ондаған жылдарда жүрек-қан тамырлары аурулары қатерлі дерттердің бірінші бестігіне кіреді. Ұзақ уақыт жануар майындағы холестеролдың жоғары мөлшері адам денсаулығы үшін қауіпті саналып келді [1]. Бірақ, соңғы кезеңдегі зерттеулер жануар майының адам метаболизіміне жағымды әсерін көрсетті [2]. Жануар майларының ішінде сүт майы ерекше орын алады [3]. Май қышқылдарының қанша мөлшері қандай жағдайда бос күйде болатындығы, құрылымына не әсер ететіндігі нақты түсіндірілмеген [4]. Сондықтан ауыл шаруашылық жануарлары сүтінің липидтік құрамына сапалық және сандық сипаттама беру мақсатында түйе және ешкі сүттерінің липидтік құрамына зерттеулер жасалды.

Кейбір әдебиеттер бойынша Қазақстандағы түйе сүтіндегі қанықпаған май қышқылдарының мөлшері 35,54%. Түйе сүтінің майы 43 – 44,5°C ериді, 24 – 28°C тұнбаға түседі. Алғаш сауғанда 3,5 – 4 % дейін, негізгі саууда 5,5 – 6 %, қолмен сауғанда 8 – 12 % дейін өзгереді. Түйе сүті сұйық 3,6 – 3,8 % май, сүті майлы түйеде 8 % дейін май болады. Бір өркешті түйе сүтінің майлылығы 4,7 %, гибрид нарларда 5,14 % болады [5]. Түйе сүтіндегі ұзын тізбекті май қышқылдарының мөлшері жоғарырақ. Жоғары молекулалы қанықпаған май қышқылдарының кездесуі бойынша түйе сүті мен сиыр сүтін салыстырғанда айырмашылығы аз. Түйе сүтінде 58,9%, сиыр сүтінде 54,0%. Түйе сүтінің майы 53,20 % моно – қанықпаған және қанықпаған май қышқылдары: пальмитин, стеарин, олейн, миристин қышқылдарынан тұрады [6].

Ешкі шаруашылығында зерттелетін мәселелер оларды өсіру, дамыту, биологиялық ерекшеліктері, бағып-күту әдістері, өнімділігі, тұқымдарының сипаттамасы, мал басын көбейту жолдары жатады [7]. Дәрігерлер ешкі сүтін және одан жасалынатын тағамдарды зат алмасуы бұзылғанда, диатезде, ас қорыту жүйесі, қолқа демікпесінде, туберкулез, көз жанарының әлсіреуі, тыныс жолдары және басқа ауруларды емдеуге пайдалануға кеңес береді. Швейцарлықтар сиыр сүтіне ешкі сүтін қосып дәмді швейцар ірімшіктерін дайындайды. Жоғары сұранысқа ие йогурт тағамы да ешкі сүтінен дайындалады. Ешкі сүтінен дайындалған болгар йогуртынан емдік лактобацилл бөліп алынған [8]. Ешкі сүті адамның жалпы иммунитетін жақсартады, потенциясын көтереді және ағзадан радионуклидтерді шығарады, косметаологиялық мақсатта теріні жаңарту үшін қолданылады [9]. Ешкі сүтінің табиғи «гомогенизациясы» тағамдарды механикалық жолмен гомогенизациялауға қарағанда адам денсаулығына пайдалы.

Түйе сүтінің бактерицидтік қасиетінің негізі полиқанықпаған қышқылдардың көп кездесуі болып табылады. Ал, ешкі сүтінің майында көп мөлшерде қанықпаған май қышқылдары (линол және линолен) болғандықтан ағзаның жұқпалы ауруларға төзімділігін арттырады және холестерин алмасуын тұрақтандырады [10, 11].

Зерттеуге алынған түйе және ешкі сүттерінің бес үлгілерінен алдымен органикалық еріткіштер фазасынан липидтерді экстракциялап, бөліп алуға IKA RV 05 basic (ротоциондық буландырғыш) аппараты қолданылды. Содан кейін липидтер полярлы және полярсыз органикалық еріткіштер қоспасынан дайындалған жүйеде элюирленіп, жұқа қабатты хроматография әдісінің көмегімен фракцияланды. Зерттеу нәтижесінде түйе сүтінің құрамынан бірінші фракцияда бос май қышқылдары идентификацияланды R_f мәндері 0,07 тең, бос май қышқылдарына алынған стандарт R_f мәніне 0,07 сәйкес келеді. Стандарттарға сәйкес екінші фракциялар идентификацияланбаған, R_f мәндері 0,55 тең. Үшінші, төртінші фракцияларда стеролдар идентификацияланған, үшінші фракцияда, R_f мәндері 0,70 тең, ал төртінші фракцияда $R_f=0,75$ тең. Идентификацияланған стеролдар фракциясы тәжірибеге қойылған стандарттық стеролдарға R_f мәнімен 0,75 сәйкес келеді (сурет 1).

Сурет 1 – Түйе сүті құрамынан идентификацияланған және идентификацияланбаған липидтер фракциясының хроматограммасы

Оң жақтағы тік бағытта: бос май қышқылдары (1); идентификацияланбаған фракция (2); стеролдар (3; 4); Көлденең бағытта солдан оңға қарай 1-14: Түйе сүті липидтерінің үлгілері: үлгі 1 (3; 4); үлгі 2 (5; 6); үлгі 3 (7; 8); үлгі 4 (9; 10); Стандарттар: холестерин (1); дигидрохолестерин (2); май қышқылы (13); валериан қышқылы (14);

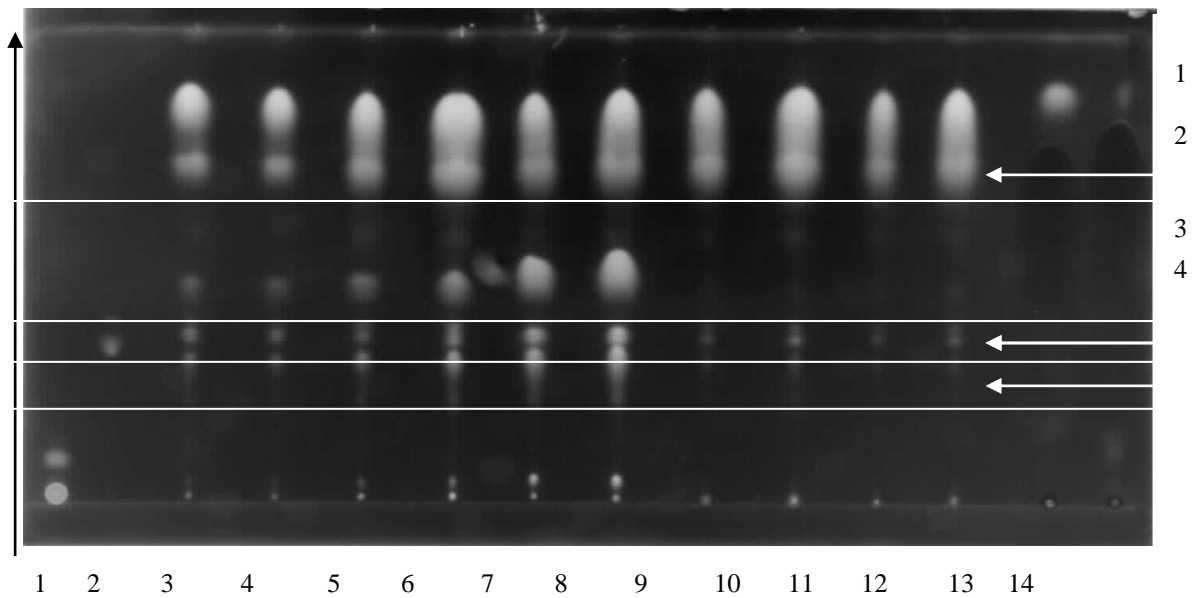
Түйе сүтінен идентификацияланған бос май қышқылдары бес үлгіден орташа алғанда $73,6 \pm 11,2\%$, ал стеролдар орташа алғанда $28,8 \pm 15,1\%$ құрады. Идентификацияланбаған фракция бес үлгінің орташасын алғанда түйе сүтінде $2,1 \pm 3,5\%$ құрады (Кесте 1).

Кесте 1 – Түйе сүтінің құрамынан идентификацияланған және идентификацияланбаған липидтер фракциясының R_f мәндері

Фракциялар	R_f								
	Түйе сүті липидтерінің үлгілері					Стандарттар			
	1	2	3	4	5	Стеролдар		Бос май қышқылдары	
						Холестерин $R_f=0,96$	Дигидро холестерин $R_f=0,75$	Май қышқылы $R_f=0,07$	Валериан қышқылы $R_f=0,04$
1	$0,07 \pm 0,01$	$0,07 \pm 0,02$	$0,07 \pm 0,02$	$0,07 \pm 0,01$	$0,07 \pm 0,01$	-	-	+	+
2	$0,55 \pm 0,02$	$0,55 \pm 0,03$	$0,55 \pm 0,01$	$0,55 \pm 0,02$	$0,55 \pm 0,01$	-	-	-	-
3	$0,70 \pm 0,02$	$0,70 \pm 0,03$	$0,70 \pm 0,01$	$0,70 \pm 0,03$	$0,70 \pm 0,02$	-	+	-	-
4	$0,75 \pm 0,02$	$0,75 \pm 0,03$	$0,75 \pm 0,01$	$0,75 \pm 0,03$	$0,75 \pm 0,02$	-	+	-	-

Ешкі сүті майының сандық және сапалық құрамы әртүрлі болып келеді. Ешкі сүтінің май шарларының орташа өлшемі – 2 мкм құрайды. Сол себептен ешкі сүті жеңіл және 2 есе тез қорытылады, ол баланың тамақтануында өте маңызды [5]. Ұсақ май глобулалары, ешкі сүтінің барлық мөлшерінде теңдей таралған.

Ешкі сүтінің құрамынан 4 липидтер фракциясы идентификацияланды (сурет 2).

Сурет 2 – Ешкі сүті құрамынан идентификацияланған және идентификацияланбаған липидтер фракциясының хроматограммасы

Оң жақтағы тік бағытта: бос май қышқылдары (1); идентификацияланбаған фракция (2); стеролдар (3; 4); Көлденең бағытта солдан оңға қарай 1-14: ешкі сүті липидтерінің үлгілері: үлгі 1 (3; 4); үлгі 2 (5; 6); үлгі 3 (7; 8); үлгі 4 (9; 10); Стандарттар: холестерин (1); дигидрохолестерин (2); май қышқылы (13); валериан қышқылы (14).

Бірінші липидтер фракциясынан бос май қышқылдары идентификацияланды, R_f мәндері 0,04, 0,05, 0,03 тең. Стандарттық бос май қышқылдарының R_f мәндеріне 0,03 сәйкес келеді. Екінші фракция идентификацияланбаған, R_f мәндері 0,50. Үшінші, төртінші фракциялардан стеролдар идентификацияланған, R_f мәндері 0,63 және 0,72 тең. Стеролдарға алынған стандарттың R_f мәніне 0,66 сәйкес келеді (кесте 2).

Кесте 2 – Ешкі сүті құрамынан идентификацияланған және идентификацияланбаған липидтер фракциясының R_f мәндері

Фракциялар	R_f								
	Ешкі сүті липидтерінің үлгілері					Стандарттар			
						Стеролдар		Бос май қышқылдары	
	1	2	3	4	5	Холестерин $R_f=0,94$	Дигидрохолестерин $R_f=0,66$	Май қышқылы $R_f=0,03$	Валериан қышқылы $R_f=0,03$
1	0,04± 0,01	0,05± 0,02	0,03± 0,01	0,05± 0,02	0,05± 0,03	-	-	+	+
2	0,50± 0,03	0,50± 0,01	0,50± 0,01	0,50± 0,02	0,50± 0,02	-	-	-	-
3	0,63± 0,03	0,63± 0,02	0,63± 0,01	0,63± 0,01	0,63± 0,02	-	+	-	-
4	0,72± 0,03	0,72± 0,02	0,72± 0,03	0,72± 0,01	0,72± 0,02	-	+	-	-

Ешкі сүтінің құрамындағы бос май қышқылдары бес үлгінің орташасын алғанда $73,9 \pm 7,8\%$, ал стеролдар $23,5 \pm 9,1\%$ құрады. Ешкі сүтіндегі идентификацияланбаған фракция $2,5 \pm 3,1\%$ құрады.

Түйе сүті мен ешкі сүтіндегі бос май қышқылдарының мөлшері бірдей. Түйе сүтінен идентификацияланған бос май қышқылдары орташа есеппен $73,6 \pm 11,2\%$, ал стеролдар

28,8±15,1% құрады. Идентификацияланбаған фракция түйе сүтінде 2,1±3,5% құрады. Ешкі сүтінің липидтік құрамын сапалық зерттеу барысында идентификацияланбаған фракция 2,5%, бос май қышқылдары 73,9% және 23,5% стеролдар идентификацияланды. Ешкі сүтінде бос май қышқылдары 73,9%, ал түйе сүтінде сәйкесінше 73,6%.

Түйе сүті мен ешкі сүтінің зерттелген липидтік құрамы бойынша сандық айырмашылықтар болғанымен статистикалық айырмашылық анықталмады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Каррей, Н. Лопес С., Олливен, М. Аттия, Н., Жиры верблюжьего молоко: состав, микроструктура и полиморфизм. Обзор. 2005 OCL 127. – С. 439-446.
2. Конуспаева Г., Лемарие Е., Файе. Б., Луазо Ж., Монтет Д. Состав жирных кислот и холестерина верблюжьего (*Camelus bactrianus* *Camelus dromedarius* и гибриды) молока в Казахстане. Молочная Наука и технологии 88, 2008. – С. 327-340.
3. Кенжебулат С., Ермухан Б., Тлеуов А. Сүттің құрамы мен оны адамдардағы жұқпалы ауруларды емдеуде қолдану. Түйе және агроэкономикадағы түйе шаруашылығы 2-ші конференциясының еңбектері. – Алматы: AgroMerkur, 8-12 қыркүйек. 2000. – Б. 101.
4. Faye B., Esenov P. (Eds.), Proc. of. Intern. Workshop, Desertification Combat and Food Safety: the Added Value of Camel Producers, Vol. 326 NATO Sciences Series, Life and Behavioural Sciences, Ashkabad, Turkmenistan, April 19-22. 2004. IOS Press Publ., Amsterdam. The Netherlands. –P. 127-134.
5. Землянухин А.А. Практикум по биохимии. – Воронеж: ВГУ, 1975. – 144 с.
6. Bengoumi M., Faye B., Tressol J-C., 1994. Composition minerale du lait du chamelle du sud marocain. Acte du Colloque, 24-26 octobre, Nouak-Chott, Mauritanie, Collection Colloques (CIRAD). – P.145-149.
7. Чикалев А. И. Козоводство. Горно-Алтайск. РИО ГАГУ. 2010. – 237 с.
8. <http://kozziza.narod.ru/30.03.10>.
9. Изиков В.Т. Продукты из козьего молока Сернурского сырзавода // Молочная промышленность. 2008. №5. – С. 65-66.
10. Фэй Б., Қонуспаева Г. Бактериан және дромедар түйе сүттерінің салыстырмалы май қышқылдарының жалпы құрамы // Camelid ғылымдарының журналы 1. 2008. – 48-53.
11. Остроумова Т. Л. Козье молоко – натуральная формула здоровья//Молочная промышленность. 2005. №8. – С. 69-70.

РЕЗЮМЕ

*Нармуратова Г.Х., магистр, преподаватель, Сартаева А.А., к.б.н., ст. преподаватель
(г. Алматы, Казахский государственный женский педагогический университет)*

*Нармуратова М.Х., к.б.н., ст. преподаватель
(г. Алматы, Казахский национальный университет им. аль-Фараби)*

СРАВНИТЕЛЬНОЕ ИЗУЧЕНИЕ ЛИПИДНОГО СОСТАВА ВЕРБЛЮЖЬЕГО И КОЗЬЕГО МОЛОКА

В статье исследовано сравнительный анализ липидов верблюжьего и козьего молока. Результаты исследования показали, что содержание свободных жирных кислот в верблюьем и козьем молоке составляют одинаковые значения 73,6% и 73,9% соответственно. По содержанию стеролов верблюжье молоко (28,8%) отличается от козьего молока (23,5%), однако такие различия не имеют статистической достоверности.

Ключевые слова: верблюжье молоко, козье молоко, липиды, тонкослойная хроматография.

SUMMARY

*G.Kh. Narmuratova, master, lecturer, A.A. Sartayeva, cand.of biol.sc, senior lecturer,
(c. Almaty, Kazakh State Women's Teacher Training University)*

*M. Kh. Narmuratova, cand.of biol.sc, senior lecturer
(Almaty, Kazakh National University named after al-Farabi)*

COMPARATIVE STUDY OF THE LIPID COMPOSITION OF CAMEL AND GOAT MILK

In the article studied the comparative analysis of lipids camel and goat's milk. The results showed that the content of free fatty acids in camel and goat's milk is the same value of 73.6% and 73.9%, respectively. On the content of sterols camel milk (28.8%) differs from goat's milk (23.5%), but these differences do not have statistical significance.

Keywords: camel's milk, goat's milk, lipids, thin layer chromatography.

ӘОЖ 371.302

БИОЛОГИЯ ПӘНІН ОҚИТУДА ОЙЫН ӘДІСІН ҚОЛДАНУ

*A.A. Сандибаева, биология пәнінің мұғалімі
(Алматы облысы, Еңбекшіқазақ ауданы,
Аймен мектебі)*

Аңдатпа: Ойын әдісі – оқу үдерісіндегі оқытудың түрі және оқытушы мен тыңдаушының бірлескен оқу әрекетінің өзара байланысты технологиясы ретінде қолдануға болады, биология сабағына ойын формаларын енгізу аса маңызды. Мысалы, оқушылардың негізгі әрекеті – ойын болып, оқу-тәрбие үдерісінде олар біртіндеп ойыннан оқу әрекетін орындауға бейімделуі тиіс. Ол сабақ барысында пайдаланылатын дидактикалық ойындар арқылы жүзеге асырылады. Оқушының қызығушылығын ояту, белсенділігін арттыру арқылы оқыту үдерісін белсендіру мен оны жеделдету үшін мектептерде ойын әрекеттері белсенді түрде қолданылып келеді.

Түйін сөздер: биология мазмұны, оқыту, ойын, қызығушылық, мұғалім, оқушы.

Қазақстан Республикасы білім беру стандартының, базистік оқу жоспарының қабылдануы пәнді оқыту мазмұнына, құрылымына, әдістемесіне елеулі өзгерістердің енгізілуін талап етеді. Қазіргі кезде биологияны оқытуда оқушылардың болашақта қандай мамандықты таңдап алуына тәуелсіз, олардың пән бойынша міндетті дайындық деңгейін қамтамасыз ету физиканы оқытудың өзекті міндеттерінің бірінен саналады. Ал биология пәні бойынша білім берудің ерекшелігіне әрбір оқушының, оның ішінде пәнге ерекше ықылас пен қабілеттілік байқатқан оқушылардың қажеттілігін қанағаттандыруға мүмкіндік туғызатын оқытудың деңгейлік және бағдарлы саралауға бағытталуын жатқызуға болады.

Жалпы білім беретін мектептегі биологиялық білім мазмұнын, оны оқыту әдістерін түбегейлі жаңартудың қажеттігі көп жылдар бойы қалыптасқан ескі әдіснамалық ұстанымдарға негізделіп жасалған пәннің дәстүрлі әдістемесінің қоғам дамуындағы жаңа бағытта даму үрдісінен шыға алмай, дағдарысқа түсуінен туындап отыр. Қазіргі мектептегі биология курсы ХХ ғасырда биология ғылымдарында болған, танымдық, білімдік және тәрбиелік жағынан аса маңызды деген өзгерістерді жеткілікті дәрежеде игермеген.

Келер ұрпаққа қоғам талабына сай тәрбие мен білім беруде биология пән мұғалімдерінің инновациялық іс-әрекетінің ғылыми-педагогикалық негіздерін меңгеру – маңызды мәселелердің бірі. Бүгінгі таңда Қазақстанда Ш.Қаланованың, Ж.Қараевтың,

Ш.Таубаеваның, Қ.Қабдықайыровтың, С.Көшімбетованың т.б. ғалымдардың зерттеулерінде оқытудың жаңа технологиялары жан-жақты қарастырылады.

Биологияның жаратылыстану ғылымдары жүйесіндегі жетекші рөлі, жалпыадамзаттық мәдениеттің маңызды құраушысы ретіндегі ауқымды гуманитарлық потенциалының болуы, сондай-ақ, оның оқушыларды тәрбиелеу мен дамытудағы мүмкіндіктері биологияны мектепте жалпы білім беретін міндетті пән ретінде оқытылуы тиіс екендігін көрсетеді.

Оқушыларды қазіргі заманғы ақпараттар ағымының жеделдеп артуы мен техника дамуы жағдайындағы өмірге дайындауда және олардың дүниетанымын қалыптастыруда мектепте биологияны жалпы білім беретін пән ретінде зерделеудің үлкен мәні бар. Қоғам өмірінің барлық саласына дерлік денсаулық сақтау, тамақ өнеркәсібі, құрастыру, күрделі ғылыми, өндіріс, заттарды өңдеу сияқты адам қызметінің көптеген салаларына үнемі өзгеру үстіндегі жаңа технологиялар қарқынды енгізілуде, көптеген мамандықтар лазерлермен, роботтармен байланысты. Сондықтан биология сияқты іргелі ғылымның негіздерімен қаруланудың оқушылар үшін шешуші мәні бар.

Бүгінгі таңда еліміздегі және әлем кеңістігіндегі биологиялық білім берудің басым бағыттары ретінде:

- оқушыларды іргелі биологиялық теориялардың негіздерімен таныстыру, игерілген білімдерін бақыланатын құбылыстар мен процестерді түсіндіруге қолдана алу біліктілігін қалыптастыру;

- оқушылардың ғылыми ойлауын және дүниетанымын, әлемнің ғылыми бейнесін қалыптастыру;

- оқушыларды болашақ кәсіпті таңдап алуға дайындау, олардың шығармашылық қабілеттіліктерін дамыту, білім алуға ынталандыру, қазіргі заманғы өркениеттегі биологияның рөлін ашу;

- оқушылардың ақпаратты сын көзімен ой елегінен өткізе алу, түсіндіре алу, түрлендіре алу, игеру, оның ғылыми сапасын бағалай алу сияқты қабілеттіліктерін дамыту болып табылады.

Биологияның білім берудің бұл мақсаттарына жетудегі мүмкіндіктері жеткілікті, ол оның қоршаған ортаны, қоғам өмірінің әлеуметтік-экономикалық және мәдени өмірін танып-білудегі мәнімен анықталады.

Қазақстан Республикасы 2011-2020 ж. дейінгі білім берудің дамуы тұжырымдамасына, білім беру стандартына сәйкес барлық оқушылар үшін негізгі мектеп міндетті болып табылатындықтан, биология курсының логикалық межеде аяқтағандық сипаты болады.

Биология – жеке тұлғаның ақыл-ой қабілетінің көзін ашу және оның үздіксіз дамуы мен жетілуін қамтамасыз ететін пәннің бірі. Бірақ, қазір өрлеу кезеңінде биология пәнінің мұғалімдері оқушылардың пәнге деген қызығушылығының төмендегенін айқындайды. Бұған қазіргі материалы өте қиын және кемшілігі мол оқулықтар кінәлі. Ал биология жоғары сыныптарға өту барысында түсініксіз, қызықты емес пәнге айналды. Осы қызық және қажетті, бірақ қиын пәнді балалар жақсы көріп, қажетті екенін түсінуіне қандай жағдай жасау керек? Білім беру ісін ізгілендіру туралы жиі айтылуда. Бұл көкейкесті мәселе. Бұл сұрақтың шешімін табу мақсатында ойын арқылы қызығушылықты арттыру әдістемесін ұсынып отырмын.

Қызығу – реалды заттар мен құбылыстарды белсенділікпен танып, білуге бағытталған адамның біршама тұрақты жеке ерекшелігінің бір көрінісі. Сонымен қатар, қызығуда бір нәрсені ерекше таңдап, соған зейін қойылады. Адамды еліктіріп, өзіне тартқан нәрсенің бәрі қызығудың объектісі болып табылады. Қызығушылық – адамның бір затты немесе бір құбылысты білейін, көрейін деп айрықша ықылас қоюы.

Адамда сан алуан қызығулардың болуы мүмкін. Бірақ, осылардың ішінде басты біреуі, ең басыңқы қызығуы болады. Мұндай қызығулар әсіресе, оқу әрекетіне аса қажет. Оқу қызығуларының әсерлі, күшті, тұрақты, мазмұнды болуы баланың сабақ үлгеруіне, білімді терең алуына көп жәрдем тигізеді. Оқу қызығулары балаларда оқу мотивтерінің дамуына байланысты қалыптасып отырады. Қазіргі кезеңде әлі де болса, мектеп оқушыларының

білімдерінде формализмнің элементтері кездесуде. Биология пәнін игеру, олар үшін тек кітап материалын оқу ғана болып отыр. Шын мәнісінде, биология пәнінде оқушылар табиғат заңдарын оқып, білуі тиіс. Оқушыларға нақты мысал келтіре отырып, олардың алған білімдері маңызды практикалық мәселелерді шешуге қажет екендігін түсіндіру керек. Оқушылардың білімнің өмірлік маңызын түсінуі, теория мен практиканы тығыз байланыстырады, пәнге ынтасын арттырады.

Оқушылардың білімге ынтасының болуы, олардың сабақтағы белсенділігінің артуына, білім сапасының жоғарылауына, білім алудың пайдасын түсінудің қалыптасуына мүмкіндік береді, жалпы айтқанда оқу процесінің деңгейін көтереді. Білім берудің құрылысын, оқушылар мұғалім қойған мақсаттарды түсінетіндей, қабылдайтындей етіп құру керек және оқушы мұғалім қойған мақсатты белсенді жүзеге асырушысы болуы тиіс.

Оқушылардың білімге ықыласын, ынтасын, қызығушылығын арттырудың ең жақсы жолының бірі – сабақта ойын элементтерін қолдану. Ойын, білім алу, еңбек ету – адамның негізгі қайраткерліктері. Ойын – әрқашан кішкене білім, кішкене білім бола отырып, баланы білім алуға, еңбекке дайындайды. Ойынды алданыш және көңіл көтеру деп ойлайтындар қателеседі.

Ойындар қолданылған сабақтарда оқушылар белсенділік көрсетеді. Бұлай болу барлық ойынға тән нәрсе, оның топтық түрде өтуіне байланысты. Топтық түрде сабақтағы білім алу «мұғалім-топ-оқушы» жүйесінде өтіп, одан «топ-оқушы», «оқушы-топ» туындайды және оқушылар бір-бірінің ойларымен, пікірлерімен алмасады, дәлелдейді, қателеседі, өз ойларын ортаға салады, негіздейді, есеп жауаптарын бірге шешеді, тексереді, қателерін түзейді т.с.с. Ойын барысындағы пікірлер алмасу нәтижесінде, оқу материалдарын жылдам және жақсырақ игереді, қиындықтарды бірге шешеді. Мұндай жағдайда барлық балалар алға жылжиды, білімдері терең балалардың тежелмеуіне, білімі төмен балалардың алға ұмтылуына мүмкіндік береді.

Атақты ғалым-әдіскер И.Я.Лернер табиғат зерттеушінің де, өнертапқыштың да, оқушының да шығармашылық іс-әрекетіндегі жалпы ортақ нәрсе олардың барлығында «заттардың белгісіз байланыстарын» іздеуді жүзеге асыратындығын атап өтеді.

Биология – жеке тұлғаның ақыл-ой қабілетінің көзін ашу және оның үздіксіз дамуы мен жетілуін қамтамасыз ететін пәннің бірі. Мұғалім сабақта жағымды психологиялық жағдай жасай білсе, бала өзін еркін сезініп, нық сенімді болып, жұмыс қабілеті жоғарылайды. Ал сабақ лайықсыз психологиялық түрде өтсе, бала өз-өзіне сенбей, пәнді жек көріп кетуі де мүмкін. Осы жағдайда бала дамымайды. Оқушылардың кішкене болса да табыстарын көтермелеп, бейіл білдіріп, рухани қолдап отыру керек.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қасымова Т., Аманжолова Л., Әкімов Ж., Сәтімбекұлы Р. Тіршіліктану. 1997.
2. Мишина Н.В. Задания для самостоятельной работы по общей биологии. – М.: Просвещение, 2008. Б. – 56.
3. Муртазин Г.М. Задачи и упражнения для самостоятельной работы по общей биологии. – М.: Просвещение, 2007. С – 94.
4. «Биология в школе» журналы.

РЕЗЮМЕ

*Сандибаева А.А., преподаватель биологии
(Алматинская обл., Енбекшиказахский район, СШ Аймен)*

ИСПОЛЬЗОВАТЬ МЕТОД ИГРЫ ПО ПРЕПОДАВАНИЮ БИОЛОГИИ

В статье излагается о самом эффективном способе обучения детей. Известно, что учебный материал почти наверняка будет воспринят детьми, если он изложен в игровой форме. Совершенно игра необходима в тех случаях, когда сам по себе материал не

представляет для детей большой ценности. Благодаря игровым приемам удается решить многие важные вопросы, а именно заинтересовать ребят, повысить самооценку, позволить им самовыразиться. Для подростков более свойственны игровые виды деятельности, в которых они чувствуют себя свободно и комфортно, охотно принимают правила игры и естественно воспринимают и победы, и их отсутствие.

Ключевые слова: содержание биологии, обучение, игра, интерес, преподаватель, ученик.

SUMMARY

*A.A. Sandybaeva, lecturer of biology
(region Almaty, region of Enbekshikazakh, school of Aimen)*

METHOD OF TEACHING THE GAME ON THE SUBJECT OF BIOLOGY

The article describes about the most effective way of teaching children. It is known that the training material will almost certainly be perceived by children, if it is presented in an entertaining way. Perfect game needed in those cases where the material itself is not of great value to children. Thanks to gaming devices can be solved many important issues, namely the interest of children, self-esteem, to allow them to express themselves. For teenagers are more typical gaming activities in which they feel at ease and comfortable, willing to accept the rules of the game and natural to victory, and their absence.

Keywords: the content of biology, learning, playing, interest, teacher, student.

ФИЗИКА – МАТЕМАТИКА – MATHEMATICS ИНФОРМАТИКА – COMPUTERSCIENCE

UDC 004(072)

INNOVATIVE METHODS OF TEACHING

*Zh. Bazayeva, Master of pedagogical sc.
(c. Almaty, Kazakh State Women's
Teacher Training University)*

Abstract: The purpose of this paper is to evaluate the traditional methods of teaching as well as multimedia teaching and to suggest other useful teaching methods that can be attempted in imparting knowledge to the students. Basically teaching must include two major components sending and receiving information. Ultimately, a teacher tries his best to impart knowledge as the way he understood it. So, any communication methods that serve this purpose without destroying the objective could be considered as innovative methods of teaching. The use of innovative methods in educational institutions has the potential not only to improve education, but also to empower people, streng then governance and galvanize the effort to achieve the human development goal for the country.

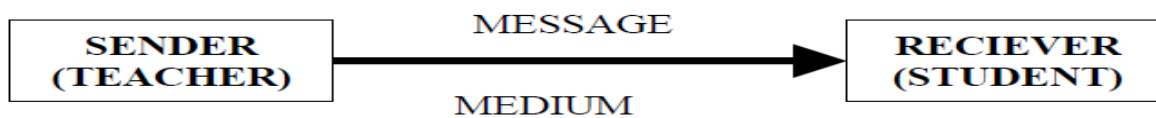
Keywords: method, innovative method, «humor an effective medium of teaching», education.

Education is a light that shows the mankind the right direction to surge. The purpose of education is not just making a student literate but adds rationale thinking, knowledge ability and self sufficiency. When there is a willingness to change, there is hope for progress in any field. Creativity can be developed and innovation benefits both students and teachers.

Education is an engine for the growth and progress of any society. It not only imparts knowledge, skills and inculcates values, but is also responsible for building human capital which

breeds, drives and sets technological innovation and economic growth. In today's era, information and knowledge stand out as very important and critical input for growth and survival. Rather than looking at education simply as a means of achieving social upliftment, the society must view education also as an engine of advancement in an information era propelled by its wheels of knowledge and research leading to development. The traditional or innovative methods of teaching are critically examined, evaluated and some modifications in the delivery of knowledge is suggested. As such, the strengths and weaknesses of each teaching methodology are identified and probable modifications that can be included in traditional methods are suggested.

In the pre-technology education context, the teacher is the sender or the source, the educational material is the information or message, and the student is the receiver of the information. In terms of the delivery medium, the educator can deliver the message via the «chalk-and-talk» method and overhead projector (OHP) transparencies. This directed instruction model has its foundations embedded in the behavioral learning perspective (Skinner, 1938) and it is a popular technique, which has been used for decades as an educational strategy in all institutions of learning. Basically, the teacher controls the instructional process, the content is delivered to the entire class and the teacher tends to emphasize factual knowledge. In other words, the teacher delivers the lecture content and the students listen to the lecture. Thus, the learning mode tends to be passive and the learners play little part in their learning process (Orlich et al., 1998). It has been found in most universities by many teachers and students that the conventional lecture approach in classroom is of limited effectiveness in both teaching and learning. In such a lecture students assume a purely passive role and their concentration fades off after 15-20 minutes. Some limitations which may prevail in traditional teaching method are Teaching in classroom using chalk and talk is «one way flow» of information.

–Teachers often continuously talk for an hour without knowing students response and feedback.

–The material presented is only based on lecturer notes and textbooks.

–Teaching and learning are concentrated on “plug and play” method rather than practical aspects.

–The handwriting of the lecturer decides the fate of the subject.

–There is insufficient interaction with students in classroom.

–More emphasis has been given on theory without any practical and real life time situations.

–Learning from memorization but not understanding.

–Marks rather than result oriented.

Multimedia, is the combination of various digital media types such as text, images, audio and video, into an integrated multi-sensory interactive application or presentation to convey information to an audience. Traditional educational approaches have resulted in a mismatch between what is taught to the students and what the industry needs. As such, many institutions are moving towards problem based learning as a solution to producing graduates who are creative; think critically and analytically, to solve problems. In this paper, we focus on using multimedia technology as an innovative teaching and learning strategy in a problem-based learning environment by giving the students a multimedia project to train them in this skill set.

The teacher uses multimedia to modify the contents of the material. It will help the teacher to represent in a more meaningful way, using different media elements. These media elements can be converted into digital form, modified and customized for the final presentation. By incorporating digital media elements into the project, the students are able to learn better since they use multiple sensory modalities, which would make them more motivated to pay more attention to the information presented and retain the information better.

Teaching with sense of humor – «humor an effective medium of teaching». Everyone loves a teacher with an infectious sense of humor. Looking at the lighter side of life not only fosters cordial relations between professors and students, but also provides welcome relief while trying to follow a difficult lecture on a complicated subject. When there is a willingness to change, there is hope for progress in any field. Teaching is a challenge. Learning is a challenge. Combining both effectively is a challenge. Being humorous is a challenge. However, laughing is easy. We are convinced both by experience and research that using humour in teaching is a very effective tool for both the teacher and student. Humor strengthens the relationship between student and teacher, reduces stress, makes a course more interesting and if relevant to the subject, may even enhance recall of the material. Humor has the ability to relax people, reduce tension, and thereby create an atmosphere conducive for learning and communication. Numerous studies in the field of advertising have noted that humor is the most effective tool for enhancing recall of advertisements. It is easy to create a humor in the classroom by reading books of jokes and to listen to professional comics. The students should be encouraged to take notes, especially to learn about the professionals' use of such techniques as exaggeration, pauses, and timing. Observe reality and exaggerate it - much humor lies in observations about real life and truthful situations. In conclusion, humor not only plays an important role in the healing process but is also very Important in education.

Z TO A approach. This approach attempts to explain the application part of a particular concept first. The teacher should explain the application of a particular concept first and explain the effects of such applications. For example in management subject - motivation is explained in a manner that the organization get extensive benefits out of using some techniques like promotions and awards. So here the use of promotion is explained first and later students would get interest in knowing what are promotions and awards. The teacher starts explaining what is promotion and explains what motivation theory in management is. Another example we can try is that in accounting the Income statement and Balance Sheet can be explained first and later drawing their attention to double entry system of book keeping.

Strengths

- Makes a particular concept clear
- Students develop interest to know exactly the concept.
- Creates long lasting memory/correlation of a concept.

Weaknesses

- Take quite long time for a teacher to introduce a concept
- Initial difficulty in understanding a particular concept will be encountered.

Mnemonics words- words –words approach. Here the teacher is not supposed to talk on a particular concept for a quite long time. But to make it clear to the students he can just go on saying mnemonics or its associated meaning in words. Here he goes on saying only words instead of sentence, and once they come to a basic understanding of the meaning of a particular concept then the teacher will explain in sentences.

- Dictionary must be used widely;
- Word power increases;
- Teacher also gets to know many words pertaining to a particular concept.

Role playing and scenario analysis based teaching. Role playing and scenario analysis is mostly used in organizations that try to analyze a problem pertaining to the organization, and this is also used in management institutions. But the similar kind of practice can be tried in other specialization too like science and engineering. Science and engineering courses have practical but in support of those practical if students are given a scenario and other options to solve a particular issue, then the students are exposed to decision making in a given environment. For example, in teaching accounting the role of accountant can be explained by role playing technique. Invoice and bills can be given to students and asked them to assume the role of accountant. Here the real entries pertaining to transactions are made by the student and this is more practical approach to teaching

where theory is supplemented by proper practical knowledge. Similar kind of technique can be applied in management, engineering and science courses.

From the above, we can make out that the Information and communication technology has made many innovations in the field of teaching and also made a drastic change from the old paradigm of teaching and learning. In the new paradigm of learning, the role of student is more important than teachers. The concepts of paperless and penless classroom are emerging as an alternative to the old teaching learning method. Nowadays there is democratization of knowledge and the role of the teacher is changing to that of facilitator. We need to have interactive teaching and this changing role of education is inevitable with the introduction of multimedia technology and the spawning of a technologically-savvy generation of youths.

Across the world, information technology is dramatically altering the way students; faculty and staff learn and work. Internet-ready phones, handheld computers, digital cameras, and MP3 players are revolutionizing the college life. As the demand for technology continues to rise, colleges and universities are moving all sorts of student services, from laundry monitoring to snack delivery online. As the weaknesses that are explained in this research work are purely the views and perceptions of the researchers and which could not be generalized. Even the modifications suggested might suffer from other limitations. The researchers try to suggest some useful modifications which could be tried by teachers as innovative to get maximum results.

REFERENCES

1. Agnew, P. W., Kellerman, A. S. & Meyer, J. (1996). *Multimedia in the Classroom*, Boston: Allyn and Bacon.
2. Boud, D. & Feletti, G. (1999). *The Challenge of Problem-Based Learning*, (2nd Ed.), London: Kogan Page.
3. Hofstetter, F. T. (1995). *Multimedia Literacy*, New York: McGraw-Hill.
4. Jonassen, D. H., Peck, K. L., and Wilson, B. G. (1999). *Learning With Technology: A Constructivist Perspective*, New Jersey.

РЕЗЮМЕ

Базаева Ж.Б., магистр, преподаватель

(г. Алматы, Казахский государственный женский педагогический университет)

ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ В ОБРАЗОВАНИИ

В статье излагаются, традиционные методы обучения, а также мультимедийные обучающие методы. А также предложены другие полезные методы обучения, которые могут быть использованы в передаче знаний студентам. Использование инновационных методов в образовательных учреждениях дает потенциал не только для улучшения образования, но и для расширения возможностей людей и укрепления управления.

Ключевые слова: метод, методы обучения, инновация, инновационные методы обучения.

ТҮЙІНДЕМЕ

Базаева Ж.Б., магистр, оқытушы

(Алматы қ., Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті)

БІЛІМ БЕРУДЕГІ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІ

Бұл мақалада оқытудың дәстүрлі әдістерімен қатар инновациялық әдістер туралы айтылған. Мұғалімнің білім беру үдерісінде оқыту әдістерін тиімді пайдалану мәселелері қарастырылған. Сонымен қатар кейбір инновациялық әдістердің түрлері беріліп, сипатталған.

Түйін сөздер: әдіс, оқыту әдістері, инновациялық оқыту әдістері.

МАТЕМАТИЧЕСКАЯ ПОДГОТОВКА В ОБЩЕМ ОБРАЗОВАНИИ СОВРЕМЕННОГО ЧЕЛОВЕКА

*А.К. Искакова, к.ф.-м.н., доцент
(Алматинский университет энергетики и связи),
Э.Е. Сагынбаева, магистр, ст.преподаватель,
Г.А. Батырбаева, магистр, ст.преподаватель
(г. Алматы, Казахский государственный
женский педагогический университет)*

Аннотация: Роль математики в современном познании, современной практической деятельности так велика, что наше время называют эпохой математизации знаний. Овладение любой современной профессией требует тех или иных знаний по математике. Математика стала для многих отраслей знания не только орудием количественного расчета, но также методом точного исследования и средством предельно четкой формулировки понятий и проблем. В статье рассматриваются цели обучения математике в общем образовании человека.

Ключевые слова: образование, познание, математические способности, компетентность, мышление, индивидуальные различия.

Математические знания абсолютно необходимы каждому молодому человеку, независимо от того, кем он станет в будущем: рабочим, инженером, механизатором, врачом, офицером или ученым. Математика превратилась в необходимое орудие познания, без которого многие естествоиспытатели не мыслят себе саму возможность развития их областей знания.

Датский физик Нильс Бор говорил, что математика является значительно большим, чем наука, поскольку она является языком науки. И действительно, математика стала для многих отраслей знания не только орудием количественного расчета, но также методом точного исследования и средством предельно четкой формулировки понятий и проблем. Каждому ясно, что без современной математики с ее развитым логическим и вычислительным аппаратом был бы невозможен прогресс физики, инженерного дела и организации производства, так и остались бы нерешенными многие принципиальные проблемы авиации и космонавтики, нефтяной промышленности и т.д. В наши дни без предварительных расчетов на заводе не начнут производства ни одной сложной машины, не станут модернизировать технологический процесс. С развитием науки возросло количество экспериментальных исследований. В связи с этим потребовалась разработка математической теории эксперимента, позволяющей так организовать наблюдения, чтобы при минимальном их числе получать максимальное количество информации об интересующем нас явлении или процессе. Роль математики в современном познании, современной практической деятельности так велика, что наше время называют эпохой математизации знаний.

Современная наука далеко продвинулась по пути изучения явлений макро и микромира. Расчет конструкций ракет, траекторий движения, построение моделей бомбардировки поверхности ракеты метеоритами и метеоритами пылью – это лишь малая часть тех отраслей естествознания и техники, где широко и по существу дела использовалась математика. Достаточно много говорит и тот факт, что о существовании ряда элементарных частиц удалось узнать не опытным путем, а из результатов математических расчетов.

Но для того чтобы математика и далее оставалась орудием исследования новых глубоких явлений микромира (и не только микромира), она должна систематически развивать и оттачивать разработанные ею методы исследования и создавать новые.

Хорошее математическое образование и развитие математических способностей необходимы не только тому, кто впоследствии займется научными исследованиями в

области математики, физики, астрономии или инженерного дело, но и тому, кто станет экономистом, организатором производства, агрономом, квалифицированным рабочим.

Основная задача обучения должна быть связана с реализацией межпредметных связей, где происходит обогащение каждого предмета содержательными задачами, обеспечение их мощными средствами решения задач, интеграция образования. Осуществление межпредметных связей является важным средством преодоления разобщенности знаний, заключенных в рамках учебных предметов, способствуют осмыслению имеющихся знаний применительно к новым явлениям, развитию логического мышления, углублению понимания причинно-следственных отношений. У учащихся развивается логическая память, наблюдательность, организованность внимания. Школьный учитель математики хорошо разбирается в вопросах методики преподавания своего предмета, но, как правило, судит об этих вопросах на уровне школьной программы и наличия межпредметных связей с другими, но именно школьными, предметами. Необходимо подняться над этим уровнем, взглянуть на школьную математику с высоты научных и прикладных интересов.

Подготовка учителей математики кроме общих целей обучения ставит ещё свои специфические цели, определяемые особенностями математической науки. Одна из них – формирование и развитие математического мышления. Это способствует выявлению и более эффективному развитию математических способностей школьников, подготавливает их к творческой деятельности вообще и к математике с ее многочисленными приложениями в частности. Развивает не само знание, а специальное его конструирование. Здесь очень многое зависит от учителя, задача которого состоит в создании психолого-педагогических условий, стимулирующих учащихся к использованию и выбору наиболее рациональных, лично-значимых способов.

Современное образование требует изменения содержания, улучшения качества и предоставления не только знаний, но и компетенций, умения применить их в жизни. Этот шаг является важным для вхождения в мировое образовательное пространство. Без базовой математической подготовки невозможна постановка образования современного человека. В школе математика служит опорным предметом для изучения смежных дисциплин. Всё больше специальностей, требующих высокого уровня образования, связаны с непосредственным применением математики. Таким образом, расширяется круг школьников, для которых математика становится профессионально значимым предметом.

Математическое образование вносит свой вклад в формирование общей культуры человека. Необходимым компонентом общей культуры в её современном толковании является общее знакомство с методами познания действительности, что включает понимание диалектической взаимосвязи математики и действительности, представление о предмете и методе математики, об особенностях применения математики для решения научных и прикладных задач.

Изучение математики способствует эстетическому воспитанию человека, пониманию красоты и изящества математических рассуждений. Изучение математики развивает воображение, пространственные представления.

Современная математическая подготовка в общем образовании современного человека ставит следующие цели обучения математике в школе: овладение конкретными математическими знаниями, необходимыми для применения в практической деятельности, для изучения смежных дисциплин, для продолжения образования; интеллектуальное развитие обучающихся, формирование качеств мышления, характерных для математической деятельности и необходимых для продуктивной жизни в обществе; формирование представлений об идеях и методах математики, о математике как форме описания и методе познания действительности; формирование представлений о математике как части общечеловеческой культуры, понимание значимости математики для общественного прогресса.

Поставленные задачи реализуются через ряд действий, среди которых: изменить содержание образования – от знаниецентристского к компетентностному, ориентированному

на результат; создать систему профильного и профессионально ориентированного обучения обучающихся старшей ступени на основе обеспечения принципа ранней профессиональной ориентации в соответствии с их индивидуальными способностями и потребностями; совершенствовать структуру и содержание дополнительного образования с учетом склонностей и интересов обучающихся для социального и профессионального самоопределения; совершенствовать систему научно-методического обеспечения среднего образования.

Овладение практически любой современной профессией требует тех или иных знаний по математике. С математикой связаны и информационные технологии. Развитие науки и техники, высокий интеллектуальный уровень специалистов – все это приводит людей к необходимости пополнять свои знания и стремиться к повышению квалификации. Это выдвигает перед школой задачу всемерного развития у учащихся математических способностей, склонностей и интересов. Сейчас в школах республики учителю предоставляется право самостоятельного выбора методических путей и приёмов решения этих задач.

Развитие интереса к математике у обучающихся является важнейшей целью учителя-математика. Современный учитель математики всемерно способствует удовлетворению потребностей и запросов школьников, проявляющих интерес, склонности и способности к математике. Но на сегодняшний день нет ни одного учебника для учащихся казахских школ, желающих получить углубленные знания по математике самостоятельно.

Важнейшая задача обучения математике – пробудить у школьников потребность активно мыслить, преодолевать трудности при решении разнообразных задач, искать наиболее рациональные пути решения этих задач. Научить их доказывать существование вводимых математических понятий, опровергать ложные предложения, проверять правильность обратного предложения и т.д. такими логическими умениями должен овладеть школьник.

Известно, что критерием успешной работы учителя математика служит качество математической подготовки школьников, выполнение поставленных образовательных и воспитательных задач, а не формальное использование какого-то метода, приема, формы или средства обучения. К сожалению сейчас существует проблема нацеленности школьных курсов на подготовку к ЕНТ, а не на системное изучение предметов.

Учитель всегда должен учитывать индивидуальные особенности учащихся. Как бы ни старался учитель, к каким бы методикам не прибегал, какой бы техникой не владел – повысить эффективность обучения, не вызывая у обучающихся интереса к учебному материалу, невозможно. Только благодаря появлению эмоционального переживания возникает интерес к предмету, отдельному явлению, появляется потребность в деятельности. Без интереса ученик не учится, без потребности по той или иной причине он не решает задачи, без устойчивости этих сопровождающих деятельность потребностей невозможно формирование системы ценностей. Поэтому изучаемый материал должен вызывать интерес у учащихся.

Государство всегда проявляет повышенный интерес к уровню образования выпускников общеобразовательных школ, их подготовленности к учебе в высших учебных заведениях, о чем свидетельствует принятая правительством «Государственная программа развития образования в Республике Казахстан на 2011 – 2020 годы».

Казахский государственный женский педагогический университет – современный, открытый учебно-научный центр, вобравший в себя достижения государственного и мирового опыта высшей школы и восстанавливающий лучшие традиции университетского образования – универсальность, синтез гуманитарного, естественнонаучного и педагогического знаний. Повышение квалификации своих педагогических кадров в ведущих вузах страны и за рубежом – приоритетная задача Казгосженпу. Проблемы подготовки педагогических кадров, адекватных соответствующему уровню развития общества, условия обучения и воспитания будущего учителя никогда не снимались с повестки дня старейшего

вуза страны – Казахского государственного женского педагогического университета. В университете обучаются казахские девушки из аулов, многие из них из отдаленных районов нашей страны. Профессия учителя, особенно в аулах всегда была почетной. По значимости и близости для себя после родителей, казахи на второе место ставили учителя. Если в городе профессия учителя в числе не престижных профессий, то даже в эпоху тотальной смены ценностей в сельской местности она одна из почитаемых.

Одним из факультетов, действующих со дня открытия Казахского государственного женского педагогического университета в 1944 году, является физико-математический факультет. За семидесятилетнюю историю своего существования университет подготовил тысячи учителей математиков. Наши выпускники – учителя математики работают по всей стране. Они – цвет сельской интеллигенции. Перед коллективом факультета стоит задача подготовки выпускников, способных гибко адаптироваться в жизненных ситуациях, чтобы на протяжении всей жизни иметь возможность найти свое место, самостоятельно критически мыслить, уметь видеть проблемы и искать пути их рационального решения, используя современные технологии, быть способным генерировать новые идеи. Сформировать у студентов потребность в учебном и педагогическом творчестве – одна из важнейших задач профессорско-педагогического состава нашего вуза. Престиж математики и математического образования нуждается в укреплении. С этой целью необходима общественная пропаганда математического знания, освоение математиками новых предметных областей приложения математики, активный обмен знаниями, возвращение высокого статуса учителя, преподавателя вуза, ученого. Подготовка педагогических кадров новой формации требует пересмотра учебных планов, программ, учебной литературы, разработку современного учебно-методического комплекса, внедрение новых технологий преподавания и диагностики профессиональной деятельности, оценку и контроль знаний студентов, увеличение спонсорских грантов, стипендий и кредитов.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Исакова А.К. Математикалық есептер шығару барысында оқушылардың дербестігі мен танымдық белсенділігін жоғары дәрежеде жүзеге асыру. Сб.материалов респ. научно-практ. конф. «Проблемы современного образования в развитии личностных качеств обучающихся», посвящ 75-летию С.Елубаева. 2013. – С.112-116.
2. Исакова А.К., Бутин Б.М., Есмагул К.Е. Информационные технологии и цели обучения на современном этапе. Материалы республиканской научно-теоретической конференции. – Алматы, 2002.
3. Исакова А.К., Батырбаева Г.А. Проблемалық оқыту – оқу процесінің тиімділігін және сапасын арттырушы құрал. «Вестник» КазГосЖенПИ. Серия естественнонаучная. №1(2). – Алматы, 2007.

ТҮЙІНДЕМЕ

Исакова А.К., ф.-м.ғ.к., доцент

(Алматы қ., Алматы энергетика және байланыс университеті),

Сағынбаева Э.Е., магистр, аға оқытушы, Батырбаева Г.А., магистр, аға оқытушы

(Алматы қ., Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті)

ЖАЛПЫ БІЛІМДЕГІ ЗАМАНАУИ МАМАННЫҢ МАТЕМАТИКАЛЫҚ БІЛІКТІЛІГІ

Заманауи таным мен практикалық қызметте математиканың рөлі соншама маңызды, тіпті қазіргі біздің заманымызды білімнің математикаландыруының дәуірі деп атайды, сондықтан да кез келген маман иесінен математикалық білім талап етіледі. Математикалық білім көптеген салаларда сандық есептеу құралы ғана емес, сонымен қатар ғылыми-зерттеу және дәл ұғымдар мен мәселелерді өте айқын тұжырымдау құралына айналды. Мақалада қазіргі заманғы адамның жалпы білімдегі математиканы оқыту мақсаты сипатталады.

Түйін сөздер: білім, қазіргі таным, математикалық қабілет, құзыреттілік, ойлау, жеке өзгешеліктер.

SUMMARY

*A.K. Iskakova, cand. of phy.-math.sc., associate professor
(c. Almaty, Almaty university of power and communication),*

*E.E. Sagynbayeva, master, senior lecturer, G.A. Batyrbayeva master, senior lecturer
(c. Almaty, Kazakh State Women's Teacher Training University,)*

MATHEMATICAL PREPARATION IN THE GENERAL EDUCATION OF THE MODERN PERSON

The role of mathematics in modern knowledge, a modern practical activity is so great that our time call an era of a matematization of knowledge. Mastering any modern profession demands this or that knowledge of mathematics. The mathematics became for many branches of knowledge not only the tool of quantitative calculation, but also method of exact research and means of formulation of concepts and problems. In article the purposes of training in mathematics in the general education of the modern person are considered.

Keywords: education, modern knowledge, mathematical abilities, competences, thinking, specific features.

ӘОЖ 372.85

ФИЗИКАНЫ ОҚИТУДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Қ.М. Төреханова, ф.-м.ғ.к., доцент

Ә.С. Игенбаева, магистрант

(Алматы қ., әл Фараби атындағы ҚазҰУ)

Аңдатпа: Бұл жұмыста физиканы оқытуда қолданылатын компьютерлік технология, мультимедиа технологиясы, электронды оқулықпен оқыту технологиялары қарастырылады. Осылардың негізінде плазма физикасын оқыту барысында қолданып, студенттердің білім деңгейлерін арттыруға және шығармашылық жұмыс істеу біліктіліктерін дамытуға үлес қосатын электронды оқулық жасақталған.

Түйін сөздер: инновация, технология, компьютер, мультимедиа, электронды оқулық, плазма, физика, қашықтықтан оқыту, желілік технология, интернет, презентация, сұлба, анимация.

Инновациялық педагогикалық технологияларды қолдану оқу процесін сапалы түрлендіруге, білім берудегі жобаларды енгізуге, сонымен қатар оны үнемі жаңартып отыруға, әрбір білім орындарында өзіндік даму жолын табуға, әрбір мұғалімге өзінің әдістемелік жүйесін құруға және студенттердің сапалы білім алуларына септігін тигізеді. Осындай артықшылықтарды негізге ала отырып инновациялық технологияларды білім беру жүйесіне ендіру бүгінгі күннің негізгі талаптарының бірі болып саналады.

Физиканы оқытуда төмендегідей инновациялық технологиялар пайдаланылады:

- Компьютерлік технология;
- Мультимедиа технологиясы;
- Қашықтықтан оқыту технологиясы;
- Желілік технология;
- Интернет технологиясы;
- Электронды оқулықпен оқыту технологиясы,

-Интерактивтік технология [1].

Бұл технологиялар бір-бірімен байланысты бола тұрып, әрқайсысын жеке қарастырғанда өзіндік ерекшеліктермен ерекшеленеді.

Сурет 1 – Иновациялық оқытудағы мұғалім және студент іс-әрекеті

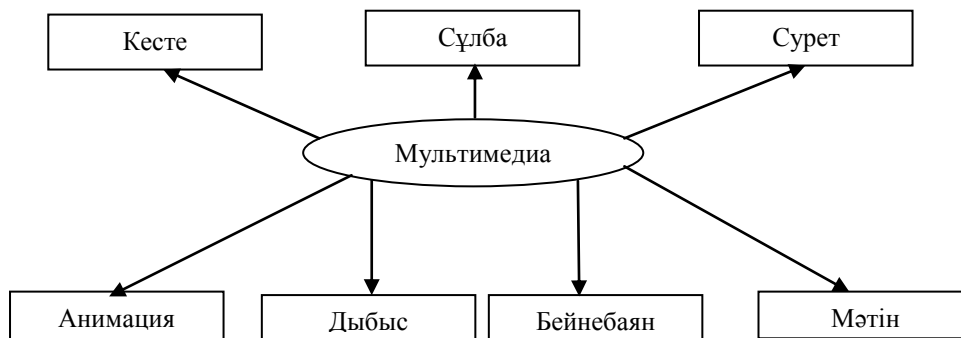
Физика пәнінің мұғалімдері иновациялық технологиялардың ішінен өзіне тиімдісін ала отырып, сабақты студентке түсінікті жеткізе білуі керек. Физика сабағында жоғарыда айтылған әр технологияның өзіндік қолдану ерекшеліктері бар. Оқытудың жаңа компьютерлік технологияларының жоғары және арнаулы оқу орындарында оқу процесіне кеңінен енуі студенттердің өзіндік және шығармашылық белсенділігін дамытады және өзіндік жұмыс түрлерін орындауға баулиды.

Жаңа компьютерлік технологияларды пайдаланып, оқытудың ең тиімді түлеріне мыналарды жатқызуға болады:

Презентациялар технологиясы. Бұл технологияны пайдаланудың тиімділігі студенттерге жаңа материалды (иллюстрация, бейнелік, дидактикалық материалдар, т.с.с.) көрнекті түрде көрсету құралы болса, екінші жағынан, мұғалімдерге осы материалдарды дайындауды және оны студенттерге түсіндіру процесін де жақсартады.

Мультимедиялық технологиялар – әртүрлі типті мәліметтерді дайындау, өңдеу, біріктіру, ұсыну әрекеттерін ақпараттық және бағдарламалық жабдықтарды пайдалану арқылы жүзеге асыратын құралдар, әдістер мен тәсілдер жиынтығы.

Мультимедиа. Оқу үрдісінде ақпаратты экранда бейнелеудің түрлі формаларын (сұлба, анимация, мәтін, дыбыс) қолдану «мультимедиа» идеясын туғызды. Оның көмегі арқылы оқытушы бағдарламаларды пайдалануды жүзеге асыруға болады [2].

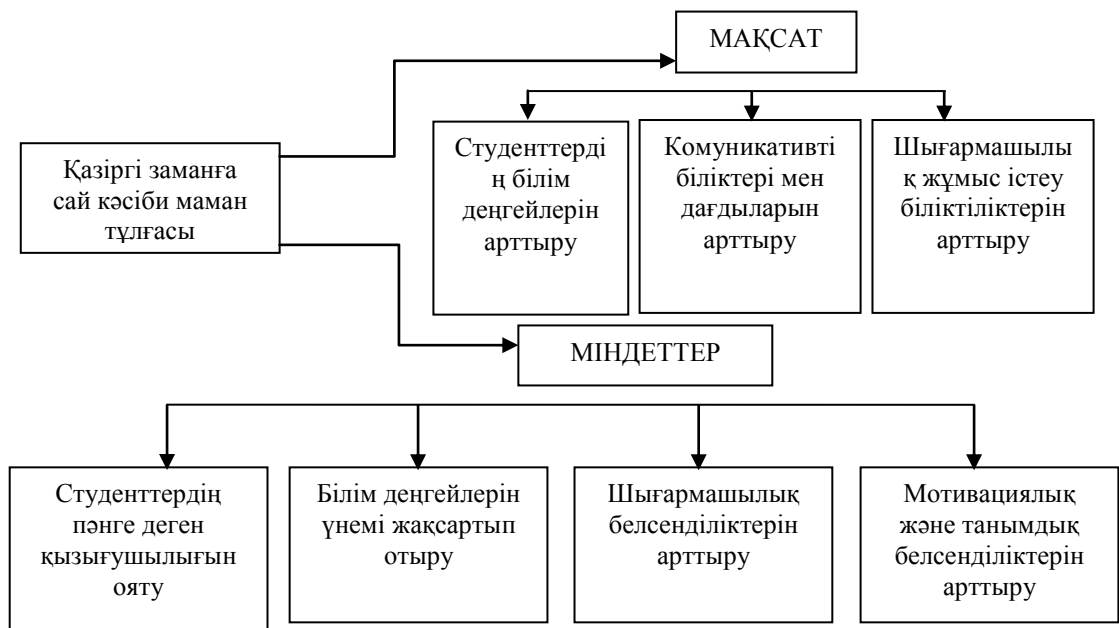
Сурет 2 – Мультимедиа құрылымы

Электронды оқулықпен оқыту технологиясы. Электрондық оқулықтарды сабақта пайдалану кезінде студенттер бұрын алған білімдерін кеңейтіп, өз бетімен шығармашылық тапсырмалар орындайды. Әрбір студент таңдалған тақырып бойынша тапсырмалар мен тарау бойынша тест жұмыстарын орындап, анимациялық практика тапсырмаларымен жұмыс жасауға дағдыланады. Электрондық оқулық арқылы түрлі суреттер, бейнебаяндар, дыбыс және музыка тыңдатып көрсетуге болады. Бұл, әрине мұғалімнің тақтаға жазып түсіндіргенінен әлдеқайда тиімді, әрі әсерлі. Меңгерілуі қиын сабақтарды компьютердің көмегімен студенттерге түсіндірсе, жаңа тақырыпқа деген студенттің құштарлығы оянады. Осылайша оқыту құралдарының бірі – электрондық оқулық. Ол студенттерді даралай оқытуда жаңа информацияларды жеткізуге, сондай-ақ игерілген білім мен біліктерді тесттік бақылауға арналған бағдарламалық құрал [3]. Мұндай инновациялық технологиялардың тиімді жақтарын пайдаланып оқыту студенттердің болашақта кәсіби маман болуларына ықпал етеді.

Физиканы оқытуда электронды оқулықтың негізгі ерекшелігі болып оның толықтығы, жаңа ақпараттық амалдарды, ақпараттық технологиялардың дамуы, жаңа әдіс-тәсілдердің пайда болуына және сонымен бірге оның сапасын жоғарылатады.

Физиканы оқытуда электронды оқулықты қолданудың артықшылықтары:

- Курс бойынша қажетті материалдар бір бағдарламада жинақталған;
- Өтілген курс бойынша білімді тексеруге мүмкіндік жасайды;
- Курс бойынша өтілетін дәрістерді қысқа мәтінмен көрсете және модельдей алады;
- Курс бойынша оқыту жұмыстарын ұйымдастыру мен жүргізуге кететін шығындар азаяды;
- Мұғалімдердің оқыту барысындағы сабақ түсіндіру, бақылау алу, бағалау, білім мен іскерлікті игеру деңгейлерін анықтау сияқты басқару жұмыстарының шығармашылық іс-әрекеттерін арттыруға жағдай жасайды;
- Түрлі әдістемелік құралдармен қамтамасыздандырулар жеделдетіледі;
- Курс бойынша қажетті материалды іздегенде пайдаланушының уақытын үнемдейді;
- Электронды оқулықпен жеке жұмыс істеуінің арқасында белгілі бір тақырыпты бірнеше рет қайталап оқуға, тыңдауға, тіпті түсінбеген сөзді бөліп, анықтама бөлімінен қарап, түсіндірмесін білуіне көп көмегін тигізеді.

Сурет 3 – Қазіргі заманға сай кәсіби маман тұлғасын қалыптастыру моделі

Электронды оқулық мультимедиялық оқулық болғандықтан, электронды оқулықтың құрылымы сапалы жаңа деңгейде болуға тиіс. Электронды оқулық пайдаланушының

уақытын үнемдейді, оқу материалдарын іздеп отырмай, өтілген және студенттің ұмытып қалған материалдарын еске түсіруге зор ықпал етеді. Электронды оқыту бейне, аудио, мультимедиа технологиясы мен олардың әртүрлі комбинацияларын енгізуге байланысты болып отыр. Физика сабағында электронды оқулықты пайдалану өте тиімді. Физикалық құбылыстарды бейнебаян түрінде көрсетуге болады, сонымен қатар, дәріс, семинар сабақтарын толықтай электронды оқулыққа кіргізуге болады. Осындай ерекшеліктерді ескере отырып плазма физикасы курсы бойынша электронды оқулық жасақталды. Бұл электронды оқулықты жасау барысында жоғарыда айтылған инновациялық технологияларды қолдана отырып электронды оқулыққа плазма физикасы бойынша кіріспе бөлімі, дәрістер, дәріс сабақтарына қосымша ретінде дәріс тақырыптарына сәйкес презентациялар жасақталған, бейнебаяндар, семинар тапсырмалары, студенттердің өздік жұмыс тапсырмалары және қосымша ретінде электронды әдебиеттер кіргізілді.

Инновациялық технологияларды пайдалана отырып плазма физикасы курсына жасақталған электронды оқулық студенттердің сабаққа деген қызығушылықтарын оятып, сабаққа белсене қатысатындарын байқадық. Қорыта келгенде, физиканы оқытуда инновациялық технологияларды қолдану студенттердің білім деңгейлерін үнемі жақсартып отыруға, шығармашылықпен жұмыс істеу біліктіліктерін дамытуға көп үлесін тигізе отырып, студенттердің болашақта кәсіби маман болуларына ықпал етеді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Информатика негіздері, №1, 2007.
2. Жолдасова Б.Б. Инновациялық технологияларды білім беруде қолдану. // Білім, №5, 2007ж.
3. Электрондық оқулықтарды пайдаланудың педагогикалық ұстанымдары.//Қазақстан мектебі, №11, 2008.

РЕЗЮМЕ

*Туреханова К.М., к.ф.-м.н., доцент, Игенбаева А.С., магистрант
(г. Алматы, КазНУ имени аль-Фараби)*

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБУЧЕНИИ ФИЗИКИ

В данной работе рассмотрены инновационные технологии, применяемые в обучении физики. На их основе разработан электронный учебник, который применяются в процессе обучения физики плазмы, тем самым вносят свой вклад в повышение уровня знания и в развитие квалификации творческой деятельности студентов.

Ключевые слова: инновация, технология, компьютер, мультимедиа, электронный учебник, плазма, физика, дистанционное обучение, сетевой технология, интернет, презентация, схема, анимация.

SUMMARY

*K.M. Turehanova, candidate of physical and mathematical sciences, associate professor,
A.S. Igenbaeva, master
(c. Almaty, Kazakh National university named after al-Farabi)*

THE USE OF OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN TEACHING OF PHYSICS

The innovation technologies were considered in this work which is applied in teaching of physics. On the basic of innovation technologies there was invented the electronic textbook on plasma physics, which is used in teaching of physics. It contributes to improvement of knowledge and development of creative activities of students.

Keywords: innovation, technology, computer, multimedia, electronic textbook, plasma physics, distance learning, network Technology, internet, presentation, diagram, animation.

УДК 81-139

РЕАЛИЗАЦИЯ ПРИНЦИПОВ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА НА ОСНОВЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МУЛЬТИМЕДИЙНЫХ ПРОГРАММ

*И.Н. Бердешова, ст.преподаватель
(г. Алматы, Казахский государственный
женский педагогический университет)*

Аннотация: Сегодня кардинальным событием в сфере образования стало широкое внедрение компьютерных и коммуникационных технологий в учебный процесс. Необходимо восполнить пробелы и в тех отраслях народного образования, где отсутствует методология разработки электронных учебных пособий с применением мультимедийных средств, а также научное обоснование подходов к обучению студентов и школьников в компьютерной среде.

В качестве методологической основы и реализуемыми подходами определяются основные дидактические, методологические и инновационные принципы, на которых опирается обучение с использованием мультимедиа, осуществляется отбор мультимедийных программ.

Ключевые слова: мультимедийные программы; дидактические принципы; методологические принципы; инновационные принципы.

В связи с динамичным прогрессом новых информационных технологий в современном обществе возникает необходимость изменения учебного процесса, уточнение цели, задач, разработка новых технологий, внедрение более эффективных методов и средств обучения. Одним из ведущих средств обучения иностранного языка на сегодняшний день стало мультимедиа. «Иностранный язык – это учебный предмет, который в силу своей специфичности (создание для обучающихся искусственной языковой среды из-за отсутствия естественной) предполагает наиболее гибкое и широкое использование различных технических средств обучения» [7]. Поэтому неудивительно, что в преподавании иностранного языка новые возможности, открываемые мультимедийными средствами, нашли самое разнообразное применение. Модернизация высшего образования направлена на то, чтобы учебный процесс способствовал формированию необходимых качеств личности, которое помогут выпускникам языкового вуза сориентироваться в современном мире. Возможность иллюстрирования реального процесса общения на иностранном языке, необходимость приближения образовательной среды к реальным условиям функционирования изучаемых языка и культуры, безусловно, являются актуальными задачами методики обучения иностранным языкам. Внедрение технологий мультимедиа в процесс обучения позволяет обеспечить в университете условия, способствующие решению вышеуказанных задач.

Мультимедиа определяется как совокупность программно-аппаратных средств, реализующих обработку информации в звуковом и зрительном виде.

Мультимедиа – технология, обеспечивающая работу с неподвижным изображением, видеоизображением, анимацией, текстом и звуком [3]. Мультимедиа спроектированы, чтобы передавать звук, данные и изображения по местным, региональным и глобальным сетям (например, для проведения персональных видеоконференций). Графика, анимация, фото, видео, звук, текст в интерактивном режиме работы создают интегрированную информационную среду, в которой пользователь обретает качественно новые возможности.

Компоненты мультимедиа:

Каждый человек, который когда-либо использовал компьютер, знаком с текстом. Текст – основа для словесной обработки программ и текст является основной информацией, используемой в большинстве мультимедийных программ. Фактически, мультимедийные

программы используют превращение текста из книжной формы в компьютеризированную, что позволяет пользователю находить необходимую информацию очень быстро.

Общеизвестно, что принципы – одна из главенствующих категорий методологии обучения иностранным языкам, это своего рода направляющая линия для последования. Известный отечественный методист С.С.Кунабаева дает следующую дефиницию: «...под *принципами* понимаются основные методические положения, которые реализуясь в содержании организации процесса обучения, методах и приемах обучения, определяют стратегию и тактику обучения» [9,с.47].

На сегодняшний день известны:

- 1) дидактические принципы;
- 2) методологические принципы;
- 3) методические принципы;
- 4) инновационные принципы.

В традиционной методике преподавания иностранного языка использовались дидактические и методические принципы, которые на сегодняшний день не удовлетворяют целей (когнитивный, прагматический, педагогический аспекты) и сам процесс межкультурного иноязычного образования, который изменился вследствие известных факторов. Мы должны разграничить два понятия: «коммуникация» и «межкультурная коммуникация». В процессе коммуникации мы используем один и тот же языковой код для кодирования и декодирования информации используя систему значений. В процессе межкультурной коммуникации мы используем иностранный языковой код, но система значений языка и виды речи различны, поскольку они определены различной культурой собеседников. Так, в процессе межкультурной коммуникации на иностранном языке мы создаем, ведем переговоры для достижения целей. Так как конечной целью обучения иностранного языка является формирование межкультурной коммуникации, дидактические принципы не полностью покрывают процесс обучения межкультурной коммуникации, поэтому были предложены инновационные принципы: принцип интеграционности, дискурсивный принцип, принцип проблематичности, принцип аутентичности, принцип ситуативности, принцип прагматической направленности.

При использовании мультимедийных программ в обучении иностранного языка реализуются следующие *дидактические принципы*:

- *принцип сознательности* – реализуется в том, что в каждой обучающей мультимедийной программе существуют специальные разделы, где учащиеся могут найти интересующую их информацию об использовании того или иного арктикля (история возникновения употребления арктиклей) перед географическими названиями; разделы, где учащимся предоставлены сопоставительные таблицы, схемы, примеры употребления лингвистических явлений языка;

- *принцип активности* – студенты являются активными участниками процесса обучения, так как у каждого есть компьютер с мультимедийной программой, которая предполагает множество упражнений на закрепление лексики, грамматики, формирование навыков чтения, письма, аудирования, говорения через построение коммуникативных ситуаций, направленных на решение каких-либо проблем;

- *принцип доступности* – языковой материал мультимедийных программ соответствует и отвечает требованиям Общеввропейской компетенции уровней владения иностранным языком;

- *принцип систематичности* – работа с мультимедийными программами как нельзя лучше реализует данный принцип. Студенты получают знания по грамматике, лексике, произношению в единой системе и имеют возможность систематически работать над уже усвоенными темами, повышая уровень прочности своих знаний;

- *принцип наглядности* – полностью реализуется на основе использования мультимедийных программ. В особенности, графическая и языковая наглядность могут быть

ярко представлены благодаря поддерживанию мультимедийным компьютером звуковых, анимационных, видео режимов.

При использовании мультимедийных программ в обучении иностранного языка реализуются следующие *методологические принципы*:

- *когнитивный принцип* – при использовании мультимедийных программ обучения иностранного языка задействованы все когнитивные механизмы студентов – память, мышление, воображение, анализ, индукция, дедукция; студенты познают иностранную культуру на основе родной культуры либо на основе первого иностранного языка;

- *коммуникативный принцип* – все мультимедийные программы коммуникативно-направлены, развивают навыки устной монологической, а также диалогической речи; дают возможность решать «проблемные» задания по развитию навыков письменной и устной речи; развивают способности к эффективному восприятию услышанного с целью использования услышанного \ понятого материала в речи;

- *лингвокультурологический принцип* – реализуется в аутентичности лингвокультурологического материала. Студенты познают культуру страны изучаемого языка, ее народа через тексты для чтения, для аудирования; через решение различных проблемных ситуаций (социальная драма); с помощью мультимедийных средств студенты могут легко интегрироваться в пространство страны изучаемого языка (SKYPE) и видеть как в той или иной ситуации поступают носители языка.

При использовании мультимедийных программ в обучении иностранного языка реализуются следующие *инновационные принципы*:

- *принцип аутентичности* – весь материал мультимедийных программ аутентичного характера – тексты для чтения и аудирования взяты из британских и \ или американских газет, журналов, радио, телевидения, научно-популярной литературы и т.д.;

- *принцип проблематичности* – реализуется в упражнениях problem-solving activity \ case study \ socio drama для развития навыков устной (монолог и диалог) и письменной речи;

- *принцип прагматической направленности* - соизучение языка и культуры реализуются в рамках использования мультимедийных программ, достижение конечной цели обучения иностранному языку – формирование межкультурной коммуникативной компетенции является основной задачей мультимедийных программ.

При разработке мультимедиа программ для обучения иностранному языку студентов следует принимать во внимание необходимость решения следующих вопросов:

- как повлияет данная программа на мотивацию учения, на отношение к предмету, повысит или снизит интерес к нему, комфортно ли будет студентам проходить обучение в этой среде (психологический аспект);

- насколько программа отвечает общей направленности учебного курса и способствует формированию у студентов правильных представлений об окружающем мире (педагогический аспект);

- способствует ли программа лучшему усвоению студентами учебного материала, правильно ли методически подается материал (методический аспект) [6, с.113].

Т.о., повышение эффективности обучения ИЯ в вузе с применением средств мультимедиа предполагает создание ряда педагогических условий, а именно:

- обеспечение определенной свободы выбора действий обучаемых в поиске и обработке информации, тактичное и постоянное руководство со стороны преподавателя процессом усвоения знаний и самостоятельной учебной деятельностью студентов;

- своевременное внесение необходимых корректив в учебные планы вузов;

- повышение уровня технического и методического обеспечения процесса использования мультимедиа в учебном процессе;

- использование разнообразных путей, форм и методов взаимосвязи учебной и внеучебной деятельности. Таким образом, выделенные принципы, реализуясь в содержании, организации процесса обучения иностранного языка на основе мультимедийных программ, определяют дальнейшую стратегию и тактику обучения иностранного языка.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Актуальные проблемы лингвистики и методики преподавания иностранных языков. Материалы международной конференции. – Алматы: КАЗ ГУМО и МЯ имени Абылай хана. Часть 1. – Алматы 2001. – С.155.
2. Григальчик Е. К., Губаревич Д. И. Обучаем иначе. Стратегия активного обучения // Минск – 2003. – С. 8.
3. Гальскова И.Д. Современные методики обучения иностранному языку. Пособие для учителя. – М.: АРКТИ, 2000. – С. 127-128.
4. Шлыкова О.В. Культура мультимедиа: Уч. пособие для студентов / МГУКИ – М.: ФАИР-ПРЕСС, 2004. – С. 416.

ТҮЙІНДЕМЕ

Бердешова И.Н., аға оқытушы

(Алматы қ., Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті)

ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДА МУЛЬТИМЕДИА БАҒДАРЛАМАСЫ ПРИНЦИПТЕРІНІҢ ЖҮЗЕГЕ АСУЫ

Мақалада шетел тілдері сабағының сапалылығына әсер ететін қазіргі компьютерлік технологиялар, мультимедиялық бағдарламалар туралы айтылады. Қазіргі жағдайда білім алушылардың ақпараттық технологияға деген қызығушылығының артуына байланысты осындай мүмкіншіліктерді шетел тілі сабағында дамыту үрдісінің мықты құралы ретінде пайдалануға болады.

Түйін сөздер: мультимедиялық бағдарламалар, дидактикалық принциптер, методологиялық принциптер, инновациялық принциптер.

SUMMARY

Berdeshova I.N., senior teacher

(city Almaty, Kazakh State Women's Teacher Training University)

REALIZATION OF PRINCIPLES OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING THROUGH THE USE OF MULTIMEDIA PROGRAMS

In this article influence of the computer, the multimedia program on quality of the lesson of a foreign language is considered. In modern conditions, considering big and serious interest of students information technologies, it is possible to use this opportunity as the powerful instrument of motivation at lessons of a foreign language.

Keywords: multimedia programs; didactic principles; methodological principles; innovative principles.

ӘОЖ 811.512122'42

МІРЖАҚЫП ДУЛАТУЛЫНЫҢ КӨСЕМСӨЗ, ӘДЕБИ СЫН, ЗЕРТТЕУ МАҚАЛАЛАРЫНДАҒЫ ЛИНГВОМӘДЕНИ БІРЛІКТЕР

Г.Е. Имашева, доцент, ф.ғ.к.

(Алматы қ., Нұр-Мұбарак Египет ислам мәдениеті университеті)

Аңдатпа: Мақалада Алаштың біртуар ұлы, ағартушы, қоғам қайраткері Міржақып Дулатұлының публицистикалық мақалаларындағы лингвомәдени бірліктердің мәнін ашу

мақсат етілген. Ұлт мәдениеті мен дүниетанымынан хабардар етер тілдік бірліктердің ағартушы шығармаларындағы көрінісі баяндалады. Өз заманының шындығын бейнелеген қаламгер ұлттың рухани болмысын, мәдени өмірін, тұрмыс-тіршілігін ұлттық тілдегі лингвомәдени бірліктер арқылы танытады.

Түйін сөздер: лингвомәдени бірлік, фразеологиялық тіркестер, ұлттық менталитет.

Міржақып Дулатұлының ұлттық мәдениеттің құрсағынан жаралған тілдік тұлға ретінде көрінер тұсы – оның көсемсөз, публицистикалық ой-толғамдары. «Көсемсөз әлеумет ісіне басшылық пікір жүргізетін сөз болғандықтан да көсем сөз деп аталады. Көсемсөз күндегі мәселе жайын сөйлейтін сөз болған соң, кезіндегі шығып тұрған газет-журнал жүзінде шығады. Көсемсөз әлеуметке басшылық есебінде айтылатын сөз болғандықтан жұрт ісіне мәні зор болады. Көсемсөз жазып, әлеуметке басшылық қылатын адам көпті көрген көсем, білімді адам боларға керек» [1,102б.].

«Сәулелі жарық жолға ұмтылсам, ұлтыммен қосыла ұмтылып бағамын» деп талпынған ұлтжанды қаламгердің осы мақсатты жолда қалам тартқан мақалаларының барлығында ұлттың табиғатына, қазақы бітім-болмысқа ғана тән ерекшелікті бейнелейтін лингвомәдени бірліктерді кездестіре аламыз. М.Дулатұлы мақалаларының негізгі тақырыбы – жер мәселесі, оқу-білім, баспасөз, тіл, жесір дауы, әдебиет, тарих, халықаралық жағдай, тұрмыс-салт т.б. сан қилы салаларды қамтиды.

«Қазақ қоғамының сан алуан әлеуметтік, қоғамдық тіршілігі, тұрмыс-салт, шаруашылық жағдайы, мінез машықтары, арман-мүдделері, отарлық езгінің кесапаты туралы толғамдарын әдеби шығармаларында түрлі бейнелер, көркемдік тәсілдер арқылы, кейде астармен, жұмбақпен, ишарамен білдірген Дулатов журналистика, публицистика формаларымен өз заманы, күнделікті көкейтесті мәселелер, тарих сабақтары жөніндегі ойларын қолма-қол, ашық, айқын етіп айтып беріп отырды» [2, 216 б.].

М.Дулатұлы ұлт тіліндегі лексикалық байлықты өз орнымен шебер қолданады. Қаламгер сол кезеңнің шындығын бейнелеп, ұлт дүниетанымын, ұлт мінезін, өткені мен қазіргісін ұлттық тілдегі лингвомәдени бірліктер арқылы танытады. М.Дулатұлы «Сана қайда?» атты мақаласында өз танымындағы қазақ халқының бітім-болмысын былайша баяндайды: «Қазақ деген халық едің. *Еділ-Жайық, Есіл, Нұра, Арқа, Сыр, Ертіс, Орал, Алатау, Алтай* мекенің еді. Ту ұстап, тұлпар мінген *ерлерің* бар еді. Ердің құнын екі ауыз сөзбен бітіретін *билерің* бар еді. Ел бастайтын *көсемің* бар еді. Сөз бастайтын *шешенің* бар еді. Ақ киізге көтерген *хандарың* бар еді. Ізгі *қария шалдарың* бар еді. Сауық-сайран *жиының* бар еді. Бақ-береке ұйымың бар еді. Кедейің жоқ, бай едің, Төрт түлікке сай едің... Мойныңа бұғалық түсті, бұлқынбадың. Құрық көтеріп еді, қолға тұрдың. *Арғымақ* едің, *жабы* болдың. *Жүгенсіз* мінді, қақпалап жүрді. Біздің қазақтың басшылары *тана, моншаққа* қызығып, болыстықты зор абырой, бақыт көріп адасты. Талас қанына сінді.... Жалғыз *қара суға семірген қайғысыз* – біздің қазақ» (ІІт.,312б.).

«Қазақ», «Алаш», «Үш жүз» т.б. лингвомәдени бірліктер – ұлт танымдағы қасиетті ұғымдарды білдіретін тілдік атаулар. М.Дулатұлының тілдік тұлғасындағы ерекше орын алар «ұлтжандылық», «атамекен» концептілері осы бірліктердің аясынан көрінеді. Қазақ ұлтының шығу тегі мен тарихын баян ететін мақалаларынан үзінді келтірелік: «Қазақ – Х ғасырдың ар жағында көп заман бұрын өзінің хандары болып, өзін-өзі билеген, ежелден қазақ атанған түрік жұртының бір тарауы. «Алаш» деген сөздің алғашқы мағынасы – Отан кісісі (соотечественник) деген сөз болады. Қазақта «Алаң келе ме, Алаш келе ме» деген мәтел сөз бар. Сондағы Алаң – шет елдің кісісі, Алаш – Отан кісісі мағынасында болады» (ІІт.,63б.). «Үш жүз – қазақтың ру басылар болмай, қоныс ретіне қарай ма, халықтың санына қарай ма, әскерді үшке бөлгенінен бе, иә бір ханның қазақты үш баласына бөліп бергенінен бе, әйтеуір үш топқа айырылғандықтан «үш жүз» аталғандығы анық болса керек» (ІІт.,96б.).

Қазақ танымдағы қасиетті ұғымдардың бірі – шежіре. Қазақта «*Жеті атасын білген ұл, Жеті жұрттың қамын жер, Өзін ғана білген ұл, Құлағы мен жағын жер*» деген мәтел бар. М.Дулатұлы «Қазақтың тарихы» атты мақаласында «шежіре» сөзіне тоқталады: «Қазақ

ішінде әр үйдің отағасы, әр ауылдың ақсақалы – тұрған бір шежіре. Бұрынғы өткен-кеткеннен естіген-білгені болса, кейінгі жастарға соның бәрін айтып отырады» (ІІт.,596.).

Қазақтың әдет-ғұрпындағы *қонағасы, жиендік қылу, сүйінші алу, барымта, қалыңмал атаулары* – мәдени коннотацияға ие лингвомәдени бірліктер. М.Дулатұлы «Сот қайтсе түзеледі?» деген мақаласында «елдің әдет-ғұрпымен санасатын, қазақтың салтына жетік, қандай нәзік мінездерін білетін, түзу билік айта алатын, қазақтан сайланған» әділ сот иелерінің қажет екенін айтады. Мәтін деңгейінде қарастырсақ: «Қазақ өзінің әдетінше, *қонағасы* бермей тағы тұра алмайды. Сондықтан сот жатқан ел еріксіз шығындалады... Мәселен, қазақта *жиендік қылу* сықылды әдеттер бар. Жиен нағашысының малын ұстап алған болса, мұны қазақтың ғұрпын білмейтін сот ұрлық иә зорлық деп қарар еді; қазақтың ежелгі бір әдеті және шынға *сүйінші алу*; (ІІт.,1676.). «Қазақ салтында: *барымта* – басындағы бөркін жерге қоюдан артық ерсі емес, үкімет заңынша: *барымта* – зорлық, талан-тараж, ол үшін жаза – Сібірге айдалу. Қазақтың түсінуінше: *барымта* үшін Сібірге кету – жазықсыз жаза тарту, үлкен обал, *барымтамен* істі болып, орыс сотына түскен кісі – ақ іске күйген бейшара (ІІт.,1716.).

М.Дулатұлының көсемсөздерінде кездесетін *би, төре, атқамінерлер, жуан атаның тұқымдары, болыс* лингвомәдени бірліктері өткен дәуірдегі лауазымдық дәрежелерге, атақ-беделіне байланысты туған. М.Дулатұлы «Халық соты» атты мақаласында өткен дәуірдегі дана билер мен қазіргі заманғы надан билерді салыстырып, сынға алады. Мысалы: «Алаш ұранды қазақ-қырғыз бұрын орыс патшаларына бағынбай, заманасы тарылмай, Сарыарқаны ен жайлап, төрт түлікті мал айдап, өз салтымен дәурен сүріп жүрген заманда өз арасынан нелер данышпан, нелер шешен, нелер тапқыр *билер* шыққан. Олардың айтқан *билігі* жерде қалған емес. Ердің құнын екі ауыз сөзбен бітіретін билер болып, олардың билігі айтқанынан оңай орындалады екен. Бұлай болудың бірнеше себептері болған. Мәселен:

- 1) ол кездегі билер ешкім сайлап қойған емес, жүйрік, жорға секілді жаратылысынан би болып туған желаяқтар;
- 2) табиғи билігінің үстіне халықпен бірге өсіп, біте қайнасып, тұрмысына, әдеп-ғұрпына жетік болғандар;
- 3) билікті кәсіп етпей, әділ би атануды мақсұт көргендер;
- 4) атақты билердің көбі зеректігінің үстіне жуан, күшті рудан шыққандар. Заман өзгеріп, қазақ халқы орыс патшаларына бағынғаннан кейін сайлау шығып, бұрынғы кемеңгер билер бірте-бірте жоғалып, олардың орнына аузын буған өгіздей, тобан аяқ топыршылдар би болды» (ІІт.,456.).

Қазақ халқында жасы үлкен кісіні сыйлап, қадірлеу ұлттық менталитетімізге тән нәрсе. *Ақсақал* лексемасы ұлттық ізет, құрметті білдіреді. М.Дулатұлының тілдік тұлғасындағы «ақсақал» сөзі ұлттық ерекшелікті білдіреді. Мысалы, «*Ауылдың билігі ақсақалда, ақсақалға бағынбаған ауыл бетімен жайылған, бассыз, берекесіз аталады*; Сондай-ақ *қонақ* сөзі үлкен ұлттық мәдени мәнге ие лингвомәдени бірлік. «*Біздің қазақ ғұрпында қай заттан болса да ел ішіне келген адам, нәсіліне қарамай, бәрі бірдей құрметті болады, бәрі бірдей қонақ болып көрінеді. Бұл ғұрып, бұл қонақылық «дос» деген сөз»* (ІІт.,1126.).

М.Дулатұлы ұлт тіліндегі лингвомәдени бірліктерді заман келбетін бейнелеуде қолданады. Мысалы: «Ол күнде *сайрағыш бұлбұлдар* қамауда, *қырағы сұңқарлар* торда, *жүйрік тұлпарлар* матауда еді. Һәркімнің қолы *байлаулы, аузына құлып салулы»* (ІІт.,2106.) деп астарлы сөзбен береді. «Малы бар ауылдардың үстінен мылтық атып, *шаңырағына қобыз тартып*, қолынан болмаса жолынан алатын болдық. Аллаңнан ойбайым артық (ІІт.,546.). Қатын ерге қарайды, ер жерге қарайды; зорлықшыл *жуан жұдырықтар*, отаршыл обырлар; талай *айран ішкендер құтылып, шелек жалағандар тұтылып; қырда қырық сиырдың мүйізі сырқыраса, ойда он өгіздің мүйізі сырқырағандай*; жемірік ескі дүниені жеміріп; оқуға бірлі-жарым «*Құдайдың сүйген құлының»* ғана қолы жететін еді; *айдап өргізіп, иіріп жусатып* күнелткен төрт түлік малы; олардың ойынша: закон деген нәрсе «*айдалада ақ отау, аузы-мұрны жоқ отау»*; *Аузын буган өгіздей*, малқұмар, малдың құлы, байсымақтар билікке отырды (ІІт.,1636.), атаның ақ малын шашып, ар-иманын аяққа басып, ағайынмен қас

болып, осалдыққа бас болып, елдің берекесін кетіреді. Қазақтың оңбай тұрғаны да ар-ұят *босағада* қалып, өсек, өтірік *тәрден* орын алып, халыққа бапсыз нәрселерді бірін-бірі мұқатуға қару қылып жұмсаудан (Шт.,78б.). Қолымызға келген бостандықты ұстай алмасақ, пайдалана алмасақ, *келінді күң, жібекті жүн* еткен мысалында боламыз» (Шт.,315б.).

М.Дулатұлы публицистикасында оқырман ой-санасына әсер ету мақсатында ұлт тіліндегі тұрақты тіркестер, метафора, теңеу секілді көріктеу құралдарын қолданады. Мысалы: *«қойшы мінген жүйріктей, теліген сиырдай, тарих тіршілікте жолбасшы»* т.б. Осыған байланысты ғалым Е.Жанпейісов былай дейді: «Жазушы тілдегі бейнелеу құралдарын әр алуан көркемдік бояу бере пайдаланады. Бұл орайда ауызекі сөйлеу тіліндегі қарапайым сөздер де, мақал мен мәтелдер де, эпитет пен теңеулер де, тілдің басқа да барлық бейнелеу құралдары шығарманың жалпы идеялық, тақырыптық арқауына лайық, жаңа бір мағыналық астар алып, стильдік функциясы арта түседі» [4,17б.].

Ұлттық тұрмыс, салт-сана бірліктері: *«Малшылық, көшпелі дәуірінде күнелткен қазақ баласының көретін, білетіні: мал семіз болу үшін жайлаудың оты, суы бірдей жағымды болуы керек; қымыздан артық сусын жоқ; шайнаманың сүйкімдісі жылқы еті; үй ішінің қожасы – еркек, әйел еркектің ыңғайымен жүріп, айтқанын істейді; баланың билігі әкесінде, әкесінің сөзін тыңдамаған бала – бейбастық, көргенсіз атанады; бірнеше ауылға қожса болып, айтқанын істету үшін ауылнай, болыс болу керек»* (Шт.,71б.). Ұлттық салт-дәстүр, ұлттық тәрбие, туыстық қарым-қатынас, тұрмыс-тіршілігін сипаттайтын тілдік бірліктер арқылы қазақ ұлтының сол кезеңдегі танымдық, рухани жандүниесі көрінеді.

Ұлттық мінез: *«Жасынан жылқы бағып, ұрымен жағаласып, ит-құспен аңдысып үйренген жылқышы ер болмай қоймайды. Түйе мініп, қой бағып тәрбиеленген қойшы жалтақ келеді»* (Шт.,170). *«Күні кеше киіз туырлықты қазақтың өз тізгіні өзінде еді»* (Шт.,129). Біздің қырғыз-қазақ – *жалқау халық*, бірақ бұрынғыдай *«ішкен мас, жеген тоқтың»* заманы өткенін білу керек. *«Өзінен басқаның тілегін тілей алмаған, арын, иманын қара басының пайдасы үшін қысқа күнде қырық сататын соғылғандардан қаны тамып тұрған ұлтшыл артық»* (Шт.,58б.). Келтірілген мысалдардағы *жылқышы ер, қойшы жалтақ, жалқау халық, қаны тамып тұрған ұлтшыл* мәдени бірліктер арқылы ұлт мінезін көрсетіп тұр.

М.Дулатұлы шығармашылығының кез келген саласында мақал-мәтелдердің орын алғанын байқаймыз. Ұлттық дүниетанымымыздың тереңінен орын алып, рухани мәдениетіміздің көрсеткішіне айналған мақал-мәтелдердің Міржақып сынды зерделі ағартушының тілінен көрініс табуы заңды. Мысалы: *«Тәңірі асыраған тоқтыны бөрі жемес», «қас күзетемін деп, көз шығарудан», «Борышын жасырған төлер, ауруын жасырған өлер»* (Шт.,221б.); *«жарлы болсаң, арлы болма», «молда көп болса, қой арам өледі», «Қырық жыл қырғын болса да, ажалды өледі», «Батырсынған жігітті жау келгенде көрерміз, шешенсіген жігітті дау келгенде көрерміз», «Қара ешкіге жан қайғы, қасапшыға мал қайғы», «Байтал шауып бәйге алмас», «Бір күн сыйлағанға қырық күн сәлем»* (Шт.,207б.); *«Басыңның сауында бер садақасын, ұша алмас салсаң бүркіт томағасын»; «Құдай өзі кешірет»* деген бір намаздың үмітіндей, *«Көш жүре түзеледі»* деген мақалға сүйене берудің керегі жоқ, көштің түзелетін кезі болады (Шт.,112б.); *«жаманнан жасауыл қойсаң, еліңді жауға алдырар, наданнан би қойсаң, еліңді дауға қалдырар»* (Шт.,45б.); Сол кезеңдегі ағартушы-публицистердің мақсат-мүдделеріне байланысты мақал-мәтелдер молынан қолданылған. Автор – оқырман контексіне сәйкес, яғни оқырманның қабылдау мүмкіншілігін ескеріп отырған. Бұл туралы революцияға дейінгі қазақ баспасөзінің тілін зерттеген Б.Әбілқасымов былай деп атап көрсетеді: *«Оқымаған көпшіліктің санасына тез және әсерлі етіп жеткізу мақсатында авторлар қазақтың мақал-мәтелдерін, бейнелі сөздерін жиі пайдаланған»* [5,12б.].

Көсемсөз шебері ұлт психологиясында қалыптасқан мінез-құлықты мынадай лингвомәдени бірліктер арқылы көрсетеді: *«Құдай не жазса, соны көреміз деу – соқырлықтың белгісі. Тағдырдың жазғаны болар деу – ақымақтықтың белгісі. Адам не тілесе, құдай соны тағдыр қылмақшы. Тікен екен жерге бидай шықпақшы емес»* (Шт.,60 б.).

Бәрі жұрттығын сақтау үшін қырғын көріп, бейнет шегіп жатыр. Біз не қылып отырмыз? Біз «жан-жақты Жасағанға күзеттіріп қойып отырмыз» (Шт.,361б.). Бұл арада Міржақып ұғым-түсінігі Абай танымымен үндес. Данышпан Абай былай дейді: «Жақсылық, жамандықты жаратқан – Құдай, бірақ қылдырған Құдай емес, ауруды жаратқан – Құдай, бірақ ауыртқан Құдай емес, байлықты, кедейлікті жаратқан – Құдай, бай қылған, кедей қылған Құдай емес деп, нанып ұқсаң болар, әйтпесе – жоқ».

Қорыта айтқанда, М.Дулатұлының көсемсөз, әдеби сын зерттеу мақалаларындағы лингвомәдени бірліктер автор тіліндегі ұлттық менталитетті, ұлттық көзқарасты аңғартатын, мақал-мәтелдер, метафора, теңеу секілді көріктеу құралдары арқылы танылады. Сонымен қатар М.Дулатұлының тілдік тұлғасын айрықша танытып, өзіндік ғалам бейнесін жасауда фразеологиялық тіркестер мен рухани-діни сөздер ерекше назар аудартады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Байтұрсынов А. Әдебиет танытқыш. – Алматы, 2003. – 102 б.
2. Нұрғалиев Р. «Абай» энциклопедия. – Алматы: Атамұра, 1995. – 217 б.
3. Дулатұлы М. Бес томдық шығармалар жинағы. II-III том. – Алматы: Мектеп, 2003. – 400 б.
4. Жанпейісов Е. Қазақ прозасының тілі. – Алматы, 1968. – 265 б.
5. Әбілқасымов Б. XIX ғасырдың екінші жартысындағы қазақ әдеби тілі. – Алматы: Ғылым, 1982. – 223 б.

РЕЗЮМЕ

Имашева Г.Е., доцент, к.ф.н.

(г. Алматы, университет исламской культуры Нур-Мубарак)

ЛИНГВОКУЛЬТУРЕМЫ В ПУБЛИЦИСТИЧЕСКИХ СТАТЬЯХ М.ДУЛАТОВА

В статье даются значения лингвокультурем отражающих национальное мировоззрение в публицистических статьях М.Дулатова. Рассматриваются лингвокультуремы как единицы измерения связи языка и культуры.

Ключевые слова: лингвокультурема, фразеологические обороты, национальный менталитет.

SUMMARY

G.Imasheva, docent, candidate in phil. sciences

(city Almaty, University of Islamic Culture Nur-Mubarak)

LINGUO-CULTUREME IN JOURNALISTIC ARTICLES OF M.DULATOV

The article provides meanings of linguo-cultureme which reflect national outlook in journalistic articles of M.Dulatov. Linguo-cultureme is considered as the unit of connection between language and culture.

Keywords: linguo-cultureme, praseological units, national mentality.

UDK 316.614:37113

WRITING A RESEARCH PAPER

*B. Kulbekova, candidate in pedagogical sciences
(Almaty city, Egyptian University for
Islamic Culture Nur-Mubarak)*

Annotation: A research paper is a form of academic writing composed by students in the colleges and Universities. A research paper requires students to locate information about a topic that is to conduct research, take a stand on that topic and provide support or evidence for that position in an organized paper. The research paper as we know is a form of exploration when some subjects and assignments require to go beyond personal knowledge and experience.

Key words: research, writing, explore, subject, conduct.

There will come the time in most students' career when they are assigned a research paper. A research paper is a form of academic writing usually 5-15 pages long composed by students in the colleges and Universities. A research paper requires students to locate information about a topic that is to conduct research, take a stand on that topic and provide support or evidence for that position in an organized paper. The research paper as we know is a form of exploration when some subjects and assignments require to go beyond personal knowledge and experience. We undertake research when we wish to explore an idea, probe an issue, solve a problem, or make an argument that compels us to turn to outside help. We then seek out, investigate and use materials beyond our personal resources. The findings and conclusions of such an inquiry appear in a research paper. The term research paper describes a presentation of students research that may be in a printed, an electronic or multimedia format. The research paper is generally based on primary research, secondary research or a combination of the two. Primary research is the study of a subject through firsthand observation and investigation, such as analyzing a literary or historical text, a film or a performance; conducting a survey or an interview; carrying out a laboratory experiment. Primary sources include statistical data, historical documents and works of literature or art. Secondary research is the examination of studies that other researchers have made of a subject.

The examples of secondary sources are books and articles about political issues, historical events, scientific debates or literary works. Most academic papers depend at least partly on secondary research. No matter what your subject of study, learning to investigate, review and productively use information, ideas and opinions of other researchers will play a major role in the development of the student. The sorts of activities that constitute a research paper – identifying, locating, assessing and assimilating others' research and then developing and expressing your own ideas clearly and persuasively – are the center of the educational experience. The assignment of writing a research paper often creates a great deal of anxiety in the student, which may result in procrastination and feeling of confusion and inadequacy. This anxiety frequently stems from the fact that many students are unfamiliar and inexperienced with this genre of writing. The role of the teacher is to explain that inexperience and unfamiliarity are situations they can change through practice. Writing a research paper is an essential aspect of academics and should not be avoided on account of one's anxiety. In fact, the process of writing a research paper can be one of the more rewarding experiences one may encounter in academics. What is more, many students will continue to do research throughout their careers, which is one of the reasons this topic is so important. Research increases the knowledge and understanding of a subject and always is a challenge that will shape one's thinking. Becoming an experienced researcher and writer in any field or discipline takes a great deal of practice.

There are few individuals for whom this process comes naturally. Even academic veterans have had to learn how to write a research paper at some point in their career.

Therefore, with diligence, organization, practice, a willingness to learn (and to make mistakes) and perhaps most important of all, patience, students will find that they can achieve great

things through research and writing. The importance of a research paper resides in the ability it provides to establish an informed point of view, together with the sharing of information. A research paper is a tool where writers can express information in a professional manner. A research paper shares information that has been acquired by respectable sources, through academic journals and other publications. In a research paper topics can be debated, information shared, and statistics brought to a readers' attention. The research paper serves many purposes and can cover a variety of topics. A well-written research paper is something the student should be proud of, but is definitely an investment. Why is writing a research paper an important skill? Colleges and university professors are complaining because their students no longer know how to do independent research. Outside of colleges, «businesses» are clamoring for employees who can do quality research and who can then write up their research in such a way that there is no chance of litigation being filed against their companies. Research skills can be useful in many careers and other areas of life, not just writing. The problem of many Universities is that they don't have enough academic practical hours to learn to write a research paper. The students write essays but they are only the first steps. Their diplomas lack research and exploration. On entering the magistrate the students don't have time to write any papers. And as a result they don't know how to write articles in English in a proper way.

LITERATURE

1. MLA Handbook for writers of research papers. Fifth edition. Joseph Gribaldi. The modern language association of America. New York 1999.
2. The process of composition. Joy M. Reid. Second edition.
3. Action research in education. Waters-Adams. Faculty of education, University of Plymouth, 2006.
4. Mc. Niff. J. Action research: Principles and Practice. Basingstoke. Macmillan. 1988.

ТҮЙІНДЕМЕ

Кульбекова Б., п.з.к.

(Алматы қ., Нұр-Мубарак ЕИМУ)

ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫН ОРЫНДАУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Мақалада студенттердің зерттеу жұмыстары туралы қысқаша түсініктеме беріледі. Зерттеу жұмысын орындау барысында туындайтын қиыншылықтар мен тақырып таңдауда және негізгі мәселелерді анықтауда оқытушының рөлі айтылады.

Түйін сөздер: зерттеу, жазба жұмыстары, тақырып, анықтау, қолдану.

РЕЗЮМЕ

Кульбекова Б., к.п.н.

(г. Алматы, Нур Мубарак ЕИМУ)

НАПИСАНИЕ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ РАБОТЫ

В статье дается краткое описание исследовательской работы студентов, с какими трудностями они сталкиваются приступая к работе. Роль учителя помочь студенту определиться с темой и выявить главные аспекты. Поскольку исследовательская работа – это трудный процесс, он требует практики, желания и терпения. Исследовательская работа – это то, чем должны гордиться студенты и использовать полученный опыт в дальнейшем.

Ключевые слова: исследование, письмо, тема, определить, использовать.

**ТАРИХ, ЭКОНОМИКА, ҚҰҚЫҚ – ИСТОРИЯ, ЭКОНОМИКА И ПРАВО
HISTORY, ECONOMY AND LAW**

ӘОЖ 978

ЖАПОНДАРДЫҢ ОТБАСЫНДАҒЫ БАЛА ТӘРБИЕСІ

*Б.С. Аймбетов, тарих магистрі,
(Алматы қ., ал-Фараби атындағы ҚазҰУ)*

Аңдатпа: Мақалада жапон халқының некелік және отбасылық қатынастары туралы қарастырылады. Сонымен қатар неке қию, бала тәрбиесі, жапон халқының ұлттық салт-дәстүрін таныстырады. Бұған қоса жапон әйелдерінің қоғамдағы рөлі мен мәселелері жөнінде айтылады. Жапон халқының некелік және отбасылық қатынастар тарихы мен қазіргі уақыттағы өзгерістері айтылған.

Түйін сөздер: отбасы, бала, неке, тәрбие, салт-дәстүр.

Жапондарда сәбидің дүниеге келуі – ұлы бақыт болып есептеледі. Анасы сәбиді аса мейірімділікпен күтіп, бағады. Ата-аналары сәбиге айқайламайды, жаза қолданбайды. Балаларға жаман іс-әрекет етсең жұрттың мазағына тап боласың деп үйретеді. Ұятқа қалу қорқынышы балаларды жаман қылықтар жасамауға үйретсе, ата-аналар оларды өмір бойы рухани және материалдық жағынан қолдап отырады. Балалары ата-аналарын құрметтейді және жақсы көреді, қартайғанда көмектеседі. Жапониядағы некенің басты мақсаты – дүниеге сәби әкелу. Сәбиге тұлға ретінде қарайды. Ол Отанға, отбасына тиесілі қазына тәрізді. Келіннің жаңа отбасына түпкілікті сіңуі үшін дүниеге ұрпақты жалғастыратын ұл әкелуі тиіс.

Отбасы Жапония қоғамының маңызды ұясы бола отырып, адамның мінез-құлықтық қағидаларының пайда болуына және қалыптасуына ықпал етеді. Онда адам өмірінің тұрмыстық іс-әрекетінің үлкен бөлігі өтеді. Отбасындағы тәрбие, ең алдымен ата-анасының арасындағы дұрыс өзара қарым-қатынастың болуына, олардың жақсы үлгі беруіне, балаларын күнделікті бағып-қағуына тікелей тәуелді. Бар игі жақсылықтың үлгісін бала, ең бірінші кезекте ата-анасынан көреді. Бала үшін отбасы алғашқы қоғамдық орта, оның дүниетану негізі осында қалыптасады.

Сәбиге бір ай толғаннан кейін, оны жергілікті синтоистік ғибадатханаға Құдайдың алдында және бүкіл қауымға көрсету үшін алып барады (миямаири). Жыл сайынғы балаларға арналған мейрамдар, қыздар үшін 3 наурызда (куыршақтар мейрамы – хинамацури), ұлдар үшін 5 мамыр (балалар күні) және 15 қараша 3 жаспен 7 жас аралығындағы қыз балалар және 5 жастағы балалар үшін (ситигосян) аталып өтеді.

Ер бала беске, қыз бала жетіге толғанда ата-анасы оған арнайы кимоно кигізіп, храмға апарып, баланың амандық-саулығы үшін рәсімдер жасалады. Осы шараға арнайы ұлттық тағамдар пісіріледі. Бала ержетіп, жиырма бірге келгенде арнайы кимоно киіп, храмға барады. Үлкен өмірге қадам басу кезеңі осы уақытта басталады. Бұл ең алдымен ата-баба дінін бала жүрегіне ұялатып, бойына сіңіру принципімен байланысты.

Жапониядағы қазіргі кездегі заманауи мектеп жүйесіне байланысты маңызды мейрамдардың бірі ретінде мектепке бару және оны бітіру болып табылады. 9 жыл міндетті білім жүйесіне 6 жыл бастауыш және 3 жыл орта мектептің бірінші кезеңі кіреді. 6 жасқа толған балалар жыл сайын 1 сәуірде бастауыш мектебіне түседі және өзінің мектептік өмірін мектепке қабылдау рәсімімен бастайды.

Жапондардың жастық шағы 13–25 жасты құрайды. Жас жапондардың 95% орта мектептің екінші кезеңін (толық орта білім) және олардың тең жартысы кейіннен университет немесе колледжге түседі. Қазіргі кездегі заңды кәмелетке толу жасы – 20. Жергілікті өзін-өзі басқару органдары қаңтар айының екінші дүйсенбісінде кәмелетке толғандарға арнап мейрам жасайды (сэйдзин-но-хи).

Ананың беделі дәстүрмен заңдастырылған. Әйел-ана ата-баба туралы естеліктерді сақтаушы. Қазіргі кезеңде бұл дәстүр жоғалып бара жатса да шет аймақтарда сақталған.

Өткен дәуір суретшілері сәбидің отбасындағы артықшылық жағдайын өз суреттерінде көп бейнелеген. Мәселен, XVIII ғасырдың екінші жартысында өмір сүрген суретші Миягава Тёки өз шығармасында гүлдеген шиі астында серуендеп жүрген отбасының арасынан анасын еміп отырған сәбиді сондай сүйіспеншілікпен суреттеген.

Балалары жоқ жұптар бала асырап алатын болған. Ұлы жоқ отбасы жасөспірімді асырап алған. Ол сол үйдің қызына үйленуі тиіс болды. Ал ұлы да, қызы да жоқ отбасылар ең алдымен күйеуінің туысқандарынан қыз асырап алды. Одан кейін асыраған ұл осы қызға үйленуі тиіс, сөйтіп екеуі осы отбасына еніп, мұрагерлікке ие болады.

Егер бала жығылып, денесін жарақаттап алса, міндетті түрде анасы одан кешірім сұрайды. Өйткені, қадамы қатаймаған баланы демеп отыру, жетелеп жүру – әрбір шешенің міндеті. Балаға дауыс көтеріп сөйлеу, жеку, ұрып-соғу – жапондардың бала тәрбиесінде мүлде қолданылмайды. Жоғарыда айтып өттік, жазаның ең ауыры – кінәлі баланы жалғыз қалдыру. «Көпшілікпен бірге болу – өмірдегі қиын сәттерден шығуға көмектеседі. Сен жалғыз өзің ештеңе істей алмайсың» деген жапондардың көнеден келе жатқан қанатты сөздері бар. Содан болса керек, жапон балаларының ойындары да топ болып ойнауға арналған.

Ұрпақтар арасындағы келіспеушілік Жапонияда басқа елдерге қарағанда анағұрлым аз. Мұның себебінің бірі үлкендерге, оның ішінде ұстазға деген құрмет. Ұстаз (сенсей) мұндай құрметке тек жеке басының қасиеті үшін ғана емес, осы мамандық иесі болғандығы үшін де лайық. Жапонияда профессор, академиктер қоғамдық сатыда императормен қатар «ками» деп аталатын жоғары рухани деңгейдегі лауазымға жатады. Бұдан жапон қоғамының ұстаздарға құрметін көруге болады.

Жапонияда VI ғасырда будда храмдары мен монастырлары жанында мектеп ашыла бастады. VIII ғасырда халық ағарту жөнінде бірінші заң шығып, мектептің, мемлекеттің жүйесі жасалды. 1872 жылғы заң бойынша, дамып келе жатқан капитализм талабына сәйкес, бірыңғай бір орталыққа бағындырылған халық ағарту жүйесі жасалды. Жапонияның қазіргі халық ағарту жүйесіне 6-15 жастағы балалар үшін ақысыз міндетті оқу енгізілген. Балалар бақшасына 3–5 жастағы балалар қабылданады. Балалар бақшасының көпшілігі жеке адамдар қарауында және ақысы жоғары. Бастауыш мектеп 6 жылдық. Орта мектеп (3 жылдық, 13–15 жас) төмен және жоғарғы орта мектеп (3 жылдық, 16–18 жас) деп екі сатыға бөлінеді. Мұның біріншісі міндетті оқу жүйесіне жатады. Екіншісінде оқу ақылы. Бұл мектептердің 25 пайызы жекеменшікті. Кешкі және сырттай оқитын мектептер де бар. 1971 жылы бастауыш мектептерде 9,6 млн., орта мектептерде 8,9 млн. оқушы болды. Жоғарғы білім университеттерде, кіші колледждер мен техникалық колледждерде беріледі. 1971 жылы 389 университетте 1,4 млн. студент оқыды. Университеттерде оқу ақылы. Әсіресе жекеменшік университеттерде оқу ақысы өте жоғары, 200 мың иенге дейін барады. Кіші колледждерде оқу мерзімі 2-3 жыл. 1971 жылы 486 кіші колледждерде 271,5 мың студент оқыды. Техникалық колледждер төмен орта мектепті бітірушілерді қабылдайды, оқу мерзімі 4–5 жыл. 1971 жылы 63 техникалық колледждерде 46,7 мың студент оқыды.

Білім жүйесі бойынша әрбір жапон азаматы 15 жасқа дейін бастауыш және орта мектепті бітіруі міндетті. 15 жастан кейін әрбір жапон азаматы өз таңдауы бойынша өмір сүреді. Жапондық тәрбие жүйесінің негізі ұжымдық ықпалдасуға негізделген.

Жапонияда барлық балалар бақшасы жекеменшікте. Олардың арасынан элиталық бақшаларды атап өтуге болады. Егер бала мұндай бақшаға алынса, оның болашағына алаңдамауға болады. Себебі мұндай бақшаларды алдыңғы қатарлы университеттер қамқорлыққа алған, сондықтан бұл университеттерге түсуге толық мүмкіндіктері бар.

Жапонияда білім беру саласында бәсекелестік өте жоғары сатыда. Университет дипломы жоғары ақылы жақсы жұмыс табудың кепілі. Атақты фирмаға жұмысқа алынуға мүмкіндік бар. Мұның өзі өсуіне және жақсы жалақы алуына мүмкіндік береді. Сондықтан

университеттердің бақшасына алыну өте қиын, бәсекелестік жоғары. Бұл бақшаға алыну үшін ата-аналар көп ақша төлейді және күрделі тестілеуден өтеді.

Мұндай балабақшалар көп емес. Батыстық бағыттағы балабақшалары да бар. Мұнда еркін тәрбие үстемдік етеді. Балаларды көп оқумен қинай бермейді. Көптеген балабақшаларда балаларды тәртіпке, үлкендерді тыңдауға үйретеді. Себебі үй ішінде балаларды өте еркін, жұмсақ тәрбиелейді. Жапондар басқа адамдарға қатысты – көшеде, қоғамдық жерлерде басқаларға құрмет көрсетуге тәрбиелейді. Балалар осындай тәрбие алуы тиіс, көптеген сыпайы сөздерді қалай қолдануды білулері қажет.

Жапон этикетінің басты белгісі – бас ию. Жапондар әрбір айтқан «рақмет сөзіне» бас иеді. Кездескенде бас иеді, тамақ ішер алдында бас иіп жоғары күштерді тамақ үшін алғыс білдіреді. Тамақ ішіп болғасын да бас иеді, тіпті парламент те де бас иеді. Аптасына бір рет жапон мектебінің директоры бір қатарға тұрғызылған оқушылардың алдында сөз сөйлейді. Соңынан оқушылар директорға бас июлері тиіс. Мемлекеттік туды алып кеткенде тағы бас ию қажет. Директордың сөйлеген сөзіне бас ию қажет деп ешбір заңда айтылмаған. Алайда, дәстүр осыны талап етеді. Кішілер үлкендердің алдында құрмет көрсетуі қажет. Балалар бақшасынан осы дәстүрге үйретеді.

Жапония көпке дейін ауылшаруашылықты ел болды. Шаруалар үшін көктем – егін егетін кезең. Жапондар да жаңа жылды қыста қарсы алса да, сәуір айы дәстүр бойынша – жапондардың іскерлік өмірінің есеп беретін нүктесі. Осы уақыттан бастап келісімдерге қол қойылады, жаңа қызметкерлер жұмысқа алыну мерзімін бастайды, жаңа жобалар іске қосылады.

Оқу жылы да Жапонияда 1 сәуірден басталады. Осы күні барлық оқу орындарында – балабақшадан бастап университеттерде салтанатты жиындар өткізіледі. Балабақша директоры кішкентай балаларды университет ректорларындай сондай салмақпен, әрі құрметпен қарсы алады.

Елдің барлық оқу орындары бірыңғай графикпен жұмыс жасайды. Оқу жылы үш семестрге бөлінген. Семестрлер арасында студенттерге де, оқушыларға да, балабақша тәрбиеленушілеріне де каникул беріледі. Каникул кезінде балалар балабақшаға бассейнге суға түсуге келуіне болады. Жапон балабақшаларының барлығында бассейн бар.

Жапондардың өмірінде отбасы мен үй маңызды орын алса да, олар осыған байланысты сезімдерін жұрттың бәріне білдіре бермейді. Отбасылық өмірдегі тұрмыстың әрбір ұсақ-түйегіне жапондар өте ыждағаттылықпен маңыз береді. Атап айтсақ, жапондардың үйі елдің географиялық ерекшелігіне байланысты өте тар, шағын болып келеді. Дегенмен жапондар өздерінің кішкентай үйлеріне құрметпен қарайды. Дәстүрлі үйлерді ауылдық жерлерде ғана кездестіруге болады. Мәселен алыстағы Тохоку деревнясындағы үйлердің құрылымы кеңдеу болып, үй иесінің материалдық жағын айқындауға мүмкіндік береді. Алыстағы бұл деревня үйлерінің құрылысы барлық уақытта біркелкі. Үйде ортақ бір бөлме бар, оның қасында қойма тәрізді шағын бір бөлме орналасқан, басқа бөлмелер жылжымалы есіктер арқылы верандаға шығып отырған. Үйдің шатыры жапон үйінің негізгі нышаны. Шатырлар черепицамен немесе сабанмен жабылып, тік түрде немесе бұрыштары көтеріңкі болып келеді. Жапонияның әр аймағында үйлердің жоспары әртүрлі болған. Тохокуде үйлердің құрылысы L әрпін еске түсіреді. Ал, Сага немесе Фукуокада үйлер V әрпін еске түсіріп, ішкі ауласы солтүстік жақта орналасқан және ортақ шатыр үйді де, ауланы да жауып тұрған. Вакаяма-кэн аймағында желден қорғану үшін үйдің алдына жуан қоршаулар қойылған.

Балалары некеге отырғанда, ажырасқанда, бизнеспен айналысқанда ата-аналарының келісімін алуы тиіс болды. Ата-аналары балаларының қайда тұратындығын айқындап, олардың және жұбайларының қаражатын басқа алды. Қазіргі кезеңдегі азаматтық кодексте күйеуі мен әйеліне тең құқығы берілген; некеге отыру немесе ажырасу үшін екеуінің келісімі ғана қажет.

Дәстүрлі жапон үйінде үш ошақ болған. Біріншісі – хибати деп аталады. Бұл керамикалық ыдыс, ішіне құм толтырылып, шоқ салынып бір-жерден екінші жерге орналастыруға болады. Келесісі-ирори – нағыз пеш. Бұл пеште тамақ жасалып, су

қайнатылады. Бүкіл отбасын жинайтын ошақ – қотацу деп аталады. Бұл еденнен үшбұрыштап қазылып жасалған пеш. Үстіне аласа үстел қойылып, жағалай алты-сегіз адам отырып, аяқтарын жылытуға болады. Салқын кезде үйді жылытатын пеш осы. Қотацу отбасы мүшелерін біріктіретін нышан ретінде қарастырылады. Жапон отбасындағы сатылық жүйе осы ошақ төңірегінде отырғанда көрінеді. Қазіргі кезде бұл дәстүр толық сақталмаса да, қонақ келгенде жапондардың бұл салтты ұстанатыны айқын. Отбасы қотацуды жағалай отырғанда, ең құрметті орынды – ёкоца-экесі иеленеді. Оның жанында жұбайы (хакаци) орналасады, келген қонақ (кякуса) осы жұбайына қарама-қарсы отырады. Экесіне қарсы орын (ёмэдза) онша қадірлі емес, сондықтан ол жерге ұлының әйелі, бізше келіні отырады.

Қала сыртында күн санап көтеріліп келе жатқан, аспанға таласқан көпқабатты үйлер жапондардың отбасылық дәстүрлеріне ұжымдық ой-сананы енгізуге тырысуда. Дегенмен, ғасырлар бойы сақталған отбасылық дәстүрде өзгерістер ене бастағанымен бұрынғы құндылықтар сақталуда.

Баланың дүниетанымын ерте жастан дамыту қағидасын берік ұстанатын жапон халқы бала іште жатқан сәттен бастап он бір жасқа дейін оған өз ұлтының салт-дәстүрі, наным-сенімі, тарихы туралы жалықпай айтып, еліне, жеріне деген сүйіспеншіліктің іргетасын мықтап қалайды. Ұл мен қыздың тәрбиесіндегі ерекшеліктермен қатар, қатаң бақылауда ұстанатын қағидалары да жетерлік.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Латышев И.А. Семейная жизнь японцев. – М., 1985.
2. Елисеефф В., Елисеефф Д. Японская цивилизация. – Екатеринбург, 2002. – С.113-116.
3. Лафкадио Хэрн Мир по-японски. СПб., 2000, – С. 55-63.
4. Мещеряков А.Н. Некоторые главные особенности японской цивилизационно-культурной модели // Известия Восточного института ДВГУ. – 2005. – № 9. – С. 225-242.
5. Молодякова Э.В., Маркарян С.Б. Японское общество: книга перемен (полтора века эволюции). – М., 1996.

РЕЗЮМЕ

*Аймбетов Б.С., магистр истории,
(г. Алматы, КазНУ им. аль-Фараби)*

ВОСПИТАНИЕ ДЕТЕЙ В ЯПОНСКОЙ СЕМЬЕ

В статье рассматриваются семейные и брачные отношения японского народа. А так же воспитание ребенка и знакомия традициями японского народа. Вместе с тем демографическое положение Японии, роль и проблемы японских женщин в обществе. В диссертационной работе рассказывается различия брака и семейных отношениях в прошлом и сейчас, и решение государства в сфере демографических проблем.

Ключевые слова: семья, дети, брак, воспитание, традиция.

SUMMARY

*Aimbetov B.S., master of history
(city Almaty, KazNU after Al-Farabi)*

EDUCATION OF CHILDREN IN THE JAPANESE FAMILY

The article examines the family and marriage of the Japanese people. As well as the bonds of marriage, child rearing, and introduces the traditions of the Japanese people. However, the demographic situation in Japan, the role and challenges of Japanese women in society. The thesis describes the differences of marriage and family relations in the past and now, and the decision of the state in the field of population issues.

Keywords: family, children, marriage, education, tradition.

МЕСТО МОЛОДОГО СПЕЦИАЛИСТА В ОБЩЕСТВЕ

*Г.Ж. Жолдасбекова, старший преподаватель,
С. Тейфурова, студентка 3 курса,
(г. Алматы, Казахский государственный
женский педагогический университет)*

Аннотация: Найти работу сразу после окончания университета удается не всем дипломированным специалистам. Работодатель чаще всего заинтересован в найме сотрудников с опытом работы. В этом случае выпускникам приходит на помощь государство, реализуя программы «С дипломом в село», «Молодежная практика», «Молодежный кадровый резерв». Еще один из вариантов решения проблемы трудоустройства – это волонтерство в выбранной отрасли и самое главное придерживаться правильной позиции. Выпускнику ВУЗ-а необходимо доказать работодателю, что он придерживается правильного мировоззрения и владеет необходимым набором навыков

Ключевые слова: Молодой специалист, дуальная система образования, молодежная политика, бухгалтер, студент.

«В том, что касается будущего, я повторяю одно: за что бы вы ни взялись, главное – будьте преданны своему делу до конца. Не обязательно достигать какого-то звездного успеха, но быть честным перед самим собой в выбранной профессии – обязательно» – Де Ниро Р.

Работа, карьера, профессия – это те понятия, без которых современный человек не мыслит свою жизнь.

В современных условиях все более актуальными становятся проблемы трудоустройства выпускников высших учебных заведений, наиболее полной реализации их профессионального и личностного потенциала. Молодые специалисты, выходящие на рынок труда после окончания учебных заведений, неизбежно сталкиваются с различными сложностями.

Представление об идеальном молодом специалисте в настоящее время различно как у работодателей, так и у выпускников. Это связано с тем, что действующая система образования находится в процессе реформирования и в вопросах подготовки специалистов редко соответствует современным стандартам, которые предъявляют к выпускникам работодатели. В соответствии с законом «О государственной молодежной политике в РК» молодой специалист – это сотрудник в возрасте до 29 лет, получивший среднее или высшее профессиональное очное образование и устроившийся на работу по специальности в течении года после получения диплома.

На сегодняшний день молодежь в Казахстане составляет около 30% населения страны и является важным звеном общества. Поддержка и развитие конкурентоспособности молодежи является очень актуальным и стратегическим приоритетом государственной политики Республики Казахстан. Конкурентоспособная казахстанская молодежь – залог успешного вхождения нашей страны в число 50-ти конкурентоспособных стран мира. Основным фактором формирования и дальнейшего устойчивого развития социально-ориентированного государства является формирование и развитие, отвечающей современным, международным требованиям и стандартам в условиях усиливающейся глобализации, отечественной конкурентоспособной молодежи. Наличие такой молодежи – залог процветания нации, залог развитого гражданского общества, а значит и базовых институтов демократии нашей страны.

В настоящее время есть много профессий, каждая из них актуальна и востребована. Самыми распространёнными являются учитель, врач, юрист, экономист и так далее. Каждый человек, прежде всего, должен выбирать профессию по зову сердца. Ведь хороший специалист тот, кто любит свою профессию и трудится, прежде всего для своего удовольствия, а не так что «лишь бы прошел день». Буквально через год, я тоже стану

молодым специалистом и мне также придется столкнуться с такой проблемой, как трудоустройство. На сегодняшний день я обучаюсь в Казахском государственном женском педагогическом университете, социально-гуманитарного факультета, по специальности «Учет и аудит» на третьем курсе. В 2012 году заканчивался мой последний год в школе, впереди предстояло сдать Единое Национальное Тестирование, которое могло повлиять на мою дальнейшую судьбу и моих одноклассников. Поэтому и дома, и в школе часто возникали разговоры о дальнейшем обучении, о выборе профессии. Получается почти так, как говорится в детском стихотворении Маяковского: «Где работать мне тогда, чем заниматься?». При выборе профессии глаза разбегались, очень много их, всяких и разных. Есть, конечно, профессии – лидеры, модные на сегодняшний день, они у всех на слуху. Например: юристы, модельеры, военные, врачи, программисты. Но есть специальности, о которых вспоминают в самых «крайних» обстоятельствах. Например: профессия бухгалтера.

Слово бухгалтер пришло к нам из немецкого языка еще во времена Петра 1 и обозначает книговедение. Очевидно, в силу этого и по причинам переоценки значения учета и контроля вообще во все времена существования административной системы управления к профессии бухгалтера отношение государства и общества было довольно прохладное. В связи с переходом экономики на рыночные отношения резко поменялось отношение к этой профессии, от умения бухгалтера работать, знания налогового и бухгалтерского законодательства сегодня, как никогда прежде, зависит судьба предприятия. Если раньше рабочее место бухгалтера было оснащено конторскими счетами и микрокалькуляторами, а его труд был чисто ручным и малопроизводительным, то сегодня трудно представить себе бухгалтерию без высокопроизводительных компьютеров, ксероксов и другой оргтехники, облегчающей и облагораживающей труд бухгалтера. Бухгалтер практически полностью утратил счетоводческие функции, главная задача современного бухгалтера состоит в анализе хозяйственных ситуаций. Слово бухгалтер ассоциируется с не улыбочивой дамой со строгой прической. Никаких подвигов, никаких триумфов не обещает эта профессия. Но так только на первый взгляд. Я попытаюсь доказать, что бухгалтерская работа интересна, важна и нужна в любом обществе и требует и больших знаний, и широкого кругозора, и крепкого здоровья. Начнем со здоровья. В некоторых специальностях здоровье, залог успеха. Например, у военных, космонавтов. Но и бухгалтеру требуется отменное здоровье, потому что его работа «сидячая», малоподвижная, монотонная. Поэтому человеку этой специальности необходимо иметь и тренированное сердце, и объемные легкие, и крепкие мускулы, чтобы просидеть в кресле 6-7 часов. Кроме того у бухгалтера должно быть четкое внимание и зоркий взгляд, чтобы он не мог вместо 48 написать 84, и не отправить документы в Астану вместо Алматы. Еще у него должна быть «светлая голова» и огромный объем памяти, поскольку он помнит огромное количество чисел, цифр, сообщений. Так что по напряженности, по нагрузке на организм эта профессия не так уж далека от военных. Бухгалтеру необходимо знать: во-первых, капитальные знания по математике, которые составляют ее основу. Во-вторых, необходимы твердые знания по грамматике русского языка, ведь давно известно, что одна запятая может убить или спасти человека. Так и в работе бухгалтера неправильно оформленное предложение в отчете или в другом документе может сэкономить или растратить средства. Бухгалтерские коллективы чаще всего «женские», мужчин в них мало. Поэтому мужчине – бухгалтеру часто приходится быть «громоотводом», чтобы сглаживать и уменьшать то напряжение, возникающее среди сотрудниц. Поэтому знания психологии тут не помешают.

Узнав все плюсы и минусы профессии бухгалтера, я решила выбрать именно эту профессию. И вот 21 июня 2012 года, получив свой долгожданный аттестат приехала в город Алматы. Судьба, а может везение, привели меня в Казахский государственный женский педагогический университет. На протяжении уже трех лет я узнаю много нового, открываю новые «тайны» профессии бухгалтера. Следующий 2016 год будет для меня последним в стенах университета. Следующей моей целью будет магистратура. Окончив магистратуру или даже параллельно мне придется искать себе работу. Все мы, поступая в учебное

заведение, считаем, что получив диплом, станем высококвалифицированными специалистами. И думаем, что не будет отбоя от предложений со стороны работодателей. К сожалению ожидания не всегда остаются оправданы. Из-за низкой конкурентоспособности молодежи на рынке труда, обусловленной недостатком профессиональных знаний, отсутствием квалификации и трудовых навыков многие выпускники остаются за бортом. Зачастую теоретические знания, полученные в процессе обучения выпускниками ВУЗа не совсем соответствуют требованиям работодателя, не говоря уже о практических навыках и умениях. Таким образом, приобретаемая студентом квалификация в ВУЗе не отвечает требованиям реального времени. За годы вынужденного безделья выпускник депрофессионализируется, теряет наработанный годами навыки. Многим психологически трудно потом начать работать в коллективе после вынужденных лет простоя, многие не найдя «престижную» работу меняют профессию, переучиваются. Практика показывает, если выпускник в первые три года не находит работу, то потом теряет интерес к работе, а иногда и к жизни вообще. Проблема трудоустройства молодежи должна решаться комплексно и всем обществом.

Молодому специалисту необходим начальный опыт. К сожалению, многие организации сейчас ищут готовых специалистов, со стажем работы по специальности не менее года, не хотят возиться с новичками.

Перед тем как искать работу нужно провести подготовительную работу: Во-первых, необходимо честно ответить на вопрос, что является основной целью – получение опыта по своей специальности или «зарабатывание» денег? Во-вторых, следует оценить реальный уровень своих знаний и умений. В-третьих, важно определить список ресурсов для поиска работы.

При поиске первого места работы, на мой взгляд, надо быть последовательными и предлагать свою кандидатуру только в компании с четко прописанными функциональными обязанностями. При недостаточном опыте работы по специальности стоит сосредоточиться на ваших личностных преимуществах, на том, что входит в область ваших интересов, на профессиональном будущем и реальных достижениях на пути к нему. Самое главное в работе начинающего молодого специалиста – не замахиваться сразу на высокие должности и зарплаты. У молодого специалиста для карьерного роста, кроме опыта должно быть желание работать быстро и эффективно. Не малую роль играет умение разговаривать с людьми, то есть должны быть развиты коммуникативные способности. Такие способности либо есть у человека изначально, либо появляются со временем при работе с персоналом организации.

Найти работу сразу после окончания университета удастся не всем дипломированным специалистам. Работодатель чаще всего заинтересован в найме сотрудников с опытом работы. В этом случае выпускникам приходит на помощь государство, реализуя программы «С дипломом в село», «Молодежная практика», «Молодежный кадровый резерв». Конечно, данные программы были бы эффективны, если бы в местах в которые отправляют молодых специалистов, создавались все условия для проживания. При трудоустройстве молодых людей возникают и проблемы, которые связаны с предпринимателями нечистыми на руки. Так они берут молодого сотрудника с испытательным сроком на 3 месяца, платят ему минимальную зарплату, используют его, а затем увольняют, говоря, что он им не подходит, а на его место приглашают снова молодого специалиста, так и продолжается цепочка. На мой взгляд, чтобы не столкнуться с такой проблемой, необходимо заранее узнать все о компании, куда подаешь резюме. В случае получения долгожданного ответа на стажировку подписать индивидуальный трудовой договор, должностную инструкцию, где будут прописаны обязанности и права работника. И самое главное быть информированным, буквально недавно в Трудовой Кодекс РК были внесены поправки во первых: трудовой договор может быть заключен на определенный срок не менее двух лет с молодым специалистом, впервые поступившим на работу, первый год нужен для первоначальной адаптации в коллективе, человек вникает в суть своей профессии, а второй год позволит ему раскрыться, раскрыть свой потенциал, показать какие-то результаты, что он действительно может работать. Вторая

поправка касается испытательного срока, испытательный срок молодым специалистам не устанавливается при приеме на работу. Таким образом, рассматриваемый законопроект направлен на защиту прав молодежи в сфере труда. Но все же никогда не нужно разочаровываться ведь есть масса решений проблемы трудоустройства. Во-первых, это волонтерство в выбранной отрасли. Наиболее эффективным способом получения опыта работы является волонтерство. Это отличный способ показать работодателям, что вы активная и целеустремленная личность. Даже если вы не будете получать за это деньги, это по-прежнему будет считаться ценным опытом в глазах работодателей. Во-вторых, придерживаться правильной позиции. Вам необходимо доказать работодателю, что вы придерживаетесь правильного мировоззрения и владеете необходимым набором навыков, чтобы преуспеть на данной должности. Вы можете продемонстрировать это с помощью энтузиазма, любопытства, познаний относительно вакансии на которую претендуете и трудовой этики, а также вашего желания учиться и развиваться. И, в-третьих, это написание резюме, ваше резюме по сути является первым контактом с потенциальным работодателем поэтому вам нужно продемонстрировать, что вы подходящий кандидат на эту должность. Включите все, что кажется соответствующим к этой должности и сосредоточьтесь на ваших навыках подходящих для этой работы. Если заглянуть в прошлое, то можно заметить, что в советское время был развит институт наставничества. На мой взгляд, чтобы помочь нашим молодым специалистам, необходимо снова возобновить институт наставничества, где коллега с большим опытом работы будет помогать молодому специалисту узнавать все тонкости будущей работы. Если за наставничество опытным специалистам будут делать прибавки к заработной плате, то были бы «волки сыты и овцы целы». Такая воспитательная работа поможет молодому специалисту не только научиться и быстрее адаптироваться к новым условиям, но и у организации появиться квалифицированный специалист. Также еще одним шагом на пути решения проблемы трудоустройства молодых специалистов могла бы стать дуальная система подготовки, на примере зарубежных стран. На сегодняшний день дуальная система подготовки – одна из самых эффективных форм подготовки профессионально-технических кадров в мире, которая широко распространена в промышленно развитых странах и является основной системой подготовки кадров более чем в 60 странах. Дуальная система отвечает интересам всех участвующих в ней сторон – предприятий, работников, государства. Для предприятия – это возможность подготовить для себя кадры, экономия на расходах по поиску и подбору работников, их переучиванию и адаптации. Для молодых людей дуальное обучение – отличный шанс рано приобрести самостоятельность и легче адаптироваться к взрослой жизни. Уже во время обучения они получают за свой труд на предприятии денежное вознаграждение, а после его окончания – работу, к которой хорошо подготовлены. В безусловном выигрыше остается и государство, которое эффективно решает задачу подготовки квалифицированных кадров для своей экономики. Если и у нас будут использовать передовую систему подготовки кадров на основе немецкой дуальной модели, то множество молодых специалистов и предприятия были бы в выигрыше. То есть тем самым молодые выпускники уже на последних курсах смогут набраться опыта и получить работу одновременно.

В заключение хочу сказать, что молодые специалисты в коллективах нужны! Можно получить грамотного, инициативного специалиста за меньшие деньги, поскольку у студентов пока нет четкого критерия собственной оценки, нежели маститого, устоявшегося, со своими претензиями и взглядами на решение проблем специалиста. Ну а воспитать его, сделать из него сотрудника, необходимого компании – дело времени.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Гражданский кодекс Республики Казахстан.
2. Трудовой кодекс Республики Казахстан.

3. Справка о реализации пилотного проекта «Внедрение дуального обучения в Казахстане» в рамках Соглашения между Министерством образования и науки Республики Казахстан и Германским обществом по международному сотрудничеству (GIZ) в Казахстане.
4. Послание Главы государства Н.Назарбаева народу Казахстана. 11 ноября 2014 г.
5. Крылова Н. Молодежь и безработица [электронный ресурс]/Крылова Н. // <http://www.businesspress.ru>.
6. <http://www.zakon.kz> Сайт газеты «Литер».

ТҮЙІНДЕМЕ

*Жолдасбекова Г.Ж., аға оқытушы, Тейфурова С., 3 курс студенті,
(Алматы қ., Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті)*

ЖАС МАМАНДАРДЫҢ ҚОҒАМДАҒЫ РӨЛІ

Жас мамандарды жұмысқа орналастыру мәселесі қазіргі таңда өзектілігін жоғалтпай, керісінше ғылыми тұрғыдан қызығушылықты туындатып отыр. Мақалада карьера туралы түсініктің өзгеруі мен жас мамандардың алдында жұмысқа орналасу барысында туындайтын мәселелер туралы айтылған. Жас мамандардың мансап туралы түсініктерінің өзгергендігі көрсетілген.

Түйін сөздер: Жас маман, қосарланған білім беру жүйесі, жастар саясаты, есепші, студент.

SUMMARY

*Zholdasbekova G.Zh., senior Lecturer, Teifurova S., 3rd year student
(city Almaty, Kazakh State Women Teacher Training University)*

THE ROLE OF YOUNG PROFESSIONALS IN THE COMMUNITY

Today, the issue of employment of young professionals has not lost its relevance on the contrary, is interest from the standpoint of science. The article tells about the problems in employment among young people and to change the concept of the word «career».

Keywords: The young specialist, the dual system of education, youth policy, an accountant, a student.

ӘОЖ 364:398

ҚАЗАҚ ЖАСТАРЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТЕНУІНЕ САЛТ-ДӘСТҮРДІҢ ӘСЕРІ

*Б.И. Иманбекова, с.ғ.д., доцент,
Ә.С. Бәбітаева, магистрант
(Алматы қ., Қазақ мемлекеттік
қыздар педагогикалық университеті)*

Аңдатпа: Мақалада қазақ жастарының әлеуметтенуіне салт-дәстүрдің әсері, дәстүрде тарихи қалыптасқан және ұрпақтан-ұрпаққа беріліп отыратын әрекет пен мінез-құлық нысаны, сондай-ақ ғұрып, қағида, құндылық, түсініктері туралы айтылады. Қазақ жастарының әлеуметтенуіндегі салт-дәстүрдің орны мен рөлі және ұлттық маңызы мен мәні салт-дәстүрлік нақыш тұрғысынан сараланып, тәжірибелік қырымен байланыстыра отырып жан-жақты зерттеледі.

Түйін сөздер: Дәстүр, әлеуметтану, жастар, әдет-ғұрып.

Бүгінгі жастар – ол ертеңгі ел азаматы. Отан саясы, ата мейірімі, ана қамқорлығы жоқ болса бұл күнге де жетпеген болар едік. Бабаларымыздың арманы мен тілегі – өзінің ұрпағын бейбіт өмір, шаттық заман аясына жеткізу еді. Олар жете алмаған бүгінгі бейбіт өмірге ұрпағы жетті. Қазақстанда тұрып жатқан әр ұлттың мәдениеті, салт-дәстүрі, тілі, діні, тарихынан туындайтын көзқарас. Салт-дәстүр – әр ұлттың, халықтың діні мен сеніміне, тұрмыс-тіршілігіне, ұлттық құрылым ерекшелігіне сәйкес ғасырлар бойы жинақталып, өмірдің өзі туғызған ғұрыптардың жиынтығы; қауым мен қоғамда қалыптасқан мінез-құлықтың үлгілері. Күнделікті қолданыста бір мәдени топты екіншісінен айыратын және бейресми жолмен реттейтін қабылданған мінез-құлық ережесіне немесе әлеуметтік әрекеттерді жөнге келтіретін терминге жатады. Салт-дәстүр ұлт үшін өмір сүру қағидасы, қоғам заңы болып негізделіп, сана, тағылым, тәрбие, тіршілік ережесі ретінде ел зердесіне рухани байлық – өнеге тәжірибесін құраған. Бүгінгі таңда ХХІ ғасыр табалдырығын еркін аттаған азат ұрпаққа тәлім-тәрбие мен білім беруді жетілдіру, әлеуметтендірудің басым бағыттарын айқындап, ұлттық сананы қалыптастыру көкейкесті мәселелердің бірі болып отырғаны анық. Сондықтан келешек ұрпақты ұлттық, халықтық тұрғыдан тәрбиелеу қажет. Жас ұрпаққа ұлттық тәрбие берудің негізгі бағдарлы идеялары еліміздің Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан – 2030» атты халыққа Жолдауында былай деп жазылған: «Толық өркениетті ел болу үшін алдымен өз мәдениетімізді, өз тарихымызды бойымызға сіңіріп, содан кейін өзге дүниені игеруге ұмтылғанымыз жөн»[1]. Олай болса, басты мақсат – жас ұрпақты ұлттық игіліктер мен адамзаттық құндылықтар, рухани-мәдени мұралар сабақтастығын сақтай отырып тәрбиелеу, әлеуметтендіру болып отыр.

Дәстүр – тарихи қалыптасқан және ұрпақтан-ұрпаққа беріліп отыратын әрекет пен мінез-құлық нысаны, сондай-ақ ілеспе астасқан ғұрып, қағида, құндылық, түсінік болып табылады. Әрбір халықтың ғасырлар бойы қалыптасқан дәстүрлері бар. Дәстүрлердің қай-қайсысы болмасын, олардың бәрі де халықтың күнделікті өмірдегі тұрмыс-тіршілігін, мінез-құлық ерекшеліктерін білдіретін тұрақты қалып. Салт-дәстүрдің барлығы сол халықпен бірге жасасып, оның тарихына өшпес із қалдырады. Қоғамдық өмірдің, экономикалық жағдайлардың ілгерілеп дамуына байланысты, халықтың тұрмыс-тіршілігі, әдет-ғұрпы, салт-санасы, сана-сезімі, дүниеге көзқарасы т.б. өзгеріп отырады. Бір заманда туып, ғасырлар бойы қалыптасқан, белгілі жүйеге түсіп, дағдыға айналған тұрмыс-тіршілік, әдет-ғұрып, салт-сана, алғашқы мазмұнын біртіндеп жоғалта да бастайды [2]. Халық ұрпақтан-ұрпаққа өзінің қоғамдық, әлеуметтік тәжірибелері мен рухани байлығын қалдыра отырып, сол арқылы қоғамның материалдық және рухани мәдениетінің тарихын да жасайды. Біз ұлттық салт-дәстүрді қалыптасқан жүйесі бар, өмір ағымында адамдар жинақтаған белгілі бір білім-білік, дағдылардың бір ұрпақтан келесісіне беріліп отыратын тәрбиенің әдіс-тәсілдерінің бірлігі ретінде қарастырамыз.

Әлеуметтену – жеке адамдарға қоғам мен оның құрылымдары тарапынан үнемі (жинақы, бақылаулы, шашыраңқы түрде) әсер ету процесі. Соның нәтижесінде адамдар белгілі бір білімдерді, құндылықтар мен нормаларды игеріп, нақты қоғамда, әлеуметтік топтар мен ұйымдарда өмір сүру тәжірибесін жинақтайды әрі тұлғаға, сол қоғамның тең құқылы мүшесіне айналады. Әлеуметтену тура мәнінде, жарық дүниеге келген, адамзат мәдениетін игеруге бағдарланған саналы биологиялық организмді, яки адам баласын дамытып, өзінің тұлғалық-психологиялық ерекше қасиеттерін, сондай-ақ, қоғамдық өмірге араласуына мүмкіндік беретін әлеуметтік тұрпаттық, әлеуметтік маңызды қасиеттерді, білім мен білікті бойына жинақтаған тең құқылы жеке тұлғаға айналдыру жолы. Сондықтан, әлеуметтену дегеніміз – жеке адамның әлеуметтік ортамен өзара (диалектикалық) әрекеттесу процесі, оның барысында, бір жағынан – адам бойындағы табиғи, психологиялық өскін жетіліп, өркендей түседі, екінші жағынан – қоғам жеке тұлғаны тәрбиелеу, білім беру, мәдениетке ұмтылдыру арқылы оған адами тұлғаға тән әлеуметтік мәні мол қасиеттерді сіңіреді. Әлеуметтену – қысқа мерзімді, бір мәртелік емес, іс жүзінде жеке адамның бүкіл ғұмырын қамтитын ұзаққа созылатын көп қырлы құбылыс. Өйткені, әрбір жеке тұлға тиісті

құқылар мен міндеттерді иелене отырып, қоғамдағы өзіне лайықты орынды еншілейді және нақты қызмет міндеттерін атқарады, яғни әлдебір әлеуметтік статусқа ие болады [3].

Ұлттық тәрбие қазір елімізде орын алып отырған көптеген мәселелерді: ана тілін, ата тарихын, ұлттық салт-дәстүрін білмейтін жастар, тастанды жетім балалар, «қиын» балалар, қарттар үйлеріндегі әжелер мен аталар, нашақорлыққа салынған жастар тағы басқаларды бірте-бірте жоюдың және олардың алдын алып, болдырмаудың негізгі жолы. Ұлттық тәрбие алған ұрпақ дені сау, білімді, ақылды, ұлтжанды, еңбекқор, сыпайы, кішіпейіл болып өседі. Сондықтан да ұлттық тәрбие – ел болашағының кепілі.

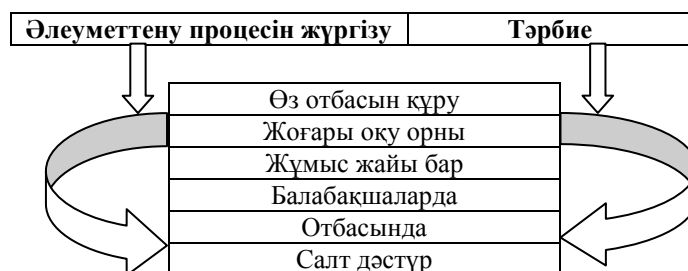
Қазақ халқының ғасырлар тұңғиығынан бері тарихымен біте қайнасып келе жатқаны ұрпақ тәрбиелеу. Сонымен бірге ұрпақ тәрбиесіне, жалпы халықтың рухани дамуына байланысты ұлттық тәлім-тәрбиелік ой-пікірлерді: Қорқыт ата, әл-Фараби, Қожа Ахмет Ясауи, Мұхамед Хайдар Дулати, Жүсіп Баласағұн, Махмұт Қашқари, Асанқайғы т.б. қазақ ақын-жырауларының мұраларынан, билер мен шешендердің тәлімдік сөздерінен көреміз. Әр адам өзінің ұлттық тамырын, әдет-ғұрпын, мәдениетін түсіне алады. Өз халқына деген сүйіспеншілігі, өзінің туған жеріне, өз халқы өмір сүретін ортаға деген сезіммен ұласып жату керек. Халықтық әдет-ғұрып, салт-санасының байлығы, патриоттық сезім Отанға деген сүйіспеншілігін қалыптастырады [4].

Қазақ халқының салт-дәстүрінің ұрпақ тәрбиесіне қосар үлесі аса зор, мәні үлкен. «Баланы жастан» демекші, жастар санасына халқымыздың тәрбие негізі, асыл қазынасы – салт-дәстүрлерін дұрыс жеткізе білсек, ертеңгі күні олардан зор ұлтжанды қазақ азаматы шығатынына кәміл сенуге болады.

Қазақ отбасының осындай өнегелері жеке бастың мінез-құлқы мен рухани мәдени құндылықтарын қалыптастырудың баспалдақтары болды. Тәрбиенің салт-дәстүр арқылы жүретіні белгілі. Халқымыздың ежелден келе жатқан наным-сенім, салт-дәстүрлері, қазіргі таңда көптеген ғылыми еңбектерде жарық көруде. Біріншіден, дәстүрлердің қай-қайсысы болмасын тәрбиелік мәні зор. Екіншіден, дәстүрдің психологиялық ерекшеліктері, сол дәстүр қалыптасқан халықтың тіршілік бейнесі мен еңбектенуі танылатын сан алуан дәстүрлерден көрінеді. Мәселен, тәрбиенің негізі болып табылатын ұлттық салт-дәстүрлерді насихаттаудың жастар тәрбиесінде мәні зор. Аталған тәрбие ерекшеліктеріне қатысты деректер бойынша оның бірнеше түрлері бар. Соның бірі – отбасы тәрбиесі. Оған ұлт тәрбиесі мен қыз тәрбиесінің ерекшеліктері, жастарды жұбайлық өмірге тәрбиелеу жатады. Қазақ халқы ұл тәрбиесі мен қыз тәрбиесіне ерекше мән беріп, оның өзіндік ерекшелігін ескеріп тәрбиелеген. Ұл тәрбиесіне ерекше мән беріп, оларды еңбексүйгіштікке, жауапкершілікке, сондай-ақ әнші, күйші, аңшы т.с.с. небір өнерлерге, сырт шаруаға, яғни жан-жақты азамат етіп тәрбиелеуді мақсат еткен. Тәрбиенің басты шарты үлкендер ел алдында танылған алуан өнерді жастардың бойына біртіндеп сіңірте беру керек деп түсінген. Ал қыз тәрбиесінде «Қыз өссе – елдің көркі» деп айтылатындай, қай ата-ана болса да ғұрып, дәстүрге тән, қыз балаларға қамзол, кәмшат бөрік, биік өкше етік, қос етек көйлек тіктіріп кигізген. Ерте кезден қыз балаларды ішкі үй шаруасына тартумен қатар жалпы әйел табиғатына тән нәзіктік, сабырлылық, төзімділік, бала тәрбиелеу, өнерге баулу сынды т.с.с. жақсы игі істерге баулыған. Ерте заманнан дәстүр жастарға білім берудегі негізгі құрал болып келді. Мәселен, ақыл-ой тәрбиесі адам зиялылығының негізі десек, сол арқылы баланы ойлау іс-әрекетінің шарты болып табылатын білім қорымен қаруландыру, ойлау амал-жолдарын меңгерту, білім мен дағдылар және дүниетанымын қалыптастыру міндетінің шешілетіні хақ [5].

Дәстүрлер негізінде жүргізілетін тәрбиенің жолдары көп. Соның ішінде адамның құқықтық мәдениетін қалыптастыру жастар тәрбиесінде өзекті мәселелердің бірі. Құқықтық мәдениет болмай, қоғам алдындағы міндетті орындау мүмкін емес. Ол күрделі, өйткені құқықтық мәдениет, құқықтық тәрбиенің деңгейімен тығыз байланысты. Атақты Қазыбек, Төле және Әйтеке сынды билер дәстүрлері мен даналығын өмірден алынған пайымдаулары мен сабақтастығын айқындауға болады. Аталған тәрбиенің мәні жастарымызға құқықтық білім беруге, заңды құрметтеуге, құқықтық іс-әрекетке тәрбиелеуге үйрету деп түсінуіміз

керек. Осы ретте ұлттар мен халықтардың мүдделеріне, құқықтарын қорғау, ұлтаралық қатынастарды сауықтыру, тұрақтылық, кез келген келеңсіз жайттарға жол бермеу т.б. осындай маңызды мәселелер этнопсихологиялық факторларды ерекше ескерудің қажеттілігінде көрсетеді. Бұл жастардың санасына және көзқарастарына тәрбие дәстүрлері мен қоғамдық, әлеуметтік пікірлердің қалыптасуына әсер ететіні сөзсіз [6].

Шынында ХХІ ғасырда жастар арасында әлеуметтену процесіндегі салт-дәстүрдің орны мен ролі орасан зор. Себебі, қазақ даласындағы ақылы асқан данышпан-ғұлама ғалымдардың барлығы дерлік осындай «әлеуметтену процесі» деген ғылыми атақ алмаса да, салт-дәстүр деп аталатын киелі мектептен шыққан. Адам баласы қоғамнан тыс өмір сүре алмайды. Ол қоғамға енуі үшін ең алдымен әлеуметтену процесінен өтуі қажет. Ендеше, дәстүріміздің барлық мақсат-мүддесі біз, яғни ұрпақ үшін болса, бізге неге оны ту етіп ұстамасқа!

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Назарбаев Н. Қазақстан халқына Жолдауы 2011.
2. Аймагамбетова О.Х. Этнопсихологическое исследование этнических конфликтов. //Вестник КазНУ им.Аль-Фараби. Серия психология и социология. №1(8). – С.126.
3. Әбубәкірқызы Б. Этнопсихология. – Қарағанды: ҚарМУ баспасы, 2004. – 92 б.
4. Жарықбаев Қ. Әдеп және жантану. – Алматы: Атамұра, 1996. – 22 б.
5. Жарықбаев Қ., Қалиев С. Қазақ тәлім-тәрбиесі. – Алматы: Санат, 1995. – 349 б.
6. Әбдікерова Г.О. Тұлға әлеуметтануы. – Алматы: Атамұра, 2006. – Б. 18.

РЕЗЮМЕ

*Иманбекова Б.И., д.с.н., доцент, Бабитаева А., магистрант,
(г. Алматы, Казахский государственный женский педагогический университет)*

ВЛИЯНИЕ ТРАДИЦИИ В СОЦИАЛИЗАЦИИ КАЗАХСКОЙ МОЛОДЕЖИ

В статье составной частью культуры каждого народа является сохранение своих обычаев, традиций и обрядов, передаваемых из поколения в поколение. Обычай, традиций и обряды казахского народа формировались на протяжении нескольких столетий. Традиции – это исторически сложившиеся устойчивые и наиболее обобщенные нормы и принципы общественного мнения. Обычай – это также общепринятые исторически сложившиеся в процессе эволюции правила и нормы, регулирующие поведение людей в определенной области общественной жизни.

Ключевые слова: Традиция, социализация, молодежь, обычай.

SUMMARY

*B.I. Imanbekova, Doctor of social sciences, associate professor, A. Babitaeva, master,
(city Almaty, Kazakh State Women's Teacher Training University)*

THE EFFECT OF THE SOCIALIZATION OF YOUNG KAZAKH TRADITION

Component part of culture of every people is a maintenance of the consuetude`s. traditions and ceremonies. Transferrable from generation. Consuetude, traditions and Ceremonies of Kazakh people were formed during a few centuries. Traditions- it historically folded steady and the most generalized norms and principles of public relations of people, transferrable from a generation in a generation and guarded by force public opinion. Consuetudes – it also generally accepted historically folded in the process of evolution governed norms, regulative the conduct of people in certain sphere of public of public life.

Key words: Tradition, socialization, youth, custom.

ӘОЖ 340.134
М12

ТӘУКЕ ХАННЫҢ «ЖЕТІ ЖАРҒЫ» ЖИНАҒЫНДА ӘЛЕУМЕТТІК ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚТЫҚ НОРМАЛАРЫ ЗАҢДЫЛЫҚТАРЫНЫҢ БАЯНДАЛУЫ

*Ж.Б. Мұқалдиева, з.ғ. магистрі, аға оқытушы
(Алматы қ., Қазақ мемлекеттік қыздар
педагогикалық университеті)*

Аңдатпа: Мақалада Тәуке ханның «Жеті жарғы» жинағындағы әлеуметтік- құқықтық нормаларының заңдылықтары туралы айтылады. Мемлекет және құқық теориясы тарихына тікелей әсері бар.

Түйін сөздер: тарих, ғылым, ру, көшпелі, саяси, халық, талап, құн, билік, норма, заң, әскер, қоғам.

Тәуке ханның «Жеті жарғысы» қазақ ата заңдары тарихында маңызы зор ірі ескерткіш болып табылады. XVII ғасырдың аяқ шенінде қазақтардың әдеттегі құқық нормалары бір жүйеге келтіріліп, толықтырылды. Бұл Тәуке хан билік құрған кездері «Жеті жарғы» деген атпен мәлім болды. Ғылыми әдебиеттерде Тәуке ханның ережесі деп те аталып келді. Алайда, көшпелі қазақ даласында байырғы өмір сүрген қазақ хандарының жазылмаған заң ережелері Жеті жарғының негізгі көзі болды. Заңдарға негізінен алғанда қазақ қоғамының XVII ғасырдағы әскери-саяси және әлеуметтік өмірінің қажеттеріне жауап беретін ережелер жиынтығы енді. Жеті жарғының жасалуы, қолданылып келген әдеттегі құқықтық нормалары негізінде қазақты феодалдық қоғамның жаңа қажеттеріне бейімдеу болды. Бұл орайда, ол нормалар феодалдық ақсүйектердің мүдделеріне сай, солардың мүддесін көздейтін заңнама жиыны болды. Алайда, «Жеті жарғы» қазақ қоғамының сол заманындағы әлеуметтік және құқықтық нормаларының заң жүзінде баянды етілуі, сол замандағы қазақ халқының және барлық көшпелі өркениеттің мәдени байлығы мен мыңжылдық тарихи ерекшелігі бар, адам еркіндігін жақтаған сипаттармен әлем назарына ілінді. Ұлы далада көшпелі өркениеттің негізін құрған, қыпшақтар даңқы үстемдігінің ерте құлдырауы, тиісінше қазақтың құқықтық мәдениетінің беделі мен рөлінің құлдырауына соқтырмай, керісінше таңғаларлық жағдай туғызды. Бұл қазақ ата заңының аумағы кең даланың еркіндік қабілетінің сақталуымен, оқшау орналасуымен көріне білуі. Сол кездері қазақ көшпелі қоғам аясында құқықтық дүниетанымы мен өзіндік ерекшеліктерге ие болды. Жеті жарғыда адамгершілік құндылықтарға негізделген әділ сот пен шешендік ділмарлықтың рөлі өте жоғары қойылып,

өзін-өзі басқару еркіндігіне деген ұмтылыс айқын сезілді. Ру ішіндегі және рулық байланыстарда, сондай-ақ басқару қатынастарында шыншылдық, әділдік және адалдық сияқты моральдық құндылықтарды тәрбиелеп, бекітуге ерекше көңіл бөлінді. Жеті жарғы қазақ құқығының бірегейлі оның көшпелі өркениет шеңберінде туындап, сол дәуірдің арман-мақсаты мен көптеген құндылықтық белгілерін қамти отырып, әкімшілік, қылмыстық істер, азаматтық құқық нормалары мен салықтар, діни көзқарастар туралы ережелер енгізіліп, сол дәуірдегі қазақ қоғамы өмірінің барлық жағы түгел қамтылды. Сондай-ақ, Тәуке ханның жалпы қазақтың ханы ретінде тақта ұзақ та біршама сәтті отыруы, әдетте басқа хандарда жиі ұшырататын әскери қуатының күшті болғандығы емес, ең алдымен, оның ой-өрісінің ерекше жоғарылығы, басқару ісін халықтың дәстүрлі әдет заңдары мен сот ісін жүргізу саласындағы тәжірибесімен ұштастыра білуімен көрінді. Сонымен бірге рулар арасындағы дауларды шешудегі жеке басының сыннан өткен тапқырлығы мен барынша жетілген шешендік шеберлігі арқасында қамтамасыз етілуі. Қарапайым қазақтар арасында барынша жоғары бағаланатын көсемнің жеке басының бұл артықшылықтары Тәуке ханның барлық үш жүзде де беделінің тез өсуіне жақсы жағдай жасады. Жеті жарғыда көрініс тапқан сол кездегі тұрмыс жағдайлары мен көшпелі қоғам қайшылықтарының, олар пайдаланған құқықтық әдеттер мен нормалардың жиынтығы ел аузындағы аңыздарда Тәуке хан мен оның жақын адамдарының заңдық бастамасы ретінде баяндалады.

Қазақ заңдарының жинағы ұрпақтан-ұрпаққа тек ауызекі түрде ғана беріліп, бізге жазбаша жетпеген. Алайда, Жеті жарғы қазақ дала өміріне қатысты заңдар жиыны ретінде баяндалуы, ол адам өміріндегі әрбір жалпы және жеке құқықтық жағдайларды қамтитын жүздеген баптардан тұрды. Атап айтар болсақ, әкімшілік-құқықтық нормалар мен қылмыстық іс құқығы бойынша Жеті жарғыда жоғарғы өкімет билігі ханның қолында шоғырлануға тиіс болды. Заңдардың жекеленген баптарында көрсетілгендей хан жоғарғы судья болған. Ол қылмысы және теріс қылықтары үшін соттап, жазаға тартқан, салық салу тәртібін белгілеген. Ал, тармақтары бойынша сұлтандар мен ру-тайпа старшындары арқылы хандықты басқару тәртібі нақтылана түседі, онда былай делінген «Халық істері туралы пікірлесу үшін ханның өзі, сондай-ақ барлық сұлтандар, рулардың ақсақалдары мен билеушілері күзде қазақ даласының ортасындағы бір жерге жиналатын болсын» [1,118 б.]. Бұл талаптың қатаң болғаны соншалық, құрылтай жиналысына қарусыз келген адамның дауыс беруге хақысы болмаған және барлық әдет-ғұрыпқа қарамай, жасы кішілер оған орын бермей отыра берген. Яғни «халық жиналысына» қару-жарағымен келуге тиіс болған. Сонымен бірге заңдардың бір ережесінде: «Сұлтандардан басқа қару аясына алынатын әрбір адам ханға және халық билеушілеріне жыл сайын өзінің мал-мүлкінің жиырмадан бір бөлігі мөлшерде салық төлеп отыратын болсын», – делінген [2,176 б.].

Жеті жарғыда адамның жеке басына қарсы, мал-мүлік қатынастарына қарсы жауапкершілік, отбасы-неке қатынастары мен қылмыс жасағандығы үшін жауапкершілік те көзделген. Заң жүзінде баяндалуы бұл сол заманда ер құны, жесір дауы, ұрлық, жер дауы сияқты күрделі дау-жанжалдарда қолданылатын дәстүрлі заң болды. Әсіресе, жазалаудың ең көп тараған түрі – құн төлеу болды. Талапкердің келісуі бойынша тіпті кісі өлтірген адамдар да құн төлеу арқылы өмірін сақтап қала алған. Қылмыскердің және өлген адамның әлеуметтік тегіне байланысты құн мөлшері төленіп отырған. Мәселен, өлтірілген қатардағы еркек үшін кісі өлтіруші оның туыстарына 1000 қой, әйел үшін 500 қой төлеген, ал сұлтан мен қожаны өлтіргені үшін жеті адамның құны алынған. Дегенмен, Жеті жарғыда өлім жазасы мен құн төлеуден басқа өзге де жазалар; мал-мүлкін тәркілеу, елден қуу және жұрт көзінше масқаралау шаралары да көзделінген. Бірақ қазақ қоғамы мүшелерінің негізгі бұқарасының еркіндігі әрдайым заң алдындағы тең құқығы бола бермеген, бірқатар реттерде ерікті адамдардың да, ең алдымен әйелдердің құқықтарына нұсқан келтіріліп отырған. Мысалы, әйелдер, «күтушілер мен құлдар» сотта куә ретінде сөз сөйлей алмаған. Заң алдындағы толық құқықты адам «қару асынып жүре алатын» ересек еркек үйдің иесі, отбасының басшысы ғана бола алатын еді. Әрбір еркектің пайдаланатын құқықтары немесе ол құқықтардан айыру оның қоғамдағы әлеуметтік жағдайына тікелей байланысты

белгіленген. Алайда, XVII ғасырдың аяғында қабылданған Тәуке ханның «Жеті жарғы» атты заңы, шындығында, қазақ елінің бірігуіне жағдай жасады. Тәуке ханның бастауымен топтар арасындағы жер мен суға байланысты тынымсыз таластар мен қырқысуларды жою үшін билер мен ақсақалдар кеңесі әртүрлі тайпалар мен рулардың көші-қоныс орындарын айқындап, ру тармақтары ішінде тамғаларды пайдалану тәртіпке келтірілді. Қазақ қоғамында тарихи қалыптасқан әдеттік құқық нормаларына жекелеген өзгерістер енгізіліп, оларды қолдану тәртібі белгіленді. Ру арасындағы келіспеушілік бір жүз бен екінші жүз арасындағы қырғи-қабақ салқындықты әлсіретті. Ел бірлігін сақтауда хандық биліктің заң негізінде күшеюіне негіз болды. «Қасым ханның қасқа жолы», «Есімханның ескі жолы» деп аталатын байырғы қазақ хандарының мемлекетті басқару мен халықты билеудің «қалыптасқан қанға қан, жанға жан» дейтін тоқтам-байламды барынша жеңілдетіп, ерді құн төлеу сияқты жаза түрлерін далалық құқықтармен өзгерте отырып, жаңа заң жүйесін жасауға тырысты. Оларды жекелеп айтар болсақ:

1. Көтеріліс жасап, бүлік шығарған кісілерге өлім жазасы бұйырылсын;
2. Түркі халқының мүддесін сатып, елге опасыздық еткендер өлім жазасына бұйырылсын;
3. Мемлекет ішінде жазықсыз кісі өлтіргендер өлім жазасына бұйырылсын;
4. Өзге біреудің әйелімен зиянқорлық жасап, ақ некесін бұзушыларға өлім жазасы бұйырылсын;
5. Өреде тұрған, тұсаулы жүрген сәйгүлік атты ұрлаған кісіге өлім жазасы бұйырылсын;
6. Төбелесте мертігудің түріне қарай төмендегіше мүліктей құн төленсін:
 - а) біреудің көзін шығарған кісі айыпқа қызын береді, ал қызы жоқ болса, қыздың қалың малын береді;
 - б) төрт мүшенің бірін мертіктірген кісі айыпқа ат береді.
7. Ұрланған жылқы, өзге де құнды мүлік үшін он есе артық айып төлеттірілсін т.б.

Тәуке хан билік еткен тұста «Жеті жарғы» қазақ билерінің ел ішіндегі дау-жанжалдар мен саяси маңызы бар мәселелерді тиімді шешуде бірден-бір заңдар жиыны болды. Олай дейтініміз, феодалдық жоғарғы тобының артықшылық жағдайларын, оның саяси үстемдігі мен феодалдық меншіктің үстемдік тәртіптерін қорғау негізінде әрбір адам қатаң жазаланып отырған. Мәселен, егер айыпталған адам соттың үкімін орындамайтын болса немесе ауылдың бастығы істі қараудан әдейі жалғартатын болса, қылмысты адамды қорғайтын болса, онда талапкер өз ақсақалдарының рұқсаты бойынша барымта алуға, яғни өзінің туыстарымен немесе ең жақын көршілерімен бірге жауапкердің ауылына барып, оның малын жасырын түрде айдап әкетуге құқығы болған; бірақ үйіне қайтып келгеннен кейін ол бұл істі қадағалап отырған өз бастығына айтуға тиісті болды, сөйтіп барымталанған малдың саны талапқа мөлшерлес болуға тиістігі анықталып отырды. Сот үкімін орындауға күштеп көндірудің кең тараған әдістерінің бірі болған мұндай тәсіл іс жүзінде Жеті жарғыда барымтаны бас бұзарлық әрекет деп қарамай, керісінше сол замандағы қазақ қоғамының жөн-жобалы құбылысы ретінде қарастыруымыз керекті. Бұдан жергілікті жерлердегі сот және әкімшілік биліктің бір-бірінен бөлінбегенін көрсетеді. Осыдан бидің бір басында ең кем дегенде үш функциясы болғанын; ол ру басы да, судья да, жергілікті жердегі әкімшілік биліктің өкілі де болғандығын айқындайды. Мұндағы Жеті жарғыдағы тұжырымдалған құқықтық нормалар жиынтығын бүкіл Қазақ хандығы шеңберінде қолданылған деген қорытынды жасалады. Дегенмен де, қазақ даласындағы жер дауы, қылмыс пен құн дауына, ұрлық-қарлық, тонаушылыққа және куәлік ету мен ант беру рәсімдеріне орай қалыптасып, тұжырымдалған қазақтың ұлттық әдет-ғұрып заңдары жоғарыда атап өткендей, осы Жеті жарғыда көрініс тапты. Бұл да дала өмірінің заңдары бір жүйеге түсіріліп, тәртіпке келтіріліп, қатаң орындалды деген сөз. Тәуке ханның бастау-басшылығымен қабылданып, жүзеге асырылған сол кезең үшін мейлінше ірі реформаланған қазақ халқының әдет-ғұрып заңдарының жиынтығы «Жеті жарғы» деген атпен белгілі болды. Сондықтан Жеті жарғыны ғылыми тұрғыдан қарастырсақ, тек қана тарихшы заңгерлер үшін емес, тұтастай алғанда Қазақстан

тарихы саласындағы зерттеулер үшін маңызды болып табылады. Тәуке хан билік құрған уақытта қазақ елінде ең тыныш жылдар болды, өзара алауыздық қырқысулар, жер даулары әрі әділ шешімін тапты. Рулар арасындағы әртүрлі қақтығыстарды шешу, қазақтардың сыртқы жауларға қарсы біріккен қимылдарын белгілеу мәселелері талқыланды. Халықтың әл-ауқаты жақсарды, «Қой үстінде бозторғай жұмыртқалаған» заман деп аталуы тегін емес еді. Бұл елдің ең бай да бейбіт өмір кешкен уақыты болды. Тәуке хан саяси оқиғаларға толы ұзақ өмір сүрді, көшпелі халық жадында ол билеген кезең «алтын ғасыр» ретінде сақталды. Қырғынға бөккен елді бабына түсіріп, ру мен ру арасындағы талай жылғы қантөгісті тоқтатты, ақылы мен әділдігінің арқасында жұрттың бәрін өзіне мойын ұсындыра білді, әлсіз рулардың басын қосып, әулетті дұшпанға қарсы қоя алды, күштілерді тізеге салып, тәубесіне келтірді, баршаға ортақ заң жасап, сол бойынша билік айтты. «Жеті жарғы» ел билеуде әділдік пен адалдықтың үлгісі ретінде танылып, дүниеге көзқарастарының кеңдігімен, білімдарлығымен, туғанға бұрмайтын турашылдығымен аты әйгілі болды. Сондықтан да, Тәуке хан тұсында дала өмірінің заңдары бір жүйеге түсіріліп, тәртіпке келтірілді, қатаң орындалды. Сол себепті де, Жеті жарғыда көрсетілген құқықтық нормалар жиынтығы қазақ даласы бойынша заң жүзінде баяндалуы бүкіл Қазақстан көлемінде қолданыс тауып, жүзеге асырылды деп батыл айта аламыз.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қазақтың ата заңдары: Құжаттар, деректер және зерттеулер 10 томдық / Бағдарлама жетекшісі С.З. Зиманов. – Алматы: Жеті Жарғы, 2005. Т.5. – Б. 118, 154.
2. Қазақ әдет-ғұрып құқығының материалдары /Құр.: З.Кенжалиева және т.б. – Алматы, 1996. – Б.176.
3. Маймақов Ғ. Қазақстан Республикасының саяси құқықтық тарихы. – Алматы, 2000.
4. Қазақстан тарихы: 5-Тарау. – Алматы, 1999. – 460 б.
5. Көркемсуретті Қазақстан тарихы. – Алматы, 2005. – 405 б.

РЕЗЮМЕ

Мукалдиева Ж.Б., старший преподаватель

(г. Алматы, Казахский государственный женский педагогический университет)

ПЕРЕЧИСЛЕНИЕ О ЗАКОНОМЕРНОСТИ СОЦИАЛЬНЫХ И ПРАВОВЫХ НОРМАХ В СБОРНИКЕ «ЖЕТИ ЖАРҒЫ» ТАУКЕ ХАНА

В статье рассматриваются социально-правовые нормы казахского закона Тауке хана «Жеті жарғы». Определение законности на основе сборника «Жеті жарғы» при правление Тауке хана определяет правовые нормы обычаев и традиции казахов.

Ключевые слова: закон, история, наука, политика, народ, требование, стоимость, власть, норма, армия, общества.

SUMMARY

Zh.V. Mukaldieva, senior lecturer

(city Almaty, Kazakh State Women's Teacher Training University)

ENUMERATION ABOUT LEGITIMACY OF SOCIAL AND ADJUDICATORY REGULATIONS STATED IN TAUKE KHAN'S «ZHETI ZHARGY»

Note patterns of social tons of legal norms contained in the collection Tauke Khan «Zheti Zhargy». The article deals with the social and legal norms of the Kazakh law Tauke Khan «Zheti zhargy». The definition of legality on the basis of the collection «Zheti zhargy» under the region of Khan Tauke defines the legal norms of customs and traditions of Kazakh people.

Key words: law, history, science, poitika, people, demand, stomost, power, rule, the army and society.

**ПЕДАГОГИКА - ПСИХОЛОГИЯ
PEDAGOGY - PSYCHOLOGY**

УДК 37.01

**ФОРМИРОВАНИЕ ПОЗНАВАТЕЛЬНОГО ИНТЕРЕСА К ЧТЕНИЮ УЧАЩИХСЯ
НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ**

*Л.Е. Агеева, к.п.н., ассоциированный профессор
Е.А. Евдакова, студент
(г. Алматы, Казахский государственный
женский педагогический университет)*

Аннотация: В статье раскрывается сущность понятия «интерес к чтению». Обосновывается необходимость расширения читательского кругозора младших школьников. Формирование у учащихся интереса к чтению реализуется только через активную самостоятельную деятельность.

Ключевые слова: познавательный интерес, читательский кругозор, самостоятельная деятельность, целостный педагогический процесс.

Современный образ жизни значительно отличается от того, который был несколько десятилетий назад. В настоящее время проблема развития интереса у учащихся к чтению становится проблемой поколения. Книга в любой своей форме все быстрее отдаляется, интерес к чтению падает. Воспитать гармонично развитую личность без книги невозможно. Приоритетной задачей в области образования в РК становится формирования конкурентноспособной личности, что указано в Законе РК «Об образовании» [1].

Средством развития личности является книга, так как чтение мы рассматриваем как творческий процесс. Многие ученые придавали чтению особое значение для развития способностей человека – его воли, интеллекта, характера.

На протяжении XVII-XX века ученые уделяли большое значение чтению книг. Они рассматривали книгу как средство формирования нравственного воспитания, развития мышления, внимания, речи (Я.А.Коменский, К.Д. Ушинский, Л.Н.Толстой, В. Г. Белинский, А.И. Герцен, Н.Г. Чернышевский, В.А. Добролюбов, А.С. Макаренко, В.А. Сухомлинский, Т.А. Абенова, К.Х. Жаданова и др.).

Я.А.Коменский отмечал: «Напрасен ум, если нет пищи мудрости, какую доставляют добрые книги, полные благих наставлений, примеров, нравственных заветов, законов и благочестивых правил». [2].

К.Д. Ушинский говорил: «Интерес основной внутренней механизм успешного учения». Он призывал сделать чтение книг и работу с ней настолько интересной, чтобы завлечь ребенка в этот увлекательный мир книг [3].

Л.Н.Толстой рассматривает чтение, как способ обучения: чтение механическое и постепенное. «Я заметил, что дети имеют более охоты читать книги из народа, а именно: сказки, пословицы, сборники песен, легенд, стихов, загадок...» И еще: «Плохие книги не только бесполезны, но вредны... Надо стараться прежде всего прочесть и узнать самых лучших писателей всех веков и народов» [5].

В.А. Сухомлинский продолжил мысль А.С. Макаренко о том что «одна из самых важных педагогических проблем школы – дать ученику жизнь в мире книг» [7]. Он писал: «Я вижу важнейшую задачу исключительной важности в том, чтобы чтение стало самой сильной, неодолимой духовной страстью ребенка, чтобы в книге человек на всю жизнь нашел привлекательность и роскошное общение с мыслью, красотой, величием человеческого духа, неисчерпаемый источник знаний» [8].

В различных источниках понятие «чтение» рассматривается как:

- творческая деятельность субъекта-читателя, осваивающего произведение, продукт творческого труда другого субъекта-автора, создателя данного произведения [11];
- культура творческого поиска, творческое, личностное «проживание» произведения [12];
- творческая деятельность, в ходе которой читатель анализирует факты, суждения, проводит синтез отдельных понятий, в результате чего закладывается фундамент нового знания [13].

Проходя практику в школе, мы заметили, что у детей снижен интерес к книге, поэтому данная тема актуальна в современном образовательном пространстве начальной школы.

Нами определена цель и задачи педагогического эксперимента. Цель: выявить и повысить уровень сформированности познавательного интереса к чтению.

Задачи:

1. Выявить уровень сформированности познавательного интереса к чтению у детей 3 класса.
2. Разработать и внедрить методику формирования познавательного интереса.
3. Провести анализ полученных данных.

Эксперимент проходил в 3 этапа (констатирующий, формирующий, контрольный). Исследование проводили на базе КГУ «Гимназия 15».

С целью выявления уровня сформированности познавательного интереса к чтению у учащихся 3 «В» экспериментального класса КГУ «Гимназия №15», нами был проведен констатирующий эксперимент, в ходе которого выяснилось, что 36% детей с высоким уровнем, 24% детей со средним уровнем, 40% детей с низким уровнем. А в контрольном 3 «А» классе, у 37% детей высокий уровень, у 22% детей средний уровень, у 42% детей низкий уровень. По результатам мы видим, что преобладает низкий уровень познавательного интереса к чтению в обоих классах.

Распишем показатели уровней сформированности познавательного интереса к чтению. Высокий уровень: любят читать, читают ежедневно, перечитывают свои любимые книги, регулярно посещают библиотеку, дома есть своя библиотека.

Средний уровень: читают только школьную программу, дополнительно просматривают журналы, читают не регулярно, библиотеку посещают редко.

Низкий уровень: читают только школьную программу, если учитель оставил после урока, библиотеку не посещают, дополнительную литературу не читают.

Целенаправленно работать с книгой дети начинают в начальной школе. Поэтому нам было важно привлечь детей к чтению, развивать их читательский интерес, и расширить читательский кругозор детей.

Особым видом интереса является интерес к познанию, т.е. познавательный интерес. Его область – познавательная деятельность, в процессе которой происходит овладение содержанием книги, а также умения и навыки читать. Поэтому в работе мы способствовали тому, чтобы при чтении книги активизировались психические процессы личности, приносили ей глубокое интеллектуальное удовлетворение, содействующее эмоциональному подъему, так что познавательный интерес выступает как важный мотив активности личности, ее познавательной деятельности.

Для формирования познавательного интереса к чтению мы использовали различные методические приемы.

Беседу мы строили в виде диалога, живого обмена мыслями, учащиеся приобретали знания, которые становились прочными. При планировании урока и внеклассных занятий мы тщательно продумывала вопросы, которые бы стимулировали обучаемых в поисках ответа на них активно оперировать материалом, анализировать и осмысливать его, устанавливать в нем различные соотношения и связи, обеспечивая тем самым глубокую переработку материала, его прочное запоминание.

Следующим приемом было использование загадок, пословиц, поговорок, чистоговорок в основе, которых лежит сравнение, анализ и обобщение. Незаменимым помощником в

вовлечение детей в чтение научно-познавательной литературы является игра-соревнование или воображаемое путешествие. Игра-соревнование активизирует коллективное мышление, а коллективное мышление помогает каждому ребенку почувствовать свою одаренность, помогает думать, быть личностью, делать собственные открытия, выносить свои догадки в коллективные умозаключения. Игра заставляет детей творчески относиться к научно-художественным книгам, ища ответы на проблемные вопросы, сравнивая разные книги одного автора, сопоставляя однотомные произведения разных писателей, знакомясь со справочниками. В условиях игры, читательский диапазон расширяется. Маленькому читателю становятся по плечу процесс эксперимента, сопоставление факторов, выяснение связей и систематизация познанного. Постепенно он заинтересовывается историей науки и методами познания. Книг, помогающих удовлетворить, этот интерес, становится все больше [14].

При работе с текстом мы использовали форму развития критического мышления - составление таблицы «Знаю-Хочу знать-Узнал». В каждую из колонок таблицы необходимо разнести полученную в ходе чтения текста информацию. Особое требование – записывать сведения, понятия или факты следует только своими словами, не цитируя учебник или иной текст, с которым работали. Прием «Маркировочная таблица» позволила нам проконтролировать работу каждого ученика с текстом учебника и оценить работу школьников.

После формирующего эксперимента была повторно проведена диагностика сформированности познавательного интереса к чтению. В ходе анкетирования было выявлено, что познавательный интерес к чтению повысился (таблица 1). В экспериментальном 3 «В» классе высокий уровень повысился на 12%, средний уровень не изменился, низкий уровень понизился на 12%. А в контрольном 3 «А» классе высокий уровень повысился на 3%, средний уровень не изменился, низкий уровень понизился на 4%.

Таблица 1 – Уровень сформированности познавательного интереса к чтению в контрольном эксперименте

3 «В» класс		3 «А» класс	
Констатирующий эксперимент	Контрольный эксперимент	Констатирующий эксперимент	Контрольный эксперимент
Высокий уровень 36 %	Высокий уровень 48%	Высокий уровень 37%	Высокий уровень 40%
Средний уровень 24 %	Средний уровень 24%	Средний уровень 22%	Средний уровень 22%
Низкий уровень 40 %	Низкий уровень 28 %	Низкий уровень 42%	Низкий уровень 38%

С целью получения дополнительной информации нами был проведен анализ читательских формуляров (количественный учет прочитанного материала, литературного предпочтения). По результатам анализа мы выяснили, что общее количество прочитанного материала в 3 «В» экспериментальном классе 328 это на 48 больше, чем в 3 «А» контрольном классе, журналов развлекательного характера в 3 «В» – 130 это на 20 журналов больше, чем в 3 «А» классе, художественной литературы в 3 «В» – классе 180 это на 20 книг больше чем в 3 «А» классе, энциклопедий и справочников в 3 «В» – классе 18 это на 8 штук больше, чем в 3 «А» классе.

Обобщив результаты проведенного эксперимента мы видим, что после систематической работы по формированию читательского интереса, уровень сформированности познавательного интереса к чтению повысился. На уроке литературы использовались игры-соревнования, изучалось устное народное творчество, вопросы формировались таким образом, что способствовало активной деятельности учащихся.

В современном обществе каждый человек должен быть подготовлен к самообразованию, к самостоятельному «добыванию знаний», к обновлению своих познаний, верным помощником в этом для человека станет книга. Современный ребенок не будет читать книгу, если не формировать познавательный интерес к чтению через различные методические приемы в целостном педагогическом процессе.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Закон РК «Об образовании»
2. Коменский Я.А. Об искусном пользовании книгами – первейшим инструментом развития природных дарований//Школьная библиотека. – 2000. –№5. – С.58 – 62.
3. Ушинский. К.Д. Письмо о воспитании наследника русского престола. Антология гуманной педагогики. Ушинский. – М., 1998.
4. Герцен А.И., Огарев Н.П. О воспитании и образовании. – М.: Педагогика, 1990. – 368 с. – (Педагогическая библиотека)
5. Толстой Л.Н. – М.: Издательский Дом Шалвы Амонашвили. 1996. – 224 с. – (Антология гуманной педагогики).
6. Толстой Л.Н. – М.: Издательский Дом Шалвы Амонашвили. 1996. –120 с. – (Антология гуманной педагогики).
7. Макаренко А.С. Воспитание гражданина. – М.: Просвещение, 1988. – 304 с. – (Библиотека учителя. Педагогические раздумья).
8. Сухомлинский В.А. – М: Издательский дом Шалвы Амонашвили, 1997. – 224 с. – (Антология гуманной педагогики).
9. Электронная библиотека студента [<http://bibliofond.ru>], [2012]. URL: <http://bibliofond.ru/view.aspx?id=467663/>
10. Ниталимова Л.В., Семенова С.Н. Развитие читательского интереса младших школьников. – М.: Ментор. – 2007.
11. Платунова Т.А. Формирование самостоятельной читательской деятельности у младших школьников в условиях модернизации образования [Электронный ресурс] // Фестиваль педагогических идей «Открытый урок» [<http://festival.1september.ru>], 2013. URL: <http://festival.1september.ru>.
12. Электронная библиотека студента [<http://bibliofond.ru>], [2012]
13. Электронная библиотека студента [<http://bibliofond.ru>], [2012]. URL: <http://bibliofond.ru/view.aspx?id=467663/>
14. Ниталимова Л.В., Семенова С.Н. Развитие читательского интереса младших школьников. - М.: Ментор. – 2007.

ТҮЙІНДЕМЕ

Агеева Л.Е., п.ғ.к.,

Евдакова Е.А., студент

(Алматы қ., Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті)

БАСТАУЫШ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУҒА ТАНЫМДЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Мақалада «оқуға қызығушылық» деген ұғымның мағынасы ашылады. Бастауыш сынып оқушыларының оқулық ой-өрісін кеңейту қажеттілігінде негізделеді. Оқушылардың оқуға деген ынтасы өсуі тек қана өзіндік жұмыстар арқылы жүзеге асырылады.

Түйін сөздер: танымдық қызығушылық, оқырмандар көкжиектері, өзін-өзі жұмыспен қамту, біртұтас педагогикалық процесс.

SUMMARY

L.E. Ageeva, candidate of pedagogical sciences

E.A. Evdakova, student

(Almaty city, Kazakh State Women's Teacher Training University)

FORMATION OF INFORMATIVE INTEREST IN READING ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS

The article reveals the essence of the concept of 'interest in reading. "The necessity to expand the reader's horizons younger students. Formation of students' interest in reading is realized only through the active independent activity.

Keywords: cognitive interest, the reader's horizons, self-employment, holistic pedagogical process.

УДК 37.01

КОЛЛАБОРАТИВНАЯ СРЕДА КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Л.Е. Агеева, к.п.н., ассоциированный профессор,

А.А. Прокопенко, студент

*(г. Алматы, Казахский государственный
женский педагогический университет)*

Аннотация: В статье говорится о формировании коммуникативных навыков учащихся начальной школы через организацию коллаборативной среды. Рассмотрены особенности коллаборативной среды обучения, ее достоинства и недочеты.

Ключевые слова: коммуникативные навыки, коллективная деятельность, коллаборативная среда.

Профессия учителя является одной из самых противоречивых, так как происходит постоянное противоборство традиционного и новаторского процессов. Двадцать первый век – это век информационных технологий, который требует изменений самих функций учителя. Если раньше основной функцией учителя была передача готового опыта ученикам, то в настоящее время эта функция изменилась. То есть основой образования является процесс обучения учащихся тому, как учиться. В результате чего дети становятся независимыми, ответственными и учениками с развитым критическим мышлением, которые обладают качеством самомотивации. Ученики могут свободно общаться между собой и в дальнейшем стать компетентными в различных областях жизни.

Все вышесказанное, возможно сформировать через коллаборативную среду, формируя коммуникативные навыки. Основная цель педагога заключается в том, чтобы воспитать в своих учениках свободную личность, которая может грамотно излагать свои мысли, культурно отстаивать свою точку зрения, самовыражаться в различных видах деятельности, быть ответственным, и нести ответственность за поступки, уметь общаться с окружающими людьми. Младший школьный возраст сензитивный для формирования данного навыка.

Коммуникативные навыки являются основой процесса общения школьников в целостном педагогическом процессе. Их сформированность влияет на результат обучения ребенка, на процесс социализации личности в целом. Это приобретает особую значимость в современной ситуации развития общества.

Рассматривая содержание понятия «коммуникативные навыки» мы проанализировали большое количество интерпретаций. Данная тема является не новой. Ей посвящен ряд

исследований, среди которых следует отметить работы Л.И.Лежневой, И.И.Михайловой, Р.В.Овчаровой, А.Зимней, Е.Г.Злобиной, М.С.Кагана, Я.Л.Коломинского, И.С.Кона, А.А.Леонтьева, А.Н.Леонтьева, Х.Й.Лийметса, М.И.Лисиной, Б.Ф.Ломова, Е.Мелибруды В.С.Мухиной, В.Н.Мясищева, Р.С.Немова и др. Так же изучением формирования коммуникативных навыков как у младших школьников, так и у преподавателей младших классов занимались Казахстанские ученые педагоги Н.Н.Хан, М.Д.Копжасаров, А.Б.Интыкбаева и др.

Так М.С.Каган понимает под коммуникацией информационную связь субъекта с тем или иным объектом – человеком, животным, машиной. Она выражается в том, что человек передает некую информацию (знания, идеи, деловые сообщения, фактические сведения, указания и т.п.), которую получатель должен принять, понять и в соответствии с этим поступать. Так как в общении оба субъекта имеют одинаковые права, то информация от них исходит одинаково и в полной мере и они оба являются активными собеседниками [1].

Понятие «коммуникация» в словаре иностранных слов, трактуется, как связь между двумя или более индивидами, основанная на взаимопонимании.

Коммуникативные навыки – это характеристика особенностей ориентации человека в коммуникационных процессах, отражающая степень адекватности понимания им интенциональности (основных смысловых доминант) коммуникатора [2].

Формирование коммуникативных навыков наиболее эффективно проявляется и развивается в условиях, специально организованной групповой и коллективной деятельности, направленной на достижение общей цели. К таким условиям можно отнести создание коллаборативной среды.

В современной системе образования качество работы учителя оценивается по тому, насколько высоки показатели качества знаний и умений его учеников, успешно ли ребёнок социализируется. Качество знаний детей полностью взаимосвязаны с их потребностью в обучении. Психологи называют это *мотивацией*. Ведь именно мотивация вызывает активность, которая определяет выбор средств и приёмов, их упорядочение для достижения целей.

Глава нашего государства Н.А.Назарбаев указывает, «Образование должно давать не только знания, но и умения их использовать в процессе социальной адаптации», поэтому учитель должен не только давать школьникам предметные знания, но и учить детей организовывать собственную учебную деятельность. И тогда процесс обучения станет для них более привлекательным и интересным.

Особое внимание нужно уделять формированию таких компетенций, как готовность к решению проблем, технологическая компетентность, готовность к самообразованию, готовность к использованию и умению использовать информационные ресурсы, коммуникативная компетентность, т.е. готовность к социальному взаимодействию. Эти компетенции наиболее эффективно формируются в процессе обучения в сотрудничестве, при использовании в классе групповой формы работы [3]. Указанные компетенции формируются только при использовании коллаборативной среды в обучении.

Данное понятие рассматривали ряд ученых, среди которых Е.Ильин, Н.Курдюкова, А.А.Бизяева, Е.А.Пальмова, Р.Николе, Е.Л.Григоренко, Б.И. Кочубей и др.

В педагогическом словаре указано, «коллаборативное обучение – образовательный подход к преподаванию и обучению, предполагающий совместную работу групп учителей или учащихся при решении проблемы, выполнение задания или создание продукта. В основе коллаборативного обучения лежит идея о том, что обучение – это социальная, по своему характеру, деятельность, в которой участники общаются друг с другом, и процесс обучения осуществляется посредством общения [4].

Благодаря коллаборативной среде обучения у детей развивается взаимопонимание друг друга. В.Р. Даужанова указывает на достоинства и недостатки коллаборативной среды. Так к достоинствам она относит то, что на уроках с применением форм сотрудничества никогда не бывает пассивного ученика. Большим плюсом становится приобретаемые знания, которые

для каждого ученика дороги и значимы. Главное достижение – это то, что у учеников горят глаза, они перестают скучать, они постоянно заняты на уроке, добывая знания самостоятельно. Удивление сменяется ожиданием, оно в свою очередь порождает позитивный настрой на работу. Каждый урок включает в себя задания для индивидуальной работы и для совместной групповой, проявляется больше доверия и позитива с обеих сторон.

К недостаткам В.Р. Даужанова относит то, что каждый ребенок, приходя на урок, несет с собой какие то, собственные проблемы: семейные, некачественно выученный урок, цели обучения которые он не достиг. И для того чтобы переключится на другой урок ему необходимо время. Зачастую это «время» учитель не предоставляет ученику. Еще одним затруднением коллаборативной среды выступает возможность учащихся уйти в неверном направлении. Сложно контролировать большую группу детей [5].

Для того, чтобы создать коллаборативную среду необходимо больше уделять внимание созданию эмоционального настроя в начале урока, так же учитель должен продумать как он организует взаимодействие учеников, и как будет организовывать дифференцированные задания для того, чтобы развить способности каждого ученика. Еще одним важным фактором является умение учителя отследить настроение то, на каком уровне находится эмоциональное состояние учащегося в конце урока. В этом учителю помогают разнообразные виды рефлексии.

При создании коллаборативной среды на уроке повышается учебная и познавательная мотивация учеников, снижается уровень тревожности, страха оказаться неуспешным, некомпетентным в решении каких-то задач, в группе выше обучаемость, эффективность усвоения и актуализации знаний, при совместном выполнении задания происходит взаимообучение, поскольку каждый ученик вносит свой вклад в общую работу. Групповая работа способствует улучшению психологического климата в классе, развитию взаимоуважения, умению вести диалог и аргументировать свою точку зрения [5]. Создание коллаборативной среды на уроке способствует комфортному сотрудничеству каждого участника учебного процесса.

На основании вышеизложенного можно сказать, что правильно организованная коллаборативная среда будет средством развития коммуникативных навыков, так как учащиеся займут активную позицию в процессе обучения.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Каган М.С. Мир общения: Проблема межсубъектных отношений. – М., 1988. – С.94.
2. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений. – 4-е изд., – М.: Высшая школа, 1993. – С.758.
3. Назарбаев. Новости на vlast.kz / vlast.kz.
4. Коджаспирова Г.М. Словарь по педагогике. – Москва, 2005. – С.199.
5. Даужанова В.Р. Влияние коллаборативной среды на результативность урока /журнал «Педагогический диалог», 2013. – С.45-46.

ТҮЙІНДЕМЕ

Л.Е. Агеева, п.ғ.к., доцент,

А.А. Прокопенко, студент

(Алматы қ., Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті)

БІРЛЕСКЕН ҚОРШАҒАН ОРТА БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ КОММУНИКАТИВТІК DAҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Мақала бірлескен қоршаған ортаны ұйымдастыру арқылы бастауыш сынып оқушыларының коммуникативтік дағдыларын қалыптастыру қарастырылады. Бірлескен оқыту ортаның ерекшеліктері, оның артықшылықтары мен кемшіліктері.

Түйін сөздер: коммуникативтік дағдылар, командалық жұмыс, бірлескен облысы.

SUMMARY

L.E. Ageeva, candidate of pedagogical sciences, associate prof.

A.A. Prokopenko, student

(Almaty city, Kazakh State Women's Teacher Training University)

COLLABORATIVE ENVIRONMENT AS A MEANS OF FORMATION OF COMMUNICATIVE SKILLS OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN

The article refers to the formation of communicative skills of primary school students through the organization of collaborative environment. The features of collaborative learning environment, its advantages and disadvantages.

Keywords: communication skills, team work, collaborative Wednesday.

ӘОЖ 37.1.3

СТУДЕНТТЕРГЕ ЖАСАЛҒАН ҚАМҚОРЛЫҚ – БІЛІМ МЕН ТӘРБИЕНІҢ НЕГІЗІ

Қ.А. Аймағамбетова, п.ғ.д., профессор

(Алматы қ., Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті)

«Балаң білімді, парасатты болсын десең, малыңды аяма».

Абай.

Аңдатпа: Мақалада қазіргі уақытта Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университетінде жастардың сапалы білім, саналы тәрбие алуына байланысты жасалып жатқан іс-шаралар туралы айтылады

Түйін сөздер: тұлға, жастар, білім алу, білім беру, тәрбие, сапалы білім, саналы тәрбие.

Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан-2050» Жолдауында болашақтың иесі жастарға үлкен үмітпен: «Мен сіздерге жаңа буын қазақстандықтарға сенім артамын. Сіздер жаңа бағыттың қозғаушы күшіне айналуға тиіссіздер», – дейді. Бұл болашақта халқының, елінің сеніміне ие болатын жастарға білім беретін бүкіл оқу орындарына арналған сенім деп қараймыз. Себебі, сол талаптарға лайықты сауатты, парасатты, кәсіби білікті маман дайындау білім орындарының қазіргі заман талабына лайықты дұрыс оқыту нәтижесіне байланысты.

Студент қауымының алғашқы күннен бастап дұрыс жолға түсіп, білім алуға жауапкершілікпен қарауы бірнеше жағдайларға байланысты екені мәлім.

Республикамыздағы әрбір жоғары оқу орны өз мүмкіндіктеріне қарай бұл міндеттерді атқаратыны да белгілі. Шындығын айтсақ, «Отан – отбасынан басталады» дегендей-ақ, студенттердің жақсы оқуына, білім ордасында белсенділікпен түрлі іс-шараларға қатысуына олардың тұрмыс жағдайы үлкен әсер етеді. Әсіресе, отбасынан енді ғана бөлініп, сыртқа шыққан қыз балалардың көңіл-күйі сәл нәрседен-ақ, айнып қала беретіні белгілі. Осы мәселелерді ескере отырып, ЖОО ішінде ерекше орны бар Қазақтың мемлекеттік қыздар педагогикалық университетінің жастарға жасап отырған қамқорлығы атап айтарлық.

Университет басшылығы мен ұжымы тарапынан оқуға түскен жастардың таңдаған мамандығын жоғары дәрежеде игеруіне, алдына қойған арман мақсатына жетуіне үлкен мүмкіндік жасалып отыр.

Жалпы студент қауымының қазіргі заман талабына сай ізденімпаздықпен іс-әрекет жасауына, жаңа өмірге құлшына кірісуіне бірнеше жағдай әсер ететіні белгілі. Соның ішіндегі ең маңыздысы – олардың тұрмыс-тіршілігінің дұрыс жолға қойылуы. Бұл мәселелер

жататын орнының керекті құрал-жабдықтармен қамтамасыз етілуін, тазалыққа керекті нәрселердің болуын, дұрыс демалатын орындарының жеткіліктілігін т.б. тұрмыс-салтқа әсер ететін жағдайларды қамтиды.

Қыз балалар табиғатының ерекшелігі, олар үнемі жылы қарым-қатынасты, маңайының әсемдігін, тұрмыс тіршілікке керекті жағдайдың болуын қатты қажет етеді. Осы тұрғыдан алып қарағанда, біздің университеттің студент қауымына жасап отырған мүмкіндіктері көңіл қуантарлық. Әр факультеттің жеке жатақханалары болуымен қатар, әрбір студент жатақханамен қамтамасыз етіліп қана қоймай, олардың тұрмысына керекті жағдайлардың бәрі жасалған.

Жатақханалардың тазалығы, ондағы қыз балаларға керекті басты-басты нәрселер, тазалық сақтау орындары өз дәрежесінде өте ұқыптылықпен жабдықталған. Әрбір бөлменің эстетикалық талғаммен жинақталуына жауаптылықпен қарау жағы да ескерілген. Бұл студенттердің көңіл-күйінің жоғары болуына үлкен әсерін тигізбей қоймайды.

Студенттердің жатақхананы өз үйіндей сезінуіне мол мүмкіндік бар. Себебі, әр қабатта демалыс бөлмелері, теледидар қарайтын орындар, шағын кітапхана бөлімдері орналасқан. «Сондықтан да, олар уақытты қалай өткіземіз?» – деп қиналмай-ақ, демалысты өз қалауына қарай ұйымдастыра алады.

Ауылдан келген жастардың бірден қала тұрмысына икемделіп кете қоюы да оңай еместігі ескеріліп, жатақхана жағдайында қыз балалармен жүргізілетін неше түрлі тәрбие жұмыстарының нәтижесінде олардың жаңа өмірге тез ыңғайлануына да мүмкіндік туады.

Университет басшылығының ізденімпаздығының, іскерлігінің арқасында студенттерге жасалатын қамқорлық жыл сайын күшеюде, оның айғағы биылғы оқу жылында 1 қыркүйекте студенттерге арналған 450 орындық жаңа жатақхананың және соңғы техникалық жетістіктер негізінде салынған жүзу бассейнінің берілуі.

Жаңа жатақхана қазіргі таңдағы тұрмыс-салтқа лайықты құралдармен жабдықталған. Әр екі бөлме сайын дәретхана мен жуынатын орны жеке берілген. Әр бөлмеде екі адамнан ғана жатады. Жатақхананың ішінде қыздарға медициналық көмек көрсететін, емдеудің барлық түрлерін қамтитын дәрігерлер бөлмелері, сонымен қатар, демалу орындары орналасқан.

Жастарға тағы да бір керекті жағдай – жас өсіп келе жатқан ағзаның мезгілімен тамақтануы екенін ескерсек, бұл жағынан да қыздар университетінде студенттерге туғызылған жағдай тіпті тамаша. Студент қыздардың тамақтанатын асханасының ішкі көрінісі, онда қолданылатын ыдыс-аяқтардың құрамы мен түрі мейрамханалардан бірде-бір кем емес. Асханада грантқа түскен студенттерге үш мезгіл дәмді ыстық тамақ беріледі. Ал, ақылы оқуға түскендердің бәріне де қалаған асы мен тағамын арзан бағамен алып тамақтануына жағдай туғызылған. Бұл студенттердің алысқа бармай-ақ, өзінің оқу орнына жақын жерден тамақтануына мүмкіндік береді.

Тұрмысы жақсы студенттің оқуға деген ынтасы да жоғары болатындығы белгілі. Сондықтан да болар, студент қыздарымыз қай мамандық болса да жыл сайын – Республикалық олимпиадалардан 1-2 орын алып оралады.

Студенттердің жақсы оқуына керекті жағдайлардың бірі – білім берудің техникалық жетістіктермен жабдықталуы екенін ескерсек, әрбір мамандық қазіргі заман талабына сай соңғы техникалық жабдықтармен толығымен қамтамасыз етілген. Бұған өткен оқу жылының қорытындысы бойынша Республикадағы бүкіл педагогикалық жоғары оқу орындарының ішінен Қыздар университетінің 1-орынға шығуы дәлел бола алады. Сонымен қатар, өткен оқу жылында 9 профессор педагогтар құрамы «ЖОО-ның үздік оқытушысы» дәрежесін жеңіп алды.

Білім беру үдерісіне әлемдік білім беру жүйесінің тиімді жақтары енгізілуде. Олардың ішінде «Академиялық ұтқырлық» жүзеге асып, бірнеше шетелдермен келісім шарттарға отырып, олардың студенттері бізге, біздің студенттер оларға барып оқып жатыр. Сол сияқты қос дипломдық білім алу, алыстан оқыту, дуальдық білім беру жүйелері де жүзеге асуда.

Болашақ педагог мамандардың кәсіптік деңгейін нығайту мақсатымен әрбір мамандық бойынша мектептер жанынан лабораториялар, кафедралар филиалдары ашылуда. Бұл студенттердің өз тандаған мамандығы бойынша кәсіптік біліктіліктерін іс жүзінде байқауына көмектеседі.

Білім беруді жаңғыртудың тағы бір талабы – оқыту барысында студенттердің белсенділігін көтеретін оқыту әдістерін енгізу екенін ескерудің нәтижесінде педагогтардың жаңа технологияларды қолдануы кеңінен етек алууда. Әсіресе, студенттермен пікір алысу, өзара пікір сайысы, жобалау, баяндама жасау студенттердің ізденуіне жол ашатыны белгілі. Сондықтан да, қазіргі білім алушылар тек тыңдаушы емес, олар ізденушілер, пікірін ортаға салушылар, керекті жауапты өздері табатын тұлғалар дәрежесіне көтерілуде.

Соңғы жылдары Н.Назарбаев зияткерлік мектебінің іс-тәжірибесіне негізделген «Мұғалімдердің кәсіби шеберлігі» таңдаулы курсы ұйымдастырылып, бітіруші мамандарға арнаулы сертификат берілуде.

Қыздарымыздың біліммен қатар өнегелі, тәрбиелі болуына жүйелі жүргізілетін тәрбие жұмысының әсері үлкен. Тәрбиеге байланысты өткізілетін кез келген іс-шаралар өте жоғары дәрежеде және нақты мақсатқа бағытталып, жүйелі түрде ұйымдастырылады. Мұндай іс-шараларды ұйымдастыру бастан-аяқ студенттердің белсенділігіне негізделеді. Оларды кеңінен қатыстыра отырып, өзіндік ой-пікірлерін ортаға салып, өз мүмкіндіктерін көрсетуге жағдай жасалады.

Қыздардың басым көпшілігі тек білім алу барысында ғана белсенділік көрсетіп қоймай, түрлі өнер салалары бойынша республикада ғана емес шетелдерге де белгілі. Мәселен, музыка факультетіндегі бірнеше ансамбльдің халыққа көрсетіп жүрген қызметін айта аламыз. Оны қойғанда, әрбір факультетте өнерлі жастардан құрылған ән, би ұжымдары жеткілікті. «Тек қана қыздар» деген айдармен бір топ жастарымыз талай сайысқа қатысып, теледидардан көрсетіліп, көзге түсіп, жүлделі орындарға ие болып жүр.

Университет қыздарының сахнаға шыққанда киетін киімдері көз тартады.

Қанат қаққан түрлі түсті көбелектей, көлкі жүзіп, мың бұралған қыздарды көргенде көз қуанып, көңіл шалқиды. Бұл болашақ педагог мамандардың эстетикалық талғамының дамуына да үлкен әсерін тигізетіні сөзсіз.

Университет қауымы түрлі іс-шараларды қыздар тәрбиесінің ерекшелік жақтарын ескере отырып өткізеді. Себебі, біздің болашақ мамандарымыз тек білікпен ғана емес, әр отбасының тірегі, алтын босағасын тік ұстайтын жар, ардақты ана, инабатты келін ретінде де өз орнын алуы керек. Бұл табиғи заңдылық. Сондықтан да осы жағы да ерекше ескеріліп, тәрбиенің әрбір саласы соған бағытталады.

Университетіміз «Балаң білімді, парасатты болсын десең, малыңды аяма», – деп Абай атамыз айтқандай, бүкіл табысы мен мүмкіндігін жастардың сапалы білім, саналы тәрбие алуына жұмсауда.

Міне, осындай қамқорлық пен жағымды жағдай көріп отырған ешбір студенттің нашар оқуға құқығы жоқ деп ойлаймыз.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Антология педагогической мысли Казахстана. Составители К.Б.Жарыкбаев, С.К.Калиев. – Алматы, 1999 –С. 284, 305, 429.
2. Лемберг Р.Г. Дидактические очерки. – Алматы, 1964. –С.140.
3. Сухаревская Е.Ю. Интегрированное обучение в начальной школе. – Ростов Н/Д, 2003. –С.73, 384с.
4. Ушинский К.Д. Сбр.соч.: В 11 т. – М., 1952. – Т. 2. – С. 52-53.

РЕЗЮМЕ

Аймагамбетова К.А., д.п.н., профессор

(г. Алматы, Казахский государственный женский педагогический университет)

ЗАБОТА О СТУДЕНТАХ – ОСНОВА ОБУЧЕНИЯ И ВОСПИТАНИЯ

В статье говорится о работе Казахского государственного женского педагогического университета для развития качественного образования и гуманного воспитания студентов.

Ключевые слова: воспитание подрастающего поколения, студенты, качественное образование, гуманное воспитание, личность.

SUMMARY

K.A. Aymagambetova, doctor of pedagogical sciences, professor

(Almaty city, Kazakh State Women's Teacher Training University)

CARE STUDENTS - BASIS TRAINING AND EDUCATION

The article refers to the work of the Kazakh State Women's Pedagogical University for the development of quality education and humane education students.

Keywords: education of young people, students, quality education, humane education, personality.

ӨНЕР ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТ – ИСКУССТВО И КУЛЬТУРА – ART AND CULTURE

ӘОЖ 372.8:78

БОЛАШАҚ МУЗЫКА МҰҒАЛІМІН ДАЯРЛАУДА ОҚЫТУДЫҢ ЖАҢА ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІН ҚОЛДАНУ

А.Б. Даркембаева, аға оқытушы

*(Алматы қ., Қазақ мемлекеттік
қыздар педагогикалық университеті)*

Аңдатпа: Заман талабына сай болашақ музыка мұғалімін даярлауда оқытудың жаңа әдіс-тәсілдерін қолдану. Бүгінгі таңда білім берудегі үздік технологияларды таңдап қолдану ісі өте маңызды да жауапкершілікті талап ететін жұмыстардың бірі. Келешек музыка пәні ұстаздарына сабақ жүргізудің тиімді әдіс-тәсілдерін қолданудың жолдары оқыту үрдісіне жаңа бағыт пен жаңашыл тәсілдер орындауда өз әсерін берері сөзсіз.

Түйін сөздер: музыка өнері, музыка сабағы, музыкалық іс-әрекеттер, оқыту, тәрбие, интербелсенді оқыту әдістері, репродуктивті оқыту, конструктивті оқыту.

Бүкіл әлемдік білім беру кеңістігіне кіру барысында қазіргі кезде Қазақстанда білім берудің жаңа жүйесі құрылуда. Заман талабына сай болашақ маман даярлауда заманауи білім беру жүйесі де дамып келеді. Бұл үрдіс оқу-тәрбие ісіне нақты өзгерістер енгізумен қатар елімізде болып жатқан түрлі бағыттағы білім беру қызметіне жаңаша қарауды, қол жеткен табыстарды сын көзбен бағалай отырып саралауды, жастардың шығармашылық іскерлігін дамытуды, музыка пәні мұғалімінің іс-әрекетін жаңаша тұрғыда ұйымдастыруды талап етеді. Еліміздің болашақта көркейіп, өркениетті елдер қатарына қосылуы бүгінгі ұрпақ бейнесінен көрінеді. Білім беру саласындағы басты мәселе – әлеуметтік-педагогикалық және ұйымдастыру тұрғысынан білім мазмұнына жаңалық енгізудің тиімді, жаңа әдістерін іздестіру, оларды жүзеге асыра алатын мұғалімдерді даярлау.

Мұғалімдерді даярлау – қай уақытта да ең өзекті мәселелер қатарына кіретіні белгілі. Себебі қоғамның әлеуметтік-экономикалық міндеттері заманына сай өзгерістерге ұшырап, өскелең ұрпақты соған лайықтап, өмірге бейімдеудің жаңа талаптары туындап отырады. Қазіргі мектеп жағдайындағы білім берудің ұлттық моделіне өту, оқыту мен тәрбиелеудің соңғы әдіс-тәсілдерін, жаңа инновациялық педагогикалық технологияны игерген, психологиялық-педагогикалық диагностиканы қабылдай алатын, педагогикалық жұмыста қалыптасқан бұрынғы ескі сұрлеуден тез арада арылуға қабілетті және нақты тәжірибелік іс-әрекет үстінде өзіндік даңғыл жол салуға икемді, шығармашыл педагог-зерттеуші, ойшыл мұғалім болуын қажет етеді. Мемлекеттік білім стандарты негізінде оқыту үрдісін ұйымдастыру жаңа педагогикалық технологияны ендіруді міндеттейді. Кез келген елдің экономикалық қуаты, халқының өмір сүру деңгейінің жоғарылығы, дүниежүзілік қауымдастықтағы орны мен салмағы сол елдің білімінің даму деңгейімен анықталмақ. Экономикалық күшті дамыған елдердің тәжірибесі білім беру жүйесін ақпараттандыру экономика, ғылым және мәдениеттің қарқынды дамуының негізгі кілті екендігін көрсетіп отыр. Бұл жоғары оқу орнында мамандар даярлаудың сапасын арттыруды, мұғалім тұлғасының өздігінен дамуына, оның шығармашылық қабілетінің артуына мүмкіндік жасауды және оқу-тәрбие үрдісін жетілдіруді қамтамасыз ететін жаңа педагогикалық технологияларды пайдалануды көздейді. Педагогикалық іс-әрекетті қайта құрудың жүйелі тұтас құралы ретінде тиімді пайдалану оқу-тәрбие үрдісінің сапасын жақсартуға, жеке тұлғаны дамыту міндеттерін шешуге септігін тигізеді. Қазіргі білім беру саласындағы оқытудың озық технологиясын меңгермейінше сауатты, жан-жақты маман болу мүмкін емес. Жаңа технологияны меңгеру мұғалімнің интеллектуалдық, кәсіптік, адамгершілік, рухани, азаматтық және басқа да көптеген адами келбетінің қалыптасуына игі әсерін тигізеді, өзін-өзі дамытып, оқу-тәрбие үрдісін тиімді ұйымдастыруына көмектеседі.

Тіршілік әлеміндегі ең жоғарғы ақыл иесі – адам. «Адамзат дене және зат аталатын екі бөлімнен тұрады, тәрбие дегеніміз – сол жан иесінің дұрыс өсуіне көмек көрсету деген сөз». Ал тәрбиенің аса маңызды құрамы – өнер. Оның ішінде өте кең, сан қырлы ұғымды қамтитын – музыкалық өнер.

Музыкалық өнер – тұлғаны сезімталдық-ізгілікке тәрбиелеудің, рухани мәдениетін және шығармашылық санасын қалыптастырудағы негізгі құралдардың бірі екендігі белгілі.

Музыка – адамзаттың рухани азығы, жан серігі және тілмен айтып жеткізе алмайтын ұшқыр қиялы, нәзік сезімі. Ол өзінің көркемдігі және нәзіктігімен адам жанын баурап, олардың ақыл-ой, сана-сезімінің кеңейіп, жақсы мінез-құлықтарының қалыптасуына әсерін тигізеді. Жасөспірімдерді музыка әлемін түсініп, қабылдауға, талғампаздығын тәрбиелеуде, эмоциялық сезімталдығын қалыптастыруда, білімді, мәдениетті болып өсуіне әсер етуде мектептегі музыка тәрбиесінің алатын орны ерекше. Қазіргі кезде музыкадан теориялық және практикалық білім беру жүйесінен біраз тәжірибе бар, солай бола тұрса да, музыка сабағын жүйелі түрде оқыту мәселелері ең басты мәселе болып отыр.

Оқу барысында музыка пәнінің мұғалімі оқылатын пән мен оқушы арасындағы негізгі дәнекер сияқты. Ол өз оқушысымен де, оқытатын пәнімен де тығыз байланыста. Осының өзі музыка пәні мұғалімінің бүкіл іс-қимыл әрекеті мен қызметіне, оның тұлғасына, белгілі бір өріс аумағына сай талап қояды. Осыған орай музыка пәні мұғалімінің іс-әрекетінің, қызметінің, өзіндік ерекшелігінің мәні зор екені байқалады. Оқытушы өзінің жұмысында әрбір оқушыға өз алдына жеке-жеке педагогикалық тәсілдер қолданады. Болашақ маманның ең негізгі міндеті – таңдаған мамандығы бойынша теориялық білім мен тәжірибелік дағдысын ұдайы меңгеру болса, кәсіби тұрғыдан қалыптасуына педагогикалық іс-тәжірибе кезеңінің зор көмегі болады. Мектепке музыка пәні мұғалімдерін кәсіптік мамандыққа сәйкес даярлаудағы негізгі мақсат – музыка өнеріне баулу. Музыка өнері тек эстетикалық тәрбие құралы емес, оның өзге де сипаттары бар: ұлттық болмыс, мазмұн, сипат. Сондықтан да жастардың тәрбиесіне ықпал ететіндей жаңаша түрін іздеу керек. Музыка өнері әртүрлі қызмет атқара алады:

1) Қатынастық қызмет.

- 2) Кәсіби бағытпен тікелей байланыста музыканы дамыту.
- 3) Жастардың ойын, олардың жалпы білімдік деңгейін мамандыққа сәйкес дамыту.
- 4) Мамандыққа сәйкес тәрбиелік қызмет т.б.

Осы орайда айта кететініміз, білім алушыларға тек қана білім беріп қана қоймай, сол алған білімдерін өмірде пайдалана білу қабілетін оята білуіміз керек.

Бүгінгі күні ғалымдар бірауыздан білімнің екі түрін көрсетеді:

- 1) Репродуктивті
- 2) Конструктивті.

Ғалымдар білімнің бұл түрлері өз қасиеттері бойынша бір-біріне қарама-қарсы деп есептеген. Репродуктивті білім беру өткен дәуірдің әдістемесіне жатса, конструктивті білім беру – бүгінгі және ертеңгі күннің білімі.

Репродуктивті білім «түрлендірусіз, еш өзгертусіз қайталау» деген ұғымды меңзейді. Бұл есте сақтау, қайталауға негізделеді. Мұнда қарастырылатын мәлімет білім алушы тұрғысынан аз ғана мөлшерде өзгертіліп, интерпретацияланады. Бұл білімде бағдарлама (оқытудың пәннің бағдарламасы) негізгі рөл атқарады, өйткені мұндай білім шәкірттің жеке тұлғасына бағытталмай, жоғары жақтан белгіленген оқытудың бағдарламасына арқа сүйейді: «бағдарламада қалай келтірілсе, солай оқыту керек» деген қағиданы ұстанады. Басты тұлға үйретуші, өйткені ол білім алушының мүдделерін ескермей, үйретушіге бағытталады. Бұл білім берудің түрін музыкада жеке сабақ өткізгенде қолданамыз. Яғни, кітаппен, нота жазбаларымен жұмыс жасағанда, ақын, композиторлардың өмірбаяны, музыкалық шығармалардың шығу тарихын баяндағанда және т.б. негізгі қолданылатын білім түрі.

Осы кезде айтып өтер болсақ, репродуктивті білім берудің қарама-қарсы жақтары: еркіндікке жол бермейтін тәртіп, кітаптар бойынша үйрену, қайталау арқылы жүйеленбеген біліктер мен дағдыларды қалыптастыру, статикалық (өзгерістерге ұшырамайтын) мақсаттар мен материалдарға сүйенуі және т.б.

Ал конструктивті білімде басты назар «пән» немесе «бағдарламаға емес», үйренуші тұлғасына аударылады, ал ұсынылған білім тұлғаны өзгерістерге ынталандырады: шәкірт алған білімді (ақпаратты, мәліметті, ұғымды т.с.с.) өзіндік тұрғыдан өзгертсе, оның үйренген білімі шәкірт тұлғасын да өзгертеді (дамытады, өсіреді). Сол себепті де конструктивті білімді кейде түрлендіруші білім деп те атайды. Себебі, білім алушы өздігімен ақпарат, фактілер, ережелер мен қағидалардан өзіндік мағына, түсінік, ой, идея, тұжырым құрастырады. Бұл білім шәкіртті шартты рефлексия (ой-толғаныс) арқылы өзін-өзі «түрлендіруге», өзінің тұлғасын өзгертуге ынталандырады, өзін-өзі жетілдіру ісіне жұмылдырады. Бүгінгі таңда конструктивті білім өзекті мәселе болып табылады. Адамның көңілін өзіне тартпайтын, қызықсыз білім конструктивті емес. Қызықты білім дегеніміз, адамның «МЕН» тұрғысынан маңызы бар нәрсе. Конструктивті білімнің жағымды жақтарын айтар болсақ:

- 1) тұлға өзін-өзі көрсете біледі, дамиды (көпшілік алдында өзін-өзі көрсете алуы, жеке шығармашылық тапсырма орындағанда өзін-өзі ұстауы);
- 2) еркін түрде әрекеттеседі, үйренуші өзі қабылдаған нәрсені (ереже, тәртіпті) ұстанады;
- 3) тәжірибе арқылы үйренеді;
- 4) өмірде қажетті мақсатына жету үшін біліктер мен дағдыларды игереді;
- 5) бүгінгі күннің мүмкіншіліктерін мейлінше пайдаланады;
- 6) әлемнің күнделікті өзгерістерге толы динамикасы.

Енді осы жерде «білім берудегі оқытушының рөлі қандай болуы керек?» – деген сұрақ туындайды. Оқытушы мұнда тек «жетекші», «ұйымдастырушы» ғана болуы керек. Оқытушының үйретуі туралы көзқарастарға келсек, Конфуций: «маған айтып берсең – ұмытып қаламын, көрсетсең – есте сақтаймын, өзіме жасатсаң – үйренемін», - деген. Яғни, мұнда оқытудың кейбір тәсілдерін қолданғанда мәліметтің есте сақталуын АҚШ-тағы «Бетель» лабораториясының зерттеуі негізінде және В.Глассердің пайымдауынша қарап көрейік. Біз білімнің 10%-ын оқығанда, 20%-ын тыңдағанда, 30%-ын көзбен көргенде, 50%-ын көзімізбен көріп, тыңдағанда, 70%-ын пікір таластырғанда, 80%-ын тәжірибе жасағанда,

95%-ын басқаларды үйреткенде игереді екенбіз. Білім алушы алған теориялық білімдерін мектепке оқу және педагогикалық практикаға барғанда қолдана алады. Яғни, осы кезде олар өздері осы үйренген жаңа әдістерді қолдана отырып, өздерінің тәжірибесін кеңейтеді. Бұл әдістерді қолдану үшін алдымен ынтымақтастық педагогикасын есімізге аламыз. Бұл жерде жаңаша түрде айтар болсақ, интербелсенді оқыту әдісі деген ұғымға тоқталамыз. «Интербелсенді» дегеніміз – ағылшын тілінен аударғанда «әрекет жасау» деген мағынаны білдіреді. Біреумен бірлесе әрекет жасау, диалог құру. Бұл әдістің негізінде үйренуші:

- терең ойлануға;
- ақпаратты өздігімен түсініп, оны таразылап, ішінен керектісін таңдап алуға;
- ақпаратты жан-жақты талдауға;
- өздігінен жаңа түсінік пен білім құрастыруға;
- пікірталастарға қатысып, өз пікірін дәлелдеуге;
- басқа да пікірлерді ескеруге;
- шешім қабылдауға;
- жауапкершілікке;
- басқалармен тиімді қарым-қатынас құруға дағдыланады.

Бұл әдіс мынадай әрекеттер арқылы жүзеге асырылады: бірлескен жұмыстар (жұптық, топтық, бүкіл аудитория), жеке, рөлдік ойындар, ақпараттың әртүрлі көздерімен жұмыс жасау (кітап, дәріс, ғаламтор, құжат, мұражай т.б.), шығармашылық жұмыстар т.б.

Бұл әдістің негізгі қағидасы: орта қалыптастыру, бірлескен әрекеттер арқылы үйрету, өмірмен байланыстыру, өзінділік пен дербестікке баулу. Интербелсенді оқытуды ұйымдастырудың ережелері мынадай: аудиторияны жұмысқа дайындау, топқа бөлу, күтілетін нәтижелерді анықтау, жұмыс ережелерін қабылдау, сенім қалыптастыру, барлық үйренушілерді жұмысқа қатыстыру, барлық пікірлер тыңдалуы керек, жазбаша жұмыс, кері байланыс.

Жоғарыда айтып өткен оқытудың түрлерін қолдана отырып, оқытушы білім алушылардың төмендегідей қасиеттерін қалыптастырады:

- өз бетінше іс басқару, өзгеге жалтақтамау, тыңнан жол салуға баулу;
- тәуекелге бел байлау;
- белсенділік, әуесқойлық, іздену жолындағы жігерлік;
- қалыптасқан дәстүрге сын көзбен қарау, ұнамаған әдіс-тәсілдерді өзгерту жолында жаңа ойлай білу;
- өзге тұлғалармен араласып, өз ойларымен бөлісе білу.

Осындай оқытудың жаңа әдістерін пайдалана отырып мамандар даярлаудағы негізгі күтетін нәтижеміз, нақты емес жағдайда жұмыс жасай білетін, проблеманы анықтап, оны шешу жолдарын белгілеп, стратегиялық бағыттарды айқындай білетін, білімді нақты жұмысқа айналдыра білетін құзыретті мамандарды даярлап шығару.

Құзырлылық дегеніміз – білім алушының өзін-өзі ұйымдастыруы, басқаруы, бағалауы, қадағалауы, түзетуі, бәсеңділіктен арылуы, белсенді болуы және өз өміріне деген жауапкершілікті толық өз мойнына алуы.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Нұрхатова М. Музыкалық білім берудің әдістемесі. Оқу құралы. – Өскемен, 2015. – Б. 61.
2. Әлімов А. Интербелсенді әдістемені ЖОО-да қолдану мәселелері. Оқу құралы. – Алматы, 2013. – Б. 78.
3. Мұсаева С.А., Бегалиев Т.Б. Жас ерекшелік педагогикасы: Оқулық. – Астана: Фолиант, 2006. – Б. 53.
4. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. – Астана, 2000. – Б. 64.

РЕЗЮМЕ

*Даркембаева А.Б., ст.преподаватель
(г. Алматы Казахский государственный женский педагогический университет)*

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НОВЫХ ТЕХНОЛОГИИ В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

В этой статье говорится о применении новых методов подготовки будущих преподавателей музыки в современном обучении. Использование новых технологий обучения играет на сегодняшний день ведущую роль в воспитании квалификационного и образованного специалиста.

Ключевые слова: музыкальное искусство, урок музыки, музыкальная деятельность, обучение, воспитание, интерактивные методы обучения, репродуктивное обучение, конструктивное обучение.

SUMMARY

*A.B. Darkembayeva, senior lecturer
(city Almaty, Kazakh State Women's Teacher Training University)*

USE OF NEW TECHNOLOGIES IN THE TRAINING OF FUTURE TEACHERS

In this article it is told about application of new methods of training of future music-masters in modern training. Use of new technologies of training plays the leading role in education of the qualified and educated expert today.

Key words: the art of music, music lesson, musical activities, training, interactive teaching methods, reproductive learning, constructive learning.

УДК 002
Н 86

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ НОВЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ И БУДУЩЕЕ БИБЛИОТЕКИ

*Б.С. Досумбаева, к.п.н., доцент
(г. Алматы, Казахский государственный
женский педагогический университет)*

Аннотация: Статья доказывает свою актуальность в библиотечном деле, науки и образования. В настоящее время «Совершенствование новых информационных технологий и будущее библиотеки» требует в Казахстане ускорить внедрения электронных библиотек, современных технологий в сферы библиотечного дела и образования, решить самые необходимые вопросы взаимодействия государственных структур с наукой и библиотечным образованием.

Ключевые слова: библиография, современные информационные технологии, библиотековедения.

На Августовском совещании 2015 г. у нас в университете рассматривались вопросы обновления содержания образования и ориентация на будущее. Участники мероприятия отмечали, что важно изучить план нации – «100 конкретных шагов» для реализации пяти институциональных реформ Президента Казахстана Нурсултана Абишевича Назарбаева. Это – формирование профессионального государственного аппарата; обеспечение Верховенства

Закона; индустриализация и экономический рост; идентичность и единство; формирование подотчетного государства.

В электронный век нам необходимо развивать новые информационные технологии в библиотечном деле. В Казахстане дан старт началу эксплуатации железных дорог Жезказган-Бейнеу и Аркалык-Шубарколь, где были уложены и состыкованы пути на протяжении более чем 1200 км, возведена необходимая инфраструктура [1]. Шелковый путь открыт. Казахстан достроил свой участок пути от Китая до Европы [2]. Закончено строительство кратчайшего железнодорожного маршрута Жезказган – Бейнеу. Появился самый кратчайший железнодорожный маршрут из Центрального Казахстана в порт Актау, до границы с Туркменистаном и в страны Персидского залива, а железнодорожная линия Аркалык – Шубарколь открывает выход из центра Казахстана в Россию и далее западноевропейские страны. Эксплуатация этих железных дорог большое событие новых информационных технологий в направлениях Север – Юг и Восток – Запад, но и для развития библиотек. Создан транзитный коридор от Китая в Европу, который сокращает время доставки грузов в три раза [3]. Железные дороги Жезказган – Бейнеу, Аркалык – Шубарколь развивают жизнь нескольких регионов Казахстана, в том числе и библиотечную сеть республики на долгие годы.

При этом не должны забывать и о развитии библиотек в прилегающих территориях Карагандинской, Мангистауской, Актюбинской, Кызылординской и Костанайской областей. В нашем государстве должны процветать новые современные электронные библиотеки, где будут развиваться эти регионы на стратегическом маршруте Казахстана международного масштаба.

Принят многофункциональный терминал на иранско-туркменской границе вблизи станции Инче-Бурун. Для увеличения объема экспорта казахстанского зерна заработал и элеваторный комплекс на станции Бейнеу Мангистауской области. Перед правительством поставлены новые задачи по строительству складов на побережье Персидского залива. С открытием новых станций и разъездов необходимо на государственном уровне запланировать и открытие современных электронных библиотек. При этом обращать особое внимание на новые информационные технологии и будущее библиотеки.

При этом развивая казахстанскую науку и образование необходимы отдельные образовательные гранты. Эти гранты нужны и для Казахского государственного женского педагогического университета. Особенно важно обратить внимание на специальность 5В091000 – «Библиотечное дело». Хотелось бы, чтобы на эту специальность поступали на казахское и русское отделения по квоте для этих населенных пунктов нового Шелкового пути. Новые, современные информационные технологии и будущее библиотеки, масштабные социальные, политические и экономические реформы нашего государства заставляют нас анализировать развитие библиотековедения и библиографоведения в мировом образовательном контексте. Важные задачи стоят перед библиотекарями, библиографами в этих регионах, которые непосредственно должны работать в тесном контакте с железнодорожниками, экологами, биологами, с населением этих регионов. Специалисты библиотечного дела при комплектовании библиотечных фондов должны учитывать последние достижения современных тенденций в области естествознания, железнодорожного транспорта, трансформировать современную библиотеку и ее библиотечный фонд соответственно перспективному развитию этого региона. «100 конкретных шагов» современного государства заставляют выработать новые подходы к их дальнейшему совершенствованию в рамках современной культуры, образования. Решать эти вопросы важно на государственном уровне, учитывая социально-экономическую политику Казахстана. Такую стратегию развития новых информационных технологий и современное будущее библиотек можно получить, обучаясь в Казахском государственном женском педагогическом университете на кафедре «Библиотековедение и библиографии» по специальности: 5В0991000 – «Библиотечное дело». Эта кафедра одна из старейших научных центров в Казахстане. Она занимается подготовкой специалистов библиотечного дела

высшей квалификации на дневном и заочном отделениях. Студенты очно обучаются 4 года, после среднего специального образования заочно обучаются 3 года, чтобы получить второе высшее библиотечное образование обучаются у нас заочно 2 года. В университете современная, богатая, прекрасная электронная Научная библиотека, с хорошими библиотечными кадрами [4]. Это один из важнейших ресурсов, обеспечивающий подготовку библиотекарей-библиографов высшей квалификации. Обучаем студентов библиотечному делу на казахском, русском и английском языках.

Те, кто поступает на грант, обеспечиваются 3-х разовым бесплатным питанием, стипендией и общежитием. В университете прекрасная вся зеркальная столовая. Студенты пользуются медицинским центром, прекрасным спортивным залом, диско залом, учебно-производственными лабораториями [5,6], современными компьютерами, техникой, музыкальными инструментами. Ректор университета Д.Ж.Нукетаева – талантливый руководитель и организатор, яркий незаурядный человек, совместно с проректорами, деканами, комендантами общежитий и корпусов создает все современные условия для учебы студентов.

Наш выпускник, получив академическую степень – «Бакалавр библиотечного дела» может работать в современных библиотеках [7]. Это крупные библиотеки, архивы и информационные центры Казахстана, библиотеки университетов, школ, лицеев, гимназий, колледжей. Библиотека является неотъемлемой частицей роста экономики [8], прогресса и дальнейшего развития нашего общества в плане нации – «100 конкретных шагов» для реализации пяти институциональных реформ Президента Казахстана Нурсултана Абишевича Назарбаева.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Читайте сегодня на сайте www.liter.kz // ЛИТЕР. – 2014.- 23 августа.
2. Пучков Р. Новый Шелковый путь открыт. Казахстан достроил свой участок пути от Китая до Европы //ЛИТЕР. – 2014.-23 августа.
3. Справка // ЛИТЕР. – 2014.-23 августа.
4. Досумбаева Б.С. Экономика и управление библиотечным делом университетских библиотек //Материалы Республиканской научно-практической конференции Научной библиотеки «Университетская библиотека и информационное обслуживание в сфере науки и образования» посвященной 70-летию Казахского государственного женского педагогического университета 17 апреля 2014 год. – Алматы: Қыздар университеті, 2014. – С.45-52.
5. Гура В. (Беседовал). Александр Городницкий: «Чтобы человек заинтересовался наукой, его надо напугать» // Читаем вместе. 2015. №4. – С. 6-7.
6. Досумбаева Б. С., Сафаргалиев М.Е. Роль книги в сохранении здоровья населения // Материалы международной научно-практической конференции «Роль книги в сохранении духовного наследия и повышения интеллектуального потенциала нации», посвященной 80-летию КазНУ им. аль-Фараби 29-30 мая 2014 года. – Алматы: Қазак университеті, 2014. – С. 65-68.
7. Досумбаева Б. С. Библиотечное дело Казахстана и Нобелевские премии //«Наука, технологии, общество и Нобелевское движение» //Нобелевский конгресс –10 (юбилейный) Международной встречи-конференции лауреатов Нобелевских премий и нобелистов 2013. – М.,Тамбов. – С. 217-220.
8. Соколова Н.В. Как найти в библиотеке, или новые модели и технологии для раскрытия библиотечного фонда // Медиатека и мир. 2014. № 4. – С. 14-19.

ТҮЙІНДЕМЕ

Б.С. Досумбаева, п.ғ.к., доцент.

(Алматы қ., Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті)

ЖАҢА АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ЖЕТІЛДІРУ ЖӘНЕ КІТАПХАНА БОЛАШАҒЫ

Электрондық ғасырда Қазақстанда кітапхана ісіне байланысты білім беру жүйесі мен кітапханатану ғылымының даму стратегиясы: бүгінгі және келешек даму бағыттары көрсетілген. Жарияланып отырған мақала білім беру мазмұнын жанарту және болашаққа бағдарлану, кітапхана ісі жалпы еліміздегі экономикалық, қоғамдық-саяси өмірдің негізгі міндеттерін шешу ісімен тығыз байланыстығын көрсетеді.

Түйін сөздер: библиография, қазіргі заманғы ақпараттық технологиялар, кітапханатану.

SUMMARY

B.M. Dosymbayeva, cand. of ped.sci., associate professor

(city Almaty, Kazakh State Women's Teacher Training University)

IMPROVEMENT OF NEW INFORMATION TECHNOLOGY AND THE FUTURE OF THE LIBRARY

The article deals with development of the cooperation between libraries in Kazakhstan. Bibliographical information services to the specialists of Kazakhstan. How to enhance training of Library University graduates. Electronic Information Resources of the Regional Libraries. What Do Libraries Offer to the «Digital Generation».

Key words: bibliography, modern information technology, library science.

ӘОЖ 78+159.9

БАЛАНЫ МУЗЫКА МЕКТЕБІНДЕ ОҚЫТУДЫҢ ОН СЕБЕБІ

Г.А. Жайлымысова, аға оқытушы, магистр

А.Ж. Досжанова, оқытушы, магистр

(Алматы қ., Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті)

Аңдатпа: Мақалада музыканың ересектер мен балалардың психикасына әсері және Д.К.Кирнарскаяның «Баланы музыка мектебінде оқытудың он себебі» атты еңбегін ұсынамыз.

Әуен әдетте адамның психикалық іс-әрекетінің аса қуатты эмоциялы реттеуші құралы ретінде белгілі. Қоғамда психологиялық тұрақсыздықтың туындауына ықпал ететін стрессогенді факторлардың артуы, балалардың әрі ересектердің де жүйкелерінің қажуына әкелуде. Соның салдарынан адамдардың иммунитеттері төмендейді, әртекті психосоматикалық аурулар туындайды. Балаларға әрі ересектерге қатысты сондай жағымсыз құбылыстармен күрес – практикалық психологтардың әрі жалпыға бірдей білім беретін мектеп мұғалімдерінің де маңызды міндеттерінің бірі.

Түйін сөздер: музыка, балалар музыкасы, музыкалық тәрбие, музыкалық әдіс-тәсілдер.

Әдетте музыкалық психотерапияны сөз еткенде психотерапевт психотерапевттік сендірудің әртүрлі формулаларын айтып отырғанда тыңдалатын сазды да тыныштандыратын музыканы айтамыз. Алайда, тап осы жағдайда музыкалық үн қосу арқылы сендіру жайында

айтуға болар. Шын мәнісінде баланы әрі ересекті психологиялық түзетуге бағытталған сазды терапияның мүмкіндіктері одан да зор болуы мүмкін. Музыкалық психотерапияның амал-тәсілдері кең ауқымды, әртекті әрі төмендегідей жағдайларды қамтиды:

- мидың оң және сол жақ жарты шарларының өзара әрекеттігіне бағытталған қозғалмалы да ритмикалық жаттығулар, реттелген қозғалыстардың дамуы және өз әрекеттерін шағын топша мүшелерінің әрекеттерімен салыстыру іскерлігі;

- әртүрлі саз аспаптарында ойнау;

- тыныс алу жаттығуларының әрқилы түрлері. Оның ішінде теріс эмоциялы күйлерді жоюда едәуір тиімді құрсақпен (диафрагмалық) және қабырға арасымен тыныс алу дағдыларын меңгеруге баса назар аударылады;

- адамның өзінің ішкі әлеміне шоғырлану және назарын тұрақтандыру дағдыларын қалыптастыруға және дамытуға бағытталған үнді мантрлар текте вокализдерді дыбыстау;

- қатысушылардың өз күштеріне деген сенімділіктерін, өзін-өзі жоғары бағалауға, ішкі байсалдылықты, қиын-қыстау жағдайларында сабырлықты, айналасындағыларға ізгілендіруші қатынасты және қоршаған әлемге тұлғасының бітістері ретінде жағымды қатынасты қалыптастыруды мақсат еткен музыка арқылы өзін-өзі сендіру және иландыру формулаларын жаттау және орындау;

- тыныштандырушы әрі қанаттандырушы сипаттағы сәйкес мазмұндағы әуендерді айту;

- қатысушылардың көру және есту қабілеттерін байытуға және молайтуға бағытталған тақырыбы бойынша әртекті слайдтарды әуенмен ұштастыра көру, көркем фотосурет және бейнелеу өнер құралдарымен олардың эстетикалық күйзелістерін белсендіру;

- өзін-өзі реттеу механизмдерін қамтитын терең тыныштық күйіне қол жеткізу үшін қолданылатын сауықтырушы медитация. Сананың өзгеріске ұшыраған күйінің негізінде мінез-құлықтың жағымсыз қалыптарын барынша жақсы жаққа түзеуге болады. Сондықтан да біз баланы музыкалық білім алуға кеңес бере отырып, психология ғылымдарының докторы, өнертану ғылымдарының докторы Д.К.Кирнарскаяның «Баланы музыка мектебінде оқытудың он себебі» атты еңбегін ұсынамыз. Яғни, баланың әндердің әуенін айна-қатесіз жеткізе алмаса да, есту қабілеті жете дамымаса да баланы музыка мектебінде оқытудың маңызы зор. Аталмыш себептердің барлығын жеңіп, музыкаға дағдыландырудың маңызды себептері бар:

1. Ойнау, яғни дәстүрді жалғастыру. Ілгері заманнан бері ата-бабаларымыз, ақсүйектер барлығы дерлік музыкалық сауатын ашуға тырысқан. Музыкалық сауатты болу – салтанат, даралану, зайырлықтың белгісі.

2. Музыкалық сабақтар адамның еркін тәрбиелеп, тәртіпке салады: аспапта тоқтаусыз жазда, күзде, қыста, көктемде де, жүйелі үздіксіз ойнау керек. Музыканттардың дайындығы чемпиондардың спорт залда жаттығуына теңбе-тең келеді. Алайда, спорт батырларына қарағанда рояльда ойнау барысында мойныңды үзіп, аяқ-қолыңды сындырмайсың. Қатал ата-аналардың назарына! Музыка – адамның мінезін ешбір жарақатсыз тәрбиелеу құралы!

3. Бала музыкамен айналысудың барысында математикалық қабілеттерін де дамытады. Ол қажет клавиштерді басып, кеңістікте бағдарлануды үйренеді, нотаның мәтінін жаттаудың барысында абстрактылы дыбыстық бейнелерді қолданады, музыкалық пьесада математикалық дәлелдегідей ештеңенің артық не кем болмайтынын біледі. Альберт Эйнштейннің скрипкада ойнауы кездейсоқтық емес, ал Оксфордтағы математика және физика профессорларының 70 пайызы университеттің музыкалық клубының мүшелерін құрайды.

Болашақ математиктер мен инженерлердің көрегенді ата-аналарының назарына! Қиын амалдарды шешудің орнына музыкамен айналысу ұнамдырақ!

4. Музыка және тіл – егіз-ағайындылар. Алдымен музыка, соңынан сөздік тіл пайда болған, сол себепті олар миымызда да қатар тіршілік етуде.

Сөздер мен сөйлемдер, үтірлер мен нүктелер, сұрақ және леп белгілері музыкада әрі тілде де кездеседі.

Аспапта ойнайтын және ән салатын адамдардың тілі жатық болады, шетелдік сөздерді есте сақтауда қиналмайды, грамматиканы жеңіл меңгереді.

Әдебиеттанушы-меломандар Тургенев және Стендаль, Борис Пастернак және Лев Толстой, Жан-Жак Руссо және Ромен Роллан. Олардың әрқайсысы бірнеше шет тілдерін меңгеріп, барлық болашақ полиглоттарға музыканы ұсынады.

Болашақ журналистер мен аудармашылардың дана ата-аналарының назарына! Алғашында Сөз болса, оның алдында Дыбыс болған.

5. Музыканың құрылымы және ол сатылы болады: ірі туындылар бірнеше тақырыптар мен үзінділерге бөлініп, олар өз кезегінде ұсақ фразалар мен мотивтерге жіктеледі. Музыкалық иерархияны түсіне білу қабілеті, құрылым мен иерархиялардан құралатын компьютерді түсінуді жеңілдетеді.

Психологтардың дәлелдеуінше белгілі Шиничи Сузукидің шәкірттері, кішкентай музыканттардың музыкалық ес пен есту қабілетінің дамуында аса жоғары жетістіктерге қол жеткізе алмағанымен, құрылымдап ойлау қабілеттері бойынша құрдастарынан асып түскен.

Өмір шындығына нақты нәтиже тұрғысынан қарайтын әрі болашақ IT-инженерлер, әкімшілер мен бағдарламашылар ата-аналарының назарына! Музыка тікелей компьютерлік ғылымдардың шыңына ұласады; сол себепті Microsoft фирмасының музыкалық білімі бар қызметкерлерді жұмысқа алатындығы кездейсоқтық емес.

6. Музыкалық сабақтар адамның қарым-қатынас дағдыларын, коммуникативті дағдыларды дамытады. Музыкант бала музыка мектебінде оқудың барысында сабаз да кең пейілді Моцартпен, шадыр да атлетикалық Прокофьевпен, данагөй әрі пәлсапашы Бахпен және өзге де музыкалық тұлғалармен танысады. Музыкалық аспапта ойнаудың барысында баланың қауымға олардың мінезін, сезіну мәнерін, дауысы мен ым-ишарасын жеткізуге тура келеді.

Келесі жолда менеджердің талантына бір адым қалды. Ол үшін бастысы – өзінің түсінігін пайдалана отырып, адамдарды түсіне білу, оларды басқару.

Бизнес-империялардың негізін қалаушылардың мансапқор ата-аналарының назарына!

Музыка жүректен-жүрекке жол табатындықтан, топ-менеджердің басты қаруы – «сүйкімді адамның» қарусыздандыратын күлкісі емес пе!?

7. Музыканттардың жүрегі жұмсақ әрі батыл болады. Психологтардың айтуынша, музыкант ер адамдар сезімтал болса, музыкант әйел адамдардың рухы берік те табанды болады.

Музыка адамның мінезін жұмсартқанымен, аталмыш салада жетістікке жету үшін батыл болу қажет! Музыкамен айналысатын балалар жанашыр болса да, сонымен қатар шыдамды бола алады, сондықтан жиі қарт ата-аналарына жанашыр, қолын жылы суға малып отыратын игі бала музыканттардың қатарынан.

8. Музыкамен шұғылдану адамды «команда бойынша әрекет етуге» дағдыландырады. Музыканттар deadline – жұмысты өткізу мерзімі атты қорқынышты сөзден үрейлене қоймайды. Музыка мектебінде гаммалар бойынша сынақты немесе концертті келесі күнге, не болмаса алдағы аптаға ауыстыруға болмайды. Сахнадағы әртістің тұрғысы «тапсырыс» бойынша жоғары даярлыққа тәрбиелейді. Аталмыш тәжірибесі бар бала күрделі емтиханды, жұмысқа қабылдаудағы сұхбатты және жауапты баяндаманы өткізуде артқа шегінбейді.

Мазасыз ата-аналардың назарына!

Балалалық шақтағы музыка сабақтары бұл – жоғары дәрежедегі шыдамдылық және өмірлік артистизм.

9. Музыка сабақтары бір уақытта бірнеше істі қатар атқара алатын кішкентай «цезарларды» тәрбиелейді. Музыка бір уақытта бірнеше процестерде бағдарлануға көмектеседі: мысалға, қағаздан ноталарды оқып отырған пианист, бірнеше істі қатар атқарады – өткен шақты ұмытпайды, болашаққа көз тастайды және осы шақта қадағалап отырады.

Музыка өз ырғағында жылжып, парақтан оқып отырған үзіліс, демалыс жасай алмайды. Сол тектес авиадиспетчер, ЭЕМ операторы немесе биржалық брокер бірнеше экранды

бақылап, бір уақытта бірнеше телефон арқылы ақпарат жеткізіп отырады. Музыка да бірнеше бағытта ойлап, тіршілік етуге дағдыландырады.

Мөлшерден тыс жүктемені атқаратын және шаршаған ата-аналардың назарына. Музыкант – бала үшін Сізге қарағанда бірнеше өмір жолында бағыт алып, бірінші болуға жеңілірек болады.

10. Сонымен, музыка – өмірлік табысқа жетудің басты кілті. Неліктен дейсіз ғой? 1-9 пункттерді қараңыз!

Көптеген танымал тұлғалардың өткен шағында музыканың орын алғаны кездейсоқтық емес:

- Агата Кристи өзінің алғашқы әңгімесін неліктен сахнада фортепиано ойнаудың қиын екендігі туралы жазады;

- Кондолиза Райс, керісінше, бәрінен де көпшіліктің алдында өзінің керемет концерттік көйлегінде ойнағанды ұнатады,

- Билл Клинтон саксафонсыз ешқашан президент болмайтынына кәміл сенімді.

Кез келген салада табысты адамнан балалық шағында көп уақыт болмаса да музыкамен айналыспадыңыз ба деп сұрап көріңіз. Әрине, айналысқан. Сол себепті біздің олардың рухтандыратын әсерінен үлгі алудың 10 себебі бар. Әрбір ата-ана және қалыптасқан тұлға осы 10 себепті терең ұғына отырып балаларды музыка мектебінде ілім алуға тәрбиелесе үлкен нәтиже беретіні сөзсіз.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Петрушин В.И. Музыкальная психотерапия. – М., 2000. – Б. 57.
2. Торопова А.В. Проблема бессознательного в музыкальной педагогике. – М., 1997. – Б. 85.
3. Далькроз Ж.Э. Ритм: его воспитательное значение для жизни и для искусства. 2-е изд. /Театр и искусство/. – М., 1922. – Б. 46.
4. Осипова А.А. Введение в теорию психокоррекции. – М., 2000. – Б: 64.
5. Нельсон-Джоунс Р. Теория и практика консультирования. – Санкт-Петербург-Москва-Харьков-Минск. 2001. Б. 87.

РЕЗЮМЕ

Г.А. Жайлымысова, ст.преподаватель, магистр,

А.Ж. Досжанова, преподаватель, магистр

(г. Алматы, Казахский государственный женский педагогический университет)

ДЕСЯТЬ ПРИЧИН ОБУЧЕНИЯ ДЕТЕЙ МУЗЫКЕ

Музыка, как и другие виды искусства, является специфической формой художественного отражения действительности. Глубоко и многообразно воздействуя на чувства, волю людей, музыка способна благотворно сказываться на их общественной деятельности, влиять на формирование личности. Эффект воспитательной роли музыки, а также направленность и характер ее социального воздействия представляются важнейшими критериями, определяющими общественную значимость музыки, ее место в системе духовно-культурных ценностей.

Ключевые слова: музыка, музыка детей, воспитание музыки, способы.

SUMMARY

G.A. Zhaylymysova, senior lecturer, master

A.Zh. Doszhanova, lecturer, master

(city Almaty, Kazakh State Women's Teacher Training University)

TEN REASONS TO TEACH MUSIC

Music, like other arts, is a specific form of artistic reflection of reality. Deep and varied acting on feelings will of the people, music can positively affect their social activities, influence the formation of personality. The effect of the educational role of music as well as the direction and the nature of its social impact represent important criteria for determining the social significance of music, its place in the spiritual and cultural values.

Key words: music, children's music, education music, ways.

УДК 37:798

ПРОБЛЕМЫ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ОЦЕНКИ ПРОФЕССИОНАЛИЗМА В ХОРЕОГРАФИИ

Р.Б. Сабдалиева, ст. преподаватель

*(г. Алматы, Казахский государственный
женский педагогический университет)*

Аннотация: В статье рассматриваются особенности педагогического оценивания в области обучения хореографическому искусству. Такая специфика связана с тем, что будущий педагог-хореограф в процессе своего обучения и дальнейшей творческой деятельности наряду с развитием профессиональных качеств одновременно должен постоянно повышать свой общеобразовательный и культурный уровень. Продолжительные физические и эмоциональные нагрузки требуют от педагога-хореографа, помимо функциональной готовности, еще и осознанную мотивацию, наличие морально-волевых качеств, что следует учитывать в определении профессионального соответствия. Кроме того, в процессе своей деятельности педагог-хореограф находится в тесном контакте с обучаемыми. Такое педагогическое сопровождение предполагает постоянную оценку не только физических данных ученика, но также и понимание его статуса в профессиональной среде, что нашло отражение в данной работе.

Ключевые слова: балетная педагогика, мотивация, хореография, профессиональная пригодность.

Компетентность педагогической деятельности состоит не только в искусстве педагога воспитывать и развивать учащегося с учетом индивидуальных особенностей, но и в умении объективно оценить его качества и возможности. Воспитание и развитие личности учащегося происходит не только через предмет и методы обучения, но и на основании определенных требований, к которым следует стремиться. Место оценивания в системе хореографического образования уникально, так как именно оно является наиболее очевидным показателем уровня профессиональной подготовки, основным индикатором проблем обучения и средством осуществления обратной связи. При этом под системой оценивания понимается не только шкала, которая используется при выставлении отметок, но и средство контрольно-диагностической связи между учителем и учеником. То есть, педагогическое оценивание – это естественный механизм саморегуляции образовательного процесса, что определяет его исключительную важность в овладении хореографическим мастерством.

Несмотря на огромный опыт, накопленный балетной педагогикой, критерии комплексной оценки профессиональной пригодности будущего педагога-хореографа в процессе обучения изучены недостаточно. Во многом это связано со спецификой педагогической деятельности в хореографических училищах. Научно-педагогическое исследование процесса подготовки молодых хореографов показывает, что характерной особенностью системы балетного образования является соединение общего и профессионального образования, когда в рамках единого учебного процесса происходит интеграция нескольких уровней образования, при которой обучающийся одновременно осваивает программы общего и среднего профессионального образования. При этом зачастую наблюдается противоречивость целей общего и профессионального образования, противоречие между традиционной системой подготовки специалистов в области хореографии и государственной системой профессионального образования [1]. В связи с этим, педагогическое оценивание профессиональной пригодности рассматривается со значительным креном в одну из сторон. Это говорит о том, что требования преподавателей-специалистов, преподавателей-теоретиков и педагогов общеобразовательных дисциплин необходимо рассматривать отдельно, так как каждая из этих групп отличается специфическими особенностями. В тоже время нельзя забывать, что продукт образовательного процесса – педагог-хореограф – всегда совокупный итог совместных педагогических усилий коллектива преподавателей [2]. Л.А.Николаева в своей работе «История балетной педагогики Казахстана» отмечает: «Образование хореографа представляет собой целостную характеристику систематизированных знаний, умений, навыков, которым он овладел в процессе обучения. Кроме того, образование – это одна из сторон воспитания молодого специалиста, который овладевает необходимым объемом научных и культурных ценностей, накопленных человечеством не только в сфере балетного искусства, но и в совокупности опыта развития всей мировой культуры [2]. Исходя из изложенного, существует настоятельная необходимость в создании такой системы педагогического оценивания, которая бы в идеале учитывала профессиональные, культурологические и общеобразовательные критерии пригодности.

Оценка профессиональной пригодности начинается с характеристики свойств личности применительно к какой-либо деятельности. Е.А.Климов выделяет несколько типовых понятий профессиональной годности:

Непригодность к данной профессии. Временная или непреодолимая, в связи с противопоказаниями физиологического или педагогического характера.

Годность к той или иной профессии, на основе отсутствия противопоказаний.

Соответствие к данному роду деятельности. Характеризуется не только отсутствием противопоказаний, но и наличием личных и физических качеств которые годны для выбора данной профессии.

Призвание к данному роду деятельности. По всем основным критериям существуют признаки соответствия, которыми человек выделяется среди равных себе по обучению и развитию [3].

Профессиональная пригодность определяется совокупностью индивидуальных особенностей человека, влияющих на успешность освоения какой-либо трудовой деятельности и эффективности ее выполнения. Она отражает реальный уровень развития профессионально важных качеств для конкретной деятельности, например овладением мастерством классического танца. Профессиональная пригодность определяется также уровнем удовлетворенности человека процессом и результатом своего труда. Что в свою очередь зависит не только от самого процесса труда, но и от внешних факторов. К ним относятся условия деятельности, социально-психологические особенности коллектива, уровень материального обеспечения, престиж профессии и т.д. Большое значение для чувства удовлетворенности трудом имеют возможности самоутверждения, самооценки и самосовершенствования человека [4]. Одно из условий профессиональной пригодности – наличие комплекса характеристик, основными из которых являются следующие:

профессиональная мотивация, общая и профессиональная подготовленность в форме знаний, умений, навыков, функциональная готовность к деятельности, развитие профессиональных функций и качеств в избранной профессии, характерологические и морально-волевые особенности личности [5].

Любое профессиональное обучение требует высокой степени осознанности. Но еще большую сложность представляет собой обучение творческим профессиям, где ученик, с одной стороны должен овладеть всем доступным набором технических средств самовыражения, а с другой – не только не утратить, но и развить свою неповторимую творческую индивидуальность, которая не всегда зависит от строгой регламентации и подчиняется общим правилам. Проблема заключается в том, что в творческих профессиях, особенно в театре и хореографии, тело человека является одновременно и инструментом, и творцом, в отличие от других профессий, где молоток, скальпель или игла явно отделены от того, кто совершает с их помощью разнообразные операции [6].

В силу этого, возрастает фактор мотивации к будущей профессии – артиста балета, которому не всегда уделяется должное внимание. К сожалению, слишком часто детей принимают на основании физических данных, выраженности темперамента, эмоциональной подвижности, но без учета истинной мотивации, толкающей ребенка на занятие той или иной профессией. А ею могут оказаться соображения престижа, конфликтные отношения с родителями или обычное самоутверждение. В том числе и негативная мотивация – побуждения, вызванные осознанием возможных неприятностей и наказаний в случае несоответствия предъявляемым требованиям. Педагогический опыт доказывает, что в долговременной перспективе, продуктивной является лишь мотивация достижения – стремление достичь высоких результатов и мастерства в деятельности или учебе [6]. Оно проявляется в выборе сложных заданий и устойчивом желании их выполнить. Поэтому успехи в любой деятельности зависят не только от способностей, навыков, знаний, но и от выраженности мотивации достижения.

Таким образом, соединение физических способностей с осознанными побуждениями позволяет максимально развивать профессиональные возможности в балете. По своей сути, искусство классического танца – это проявление выдающихся человеческих способностей, выраженных в форме двигательной и актерской одаренности. Применительно к хореографии, выдающиеся профессиональные способности – качества, отклоняющиеся от общепринятой нормы в сторону позитива. Этот позитив можно рассматривать как поведение личности со способностями к танцевальному искусству, нацеленными сегодня в женском танце на более высокий шаг, красивые линии, хорошо вытянутый подъем, а в мужском танце – на стабильное вращение, прыжковую технику, в соответствии с природными законами красоты, гармонии, пропорциональности и т.п. [7].

Педагогическое оценивание вообще, а в хореографии в частности – это, прежде всего процесс соотнесения хода или результата деятельности с намеченным эталоном для следующих целей:

- установления уровня и качества продвижения обучающегося в постижении предмета обучения;
- выявления индивидуальных способностей в общеобразовательных и специальных дисциплинах;
- постановки новых задач для дальнейшего продвижения в обучении;
- определения характера личных усилий учащихся для индивидуальных занятий и наличие стремления к саморазвитию;
- формирования у ученика таких личностных качеств, как самооценка, мотивация и уровень профессиональных притязаний.

Педагогика хореографии – это теория и практика обучения танцевальному искусству на основе анатомии, физиологии и биомеханического анализа танцевальных движений. Собственно говоря, такой подход предполагает два взаимосвязанных этапа: комплексную оценку качеств и возможностей танцовщика и непосредственно, репетиционно-

педагогический процесс, направленный на развитие и закрепление технических умений и навыков. К сожалению, на постсоветском пространстве этому вопросу не уделяется достаточного внимания, в отличие от спорта высоких достижений, где методики функциональной спортивной педагогики находят широкое применение.

Более того, достигнув высокого уровня профессионального мастерства, танцовщики часто выступают в роли наставника и примера для молодых коллег.

Перспектива в балетной деятельности зависит от ряда условий: изменяются представления о профессии, критерии оценки будущим педагогом-хореографом самой профессии, а также критерии оценки самого себя. Когда речь идет об анализе сценической профессии, то становятся существенными понятия – «длительность трудовой жизни», «карьера», «профессиональное долголетие». Так как в силу физиологических особенностей человеческого организма существуют жесткие сроки профессиональной деятельности танцовщиков: начало специальной подготовки в 10 лет, начало профессиональной деятельности в 18-19 лет, окончание сценической деятельности в 38–40 лет [8]. К сожалению, в Казахстане продолжительность танцевальной карьеры ограничена пенсионным возрастом в 58-63 года, что предъявляет к артистам более жесткие требования по адаптации к жизни без активной исполнительской деятельности.

Руководствуясь этим, предлагаем дополнить систему педагогического оценивания танцовщиков понятием «шкалы личностного роста и балетных достижений» в процессе обучения и работы по специальности. В некоторой степени это развернутый вариант «эталона личностной профессиональной карьеры». Под понятием «эталона личностной профессиональной карьеры» понимается образ желаемого сценария профессионального развития, позволяющего достичь жизненных целей, что создает предпосылки для развития и адаптации личности [9]. В предлагаемой нами «шкале личностного роста и балетных достижений» этапы становления личности в профессиональной карьере определены следующим образом.

1. Стадия самостоятельного выбора на основе желания.
2. Стадия осознанной приверженности выбранной профессии.
3. Стадия привыкания, приспособления к выбранному роду деятельности.
4. Стадия профессионального становления, признания в своей среде и авторитетами в данной области.
5. Стадия мастерства в данной области, когда педагог-хореограф в состоянии решить профессиональные задачи, неразрешимые для большинства его коллег.
6. Стадия пика профессиональной продуктивности, когда уровень мастерства, знания, опыта, оптимально соотносится с физическими возможностями.
7. Стадия авторитета в данной области, когда педагог-хореограф не только мастер своего дела, но и известен как в своем профессиональном кругу, так и за его пределами. С его мнением по ряду профессиональных вопросов считаются не только коллеги, но и руководители.
8. Стадия наставника, то есть авторитета, достигшего вершины мастерства и готового делиться своими знаниями и умениями с другими мастерами.

Приведенная выше «табель о рангах» улучшит профессиональное взаимодействие внутри балетной труппы, повысит эффективность педагогической деятельности хореографа и даст дополнительный стимул для постоянной работы над собой. Это подтверждается исследованиями А.А.Таныкпаевой, изучавшей профессиональную направленность, профессиональное мышление и профессиональное самосознание. По ее мнению, именно эти три компонента являются основными критериями педагогического мастерства, а их развитие составляет условие и показатель успешности в овладении профессиональной деятельностью [10]. С нашей точки зрения, к триаде профессиональных характеристик, таких как мышление, направленность и самосознание, целесообразно добавить понятие профессиональное саморазвитие, как одно из условий профессионального роста.

Исходя из этого, педагогическое оценивание должно рассматриваться как одно из базисных условий определения профессиональной пригодности педагога-хореографа, включающее помимо критериев профессионального соответствия, еще и морально-волевые особенности личности, степень мотивации, уровень притязаний, адекватность самооценки и способность к саморазвитию. Такой подход к проблеме объективного и многостороннего рассмотрения профессиональных и личностных качеств будущих педагогов-хореографов, облегчит задачу нахождения новых педагогических талантов, повысит эффективность обучения искусству танца и принесет пользу в повышении качества исполнительского мастерства.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Вишнева Д.В. К вопросу о роли личности преподавателя в формировании профессиональных качеств будущих педагогов-хореографов. – СПб: Вестник Академии Русского балета имени А.Я.Вагановой №2(24), 2010. – С. 232-240.
2. Николаева Л.А. История балетной педагогики Казахстана. – Алматы, 2010. – 222с.
3. Климов Е.А. Психология профессионала. – М – Воронеж: МОДЭК, 1996. – 188 с.
4. Серова Л.К. Профессиональный отбор в спорте. – М: Человек, 2011. – 160 с.
5. Бодров В.А. Психология профессиональной пригодности. – М: ПЕР СЭ, 2001, 150 с.
6. Козловская А.З. Значение воспитания в процессе творческого развития. – СПб.: Вестник Академии Русского балета имени А.Я.Вагановой №28(2), 2012. – С. 278 –285.
7. Исаков В.М. Выдающиеся способности будущих педагогов. – СПб: Вестник Академии Русского балета имени Вагановой №2(26), 2011, 33 с.
8. Илларионов Б. Профессиональное балетное образование в России (Петербургская традиция) // История художественного образования в России. СПб.: Композитор, 2007. Вып. 1/2. – С.122–161.
9. Реан А.А., Кудашев А.Р., Баранов А.А. Психология адаптации личности. Анализ. Теория. Практика. – М.: Прайм-Еврознак, 2006. – С. 42.
10. Таныкпаева А.А. Проблемы адаптации отечественной балетной школы к системе западно-европейского хореографического искусства. Диссертация на соискание степени магистра искусств. – Алматы, 2012. – С. 62.

ТҮЙІНДЕМЕ

Р.Б. Сабдалиева, аға оқытушы

(Алматы қ, Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті)

ХОРЕОГРАФИЯДАҒЫ МӘСЕЛЕЛЕРДІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ-КӘСІБИ ТҮРҒЫДАН БАҒАЛАУ

Мақалада хореография өнеріне баулуда педагогикалық бағалау үрдісі қарастырылған. Болашақ хореограф маманы білім алу барысында ұдайы өзінің кәсіби біліктілігі мен шығармашылығын дамыту қажеттілігі көзделеді.

Түйін сөздер: балет педагогикасы, мотивация, хореография, кәсіби біліктілік.

SUMMARY

R.B. Sabdalieva, senior lecturer

(city Almaty, Kazakh State Women's Teacher Training University)

PROBLEMS EDUCATIONAL EVALUATION PROFESSIONALISM CHOREOGRAPHY

In article features of educational assessment in the field of training choreographic art. Such specificity is the fact that the future teacher and choreographer in the process of learning and further

creative activity, along with the development of competencies at the same time should constantly improve their educational and cultural level. Prolonged physical and emotional load demand from the teacher-choreographer, in addition to operational readiness, even conscious motivation, the presence of moral and volitional qualities that should be taken into account in determining the professional correspondence.

Key words: ballet pedagogy, motivation, choreography, professional suitability.

УДК 78+159.9

80-ЛЕТИЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕСПУБЛИКАНСКОГО УЙГУРСКОГО ТЕАТРА МУЗЫКАЛЬНОЙ КОМЕДИИ ИМЕНИ К.КУЖАМЬЯРОВА

*Г.Т. Садыкова, преподаватель
(г. Алматы Казахский государственный
женский педагогический университет)*

Аннотация: Уйгурский театр начавший свой путь с кружков художественной самодеятельности от «синеблузников», достиг высокого профессионализма. Уйгурский музыкально-драматический театр служил не только развлечением, но и школой нравов, был кафедрой, с которой утверждался родной язык и художественный вкус, был панорамой отражения истории народа.

Ключевые слова: Театр, синеблузники, драматургия, мировая классика.

Государственный республиканский уйгурский театр музыкальной комедии им. К.Кужамьярова, открывший свой занавес в сентябре 1934 года в нынешнем году отмечает свое 80-летие.

Уйгурский театр, начавший свой путь с кружков художественной самодеятельности от «синеблузников», достиг высокого профессионализма и шагает в ногу с большой армией театров нашей республики.

Театр формировался в трудных исторических условиях, порой полных противоречий в государственной политике, в идеологии, в жесточайших репрессиях в конце 30-х годов. Несмотря на это Уйгурский театр, как и многие другие театры Казахстана, не только складывался в профессиональный коллектив, но и выполнял широкие общественные задачи, беря на себя функции просветительского характера, знакомя своего зрителя с лучшими произведениями отечественной и мировой классики, параллельно формируя свою национальную драматургию.

В сентябре 1941 года Уйгурский музыкально-драматический театр перебазировался в село Чилик, Алма-Атинской области. В начале 60-х годов театр переехал в Алма-Ату. С 1967 года Уйгурский музыкально-драматический театр стал именоваться «Уйгурским театром музыкальной комедии». В 1984 году в канун 50-летия Государственный Уйгурский театр был награжден орденом «Знак Почета» за достигнутые творческие успехи в деле развития многонационального искусства Казахстана. В 2002 году Уйгурский театр открыл свой сезон в новом реконструированном здании. На торжественной презентации здания театра присутствовал президент Республики Казахстан Н.Назарбаев, который высоко оценил искусство не только Уйгурского театра, но и всех народов живущих в Казахстане, призвал, чтобы это искусство, прежде всего, служило миру и международному согласию, освещая достижения республики за период независимости, насущные проблемы которые волнуют людей.

В 2005 году в канун своего 70-летнего юбилея театр был удостоен чести, в присвоении имени выдающегося композитора - народного артиста СССР, лауреата Государственной

премии СССР, профессора К.Кужамьярова, творчество которого стало неотъемлемой частью музыкального искусства Казахстана.

Казахстан – государство много национальное, поэтому Казахстан говорит на шести языках: казахском, русском, немецком, корейском, узбекском и уйгурском.

Принимая активное участие в формировании национального самопознания уйгурский театр стал еще более значительным, когда вокруг себя сконцентрировал не только талантливых актеров, режиссеров и композиторов, но и талантливых писателей, поэтов и художников.

Театр формировался в трудных исторических условиях. Не смотря на это уйгурский театр, как и другие театры Казахстана, не только складывался в профессиональный коллектив но и выполнял широкие общественные задачи беря на себя функции просветительского характера, знакомя своего зрителя с лучшими произведениями отечественной и мировой классике, параллельно формируя свою национальную драматургию.

В канун Великой Отечественной войны (1941-1945гг.) Уйгурский драматический театр находился на гастролях в совхозах и колхозах Узбекистана. С большим трудом коллектив театра прибыл в Алматы. Через несколько дней труппа театра сократилась на половину, так как мужской состав ее почти полностью был призван в ряды Красной Армии. Ушли на фронт драматурги и писатели А.Садыров, И.Саттаров, Ш.Салиев, композитор Г.Зайнаутдинов, Н.Тохтанов, Ж.Акбаров, Т.Назаров, Г.Мамадуллаев, Х.Курбанов, М.Азимов, Х.Азимов и многие другие. В годы войны более 20 театров России, Украины, Белоруссии были эвакуированы в города Средней Азии и Казахстана. В Алматы были экстренно открыты несколько военных госпиталей, которым нужны были помещения. Учитывая эти обстоятельства в сентябре 1941 года Уйгурский музыкально- драматический театр был перебазирован в село Чилик Алматинской области (в 120 км от Алма-Аты).

Уйгурский музыкально - драматический театр, таким образом переехал в Чилик без своего основного мужского состава. Спешно начался пересмотр репертуара театра, чтобы он был созвучен военному времени. Конечно, теперь не могло быть и речи о больших полотнах, которые украшали когда-то репертуар театра. В замен их появились пьесы одноактные, инсценировки, посвященные войне, такие как «Шпион и девушка», «Золотой портсигар», «Жан кыз» Х.Курбанова и А.Иминова и другие.

Театральное здание в селе Чилик не было приспособлено к театральным постановкам. Особенно тяжело было зимой. Многие актеры не досыпали, не доедали. В эти военные годы в Уйгурском музыкально-драматическом театре А.Марджанов был главным режиссером.

Народ всячески поддерживал актеров, обогревал, кормил, постоянно посещал концерты. Иногда зрители шли пешком 10-ки километров, чтобы посмотреть искусство любимых актеров.

К концу 1941 года в городе Джаркенте (Панфилов) была расформирована труппа Уйгурского колхозно-совхозного театра. Часть артистов вошла в состав Уйгурского музыкально-драматического театра. Это были певица, а позже драматическая артистка Рушангуль Илахунова, актриса Чолпан Каримова, музыкант и исполнитель мужских танцев Сайдул Кадыров, музыканты М. Дараев, М. Марданов, актер комедийного плана Сетям Искаков и многие другие.

В годы войны Уйгурский театр жил на колесах, в постоянном движении, чтобы обслужить зрителей на местах. Он обслуживал 4 крупных района, Енбекши-Казахский, Чиликский, Уйгурский, Панфиловский, разделенных огромными расстояниями, иногда превышающими 100-150 км.

Уйгурский музыкально-драматический театр служил не только развлечением, но и школой нравов, был кафедрой, с которой утверждался родной язык и художественный вкус, был панорамой отражения истории народа. В своих лучших спектаклях Уйгурский музыкально-драматический театр создавал образы большой социальной значимости, характеры людей сильных, бескомпромиссно вступающих в борьбу за справедливость, за

интересы народа, за социальные преобразования, за социальную независимость. Это были героико-романтические образы Садыра Палвана, Махмуда Кужамьярова, Назгум, Лутпуллы, Билала Назима, Абдуллы Розыбакиева.

Лиризм и поэтическая окраска героико-романтической темы в спектаклях Уйгурского музыкально-драматического театра в большой мере объясняется наличием музыки-основного компонента почти всех уйгурских драм. Во многих случаях музыка композитора К.Кужамьярова, И.Масимова, З.Сетькова, Ш.Шаймерденовой была неразрывно с драматическим действием, что придавало драматическим произведениям подчеркнутую легкость.

За прошедшие годы в Уйгурском театре выросло замечательное плеяда мастеров сцены. Это народные артисты Казахстана Ахмет Шамиев, Салима Саттарова, Мариям Семятова, Махпир Бакиев, Рушангуль Илахунова, Зиннат Акбарова, Нурбуви Маметова, Курван Абдрасулов, Абдрим Ахмадиев, Мурат Ахмадиев, заслуженные артисты Республики Казахстан: Джалал Асимом, Гулам Джалилов, Хельчам Илиева, Мерхилил Зайнавдинов, Ахмет Супиев, Резвангуль Тохтахунова, Аскарджан Акбаров, Тохтахун Бахтыбаев, Султан Сраилов, Махинур Рахманова, Кари Закиров, Гульнара Саитова, Р. Саттарова, Р. Махпирова, А. Акбарова, артисты: Райхан Марупова, Амина Мусаева и многие другие.

В театре дебютировали первые уйгурские профессиональные режиссеры: Эршат Джалилов, Дилярам Садырова, Гафуржан Хамидуллаев, Шаим Шаваев, Ялкун Шамиев.

В тесном контакте с театром работали народный артист Союза, лауреат Государственной премии Союза композитор Куддус Кужамьяров, народный артист Казахстана Газиз Дугашев, композиторы Икрам Масимов, Низам Кибиров, Исмаил Исаев и другие.

В истории театра навсегда останутся имена тех деятелей искусств, которые на заре формирования Уйгурского музыкально-драматического театра способствовали его творческому становлению: узбекские режиссеры Али Ардоус Ибрагимов и Вахаб Азимов; казахские режиссеры Аубакир Исмаилов, Азербайжан Мамбетов, Байтен Омаров, Кадыр Джетпысбаев, артисты Тамара Ханум, Куляш Байсеитова, Халима Насырова, композиторы Д. Мацудин, А. Поливанов, Б. Ерзакович, И. Иванов - Сакольский и другие.

Режиссуре народного артиста СССР Азербайжана Мамбетова присуще глубокие философские осмысления действительности, страстный и гражданский пафос. А.Мамбетов давно вынашивал мысль поставить на сцене Уйгурского театра спектакль о стремлении народа к свободе, о борьбе во имя ее. Выбор режиссера пал на классическую уйгурскую музыкальную драму Д.Асимова и А.Садырова «Анархан». За 40 лет сценической жизни «Анархан» имела более семи режиссерских прочтений, и каждый раз драма раскрывала свои новые художественные грани, и каждый раз казалось, что эти грани уже исчерпаны. Но сила классического произведения в том, что поднимая общечеловеческие проблемы оно переживает свое время, становясь достоянием будущих поколений. А.Мамбетов осуществил спектакль на уйгурской сцене, по-новому прочитав драму, взглянув на нее глазами современного художника.

«Анархан» – это трагическая история уйгурских Ромео и Джульетты. Судьба двух влюбленных Анархан и Хамры – судьба всего народа. Вот что стало главным для А.Мамбетова. Этой задачей спектакля подчинена не только актерская игра, но и художественно оформление П. Ибрагимова и музыкальное – композитора И. Масимова.

Творческий опыт театра, его восьмидесятилетняя история свидетельствует об активном поиске наиболее плодотворных путей в творчестве и поэтому вполне закономерными были искания, эксперименты коллектива, направленные на то, чтобы разнообразить и обогатить творческую палитру.

Уйгурский театр – театр уникальный. В нем несколько творческих коллективов: вокально-фольклорный ансамбль «Нава» молодежный вокально-хореографический ансамбль «Сада», молодежно-эстрадный ансамбль «Яшлык», хореографический ансамбль «Рухсара» и драматическая труппа.

Из-за реконструкции здания театр этот огромный коллектив оказался без помещения. Несмотря на сложные экономические, материальные и моральные издержки в период реконструкции здания театра, он под руководством его директора народного артиста Республики Казахстан Мурата Ахмадиева продолжал работать, осваивая новые горизонты искусства. Об этом свидетельствует участие театра во многих международных, региональных и Республиканских театральных фестивалях, где его лучшие спектакли, его талантливые артисты удостоивались званий лауреатов фестивалей и дипломов.

В 2002 году Уйгурский театр музыкальной комедии открыл свой сезон в новом реконструированном здании. На торжественной презентации здания театра присутствовал президент Республики Казахстан Нурсултан Назарбаев, который высоко оценил искусство не только Уйгурского театра, но и всех народов, живущих в Казахстане, призвал, чтобы это искусство, прежде всего, служило миру и международному согласию, освещая достижения Республики Казахстан за период независимости, насущные проблемы волнует людей.

Уйгурский театр, начавший свой путь с кружков художественной самодеятельности, от «Синеблужников» и шагает в ногу с большой армией театров нашей республики.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Журнал «Шахар» 2005.
2. Журнал « Вестник» 2003 год.
3. Кадыров А.Н. После третьего звонка... (сб.статей). – Алматы, 2007.
4. «Уйгур авазы», 2013.
5. «Коммунизм туғи» 27.03.1975.
6. «Казахстанская правда» 08.01.1976.

ТҮЙІНДЕМЕ

Г.Т.Садықова, оқытушы

(Алматы қ., Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті)

Қ.ҚОЖАМЬЯРОВ АТЫНДАҒЫ МЕМЛЕКЕТТІК ҰЙҒЫР МУЗЫКАЛЫҚ-КОМЕДИЯЛЫҚ ТЕАТРЫНА 80 ЖЫЛ

Бүгінде Құддус Қужамьяров атындағы ұйғыр драма музыкалық комедия театры, 80 жылдығын тойлауда. Бейбітшілік пен халықтар достығын уағыздаушы және қорғаушысы. Оның тарихи бағытын жалғастырушы.

Түйін сөздер: Қ.Қожамьяровтың шығармашылық еңбегі, ұйғыр музыкалық-комедия театрының даму тарихы, ұйғыр театрының Қазақстан Республикасындағы тарихи жолы.

SUMMARY

G.T.Sadikova, lecturer

(city Almaty, Kazakh State Women's Teacher Training University)

80 ANNIVERSARY REPUBLICAN UIGHUR STATE THEATER OF MUSICAL COMEDY IM.K.KUZHAMYAROVA

Today Uigur legitimate drama of musical comedy of the name Kuddusa Kujamyarova, marking it 80 a summer anniversary aims and farther to carry it historical mission to be a defender and preacher of idea of good and world, expressive thoughts and expectations it folk.

Key words: Theatre, sinebluzniki, drama, world classics.